

~~50881~~

50910

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM - MŰVÉSZET - KRITIKA

KAZINCZY KIADÁS

IV. ÉVFOLYAM

1936. OKTÓBER

8. SZÁM

MAGYAR IRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.

Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.

Kiadja a szlovenszkói Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet, Tornalja.

Előfizetési ára egy évre 80.— Ké, 18.— P., 400.— lel, 144.— dinár.

Egyes szám ára 8.— Ké, 2.— P. 40 lel, 15 dinár.

A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetésről felvilágosítás a boríték 3. oldalán

V. évfolyam

8. szám

1936. okt.

TARTALOM

	Oldal
DUKA Z. NORBERT Dr.: A nemzeti érzelem	1
EGRI VIKTOR: Alboin	6
SIMON MENYHÉRT: Ott menetelek	12
MORVAY GYULA: Kiszáradt ember a nyárban	14
ISÉPY NATA: Indulás $\frac{1}{2}$ 6-kor	27
TAMÁS LAJOS: Szegények a híd alatt	36
FARKAS ISTVÁN: A sínek összehajolnak	37
Dr. HAZAYNÉ-PÁPAY MARGIT: Visszatérés	42
FÉJA GÉZA irodalmi szemléje	49
SZALATNAI REZSŐ: Kis traktátus a hazatérésről	54
VÁJLOK SÁNDOR: A magyar kultúra periferiáján	59
ZOMBORY GYÖRGY: Tankönyveink, szlovenszkói tankönyvirodalmunk	68
MANGA JÁNOS: Pogánykori emlékek az ipolyvölgyi palóc néplélekben	75
Dr. WAGENHUBER AURÉL: Valamit a néprajzi gyűjtésről	82
Kritika	91
Színház	102
V. S.: A pozsonyi rádió magyar műsora	109

50884

EGYETEMI KÖNYVTÁR

Budapest

DUKA Z. NORBERT DR.: **Atengedett fölőspéldány**

A NEMZETI ÉRZELEM

Kisfaludynak a zacskóban őrzött szemernyi magyar rög jelentette a nemzetet, amikor a francia fogóságban szomorú gondolatai hazafelé szállottak, a torinói rémete pedig megkönnyezte a magányában a magyar nyelv édes csengését. Mi, a mindent elteoretizáló XX. században túlokosak lettünk. A technika túlfejlődése és a mindent-racionálizálás mindent pontosan meghatároz és körülír, mindenre elméletet állít fel, sokat akar, igyekszik, tovakodik, de a vonatok és autók csak fizikai törvényeket tudnak teljesíteni, az ész ficánkolását elégtik ki, — dübörgésük lélektelen és az érzélem mindinkább kivész és elmenekül vagy mult idők haszontalan lomjának tartják.

Azelőtt az ember életének sokkal nagyobb részét töltötte ki az érzélem. A meglátásokat elmélyítő, akaratot acélozó érzelmi élet. Most ideje sincs az embernek. A gazdag és mély érzelmi élethez bizonyos szemlélődő nyugodtság kell, vagy mindent elfelejtő indulat. Az elsőhöz idő kell. Sok független idő, amikor az értelmet nem marcangolják a praktikus élet kérdései, az azonnal elintézendő, égető apró-cseprő szükségességek. A másikhöz függetlenség kell. A megélhetés, kenyérkereset problémáinak könnyed felrúgása. Amikor nem kell attól félni, hogy köldülni mehet az ember és önmagát és családját állástalanságba dönti, mert valámkor valahol megengedte magának, hogy érezzen, hogy valami szép, valami felemelő érzélemnek szabad utat engedjen.

A modern ember az elfojtott érzelmek és meg sem született indulatok gyűjtőedénye.

Nem is tud érezni és lelkesedni, mert nincsen ideje hozzá. Nem is akar, mert veszélyes volna.

Ez a racionalizálás minden téren áthatott.

A következménye: a közvetlenség hiánya. Mindenütt problémákat látni, mindenütt kétségek között vergődni, okoskodni. A természetes ösztön, az intuíció az érzelemből, a megérzésből születik. Aki csak eszére, értelmi morfondírozásra van bízva, egyszerű dolgokon is sokáig fogja a fejét törni és akkor is kétséges értékű lesz a döntés. Az ész már úgy van berendezve, hogy minden érvnek hasonló erejű ellenérv felel meg és az egyik lehetőséggel együtt születik meg a másik lehetőség gondolata. Azelőtt akkor és azért cselekedett valaki, mert annak szükségességét át é r e z t e. A modern ember akkor cselekszik, ha valaminek helyességét belátja. Ez pedig nagy különbség. Mert az egyik nagy dolgokra képes és a felkesedés túragadja szürke köznapok göröngyein. Esmék és ideálok, szellemi erők öntudatos harcosa lehet. A másik a porban csúszik, ahová értelmi tépelődései vetették és nem tud szellemi értékek zászlóhordozója lenni, mert nincsen biztonsága és nincsen egyedül — igaz — érzése. Az anyagi kis sikerek koncával megelégszik. Mártírok és szentek, meggyőződésükért ierejüket, idejüket és életüket áldozók érzélem nélkül nem születhetnek.

Az érzelmi életihalódásának tipikus esete a nemzeti élet. Az egyének viszonya saját nemzetükhöz. A romanticizmus korában a múltnak a felidézése volt a nemzeti érzélem főforrása. Az elmúlt dicsőség fényét vetítették a költők a jelen szürke vásznára és igyekezetük becsületes volt. Még akkor is, ha fénysugarak nem a múlt igazi képéről sugároztak, hanem abból a másiktól, a hamis, de szebb elképzelésből; amit a költők lángoló nemzetszeretetükben önmaguk elé varázsoltak. A liberalizmus korában a jövő képe gyűjtött lángot. A nemzet elhatalmasodásának a reménye, a 20 milliós nép légvára. De a romanticizmus hajtóerőt képviselt, tetteket kívánt, a magyar fin de siècle megállást, délibábkergétést. Könnyű, önfeláldozást nem

ismerő nemzeti életet. A régi ideálok belső ereje le-
hanyaglott, a nemzeti élet fogalmai, dalai, jelképei
üres külsőséggé lettek. Úgy, amikor valaki kezdetben
belső áhítattal és égő vágygal imádkozik valamiért
és mihelyt megkapta már csak gépiesen és lélektele-
nül emeli kezét imádságra.

Nem csoda, ha a XX. század elején, ugyanakkor, ami-
kor széles viszonylatban is felütötte fejét a racional-
izálás, nálunk is felhangzott a hideg elmélkedés, hogy
a nemzet csak értelmi kategória, a jelképek és érzel-
mi kísérői üres sallangok, a meggyőződés csak az ész-
ből táplálkozik és az értelem ereje bírja belátásra és
cselekvésre a nemzet munkásait. Nem kell érzelmi fel-
indulások, jelkesedések mámore, csak hideg megállá-
pítások, megfontolások és elhatározások márványba
vésett útja.

A világháború utáni évek csunyán rávilágították er-
re a márványpalotára, melyből az érzelem elköltözött.

Amikor egyik kezünkbenől kihullt az, amit görcsösen
szorongattunk és a másik elveszti, amit még meg sem
kapott, akkor megtanulunk sírni. És aki sír, az
érez.

Amikor a harcban azt látjuk, hogy nem vagyunk
magunkra hagyatva és keressük a hasonló sorsút, sze-
retni kezdjük azokat, akiket azelőtt észre sem vettünk.
És aki szeret, az érez.

Amikor rájövünk arra, hogy kincseink vannak, ami-
ket el akarnak venni tőlünk és csak a kitartó és önfel-
áldozó harc mentheti meg őket, kitartóak és önfelá-
ldozóak leszünk. És aki kitartón és önfelá-
ldozóan harcol, az érez.

De rajtuk van még a múlt és a világdívat átka: a
racionalizálás.

Nem tudunk és nem merünk érezni.

Pedig tévedünk, ha azt hisszük, hogy nemzeti meg-
győződésünk kötelességei hideg számokban és okos
fejtegetésekben mérülnek ki. Így csak kevesen — a

kiválasztottak — fogniak dolgozni, harcolni és önmagukat emésztve sikertelenül vívni, mert a tömegek nem követik.

A cselekvés rúgója, kitartó buzdítója és ami zilált viszonyainkban a legfontosabb, helyes mértéke az érzelem.

Lelkesezés nélkül az indulások holtan születnek és újra-újra felrázó élmények nélkül a legtisztább belátás és a legszilárdabb akarat is idővel zátonyra fut.

Az értelemnek nem szabad háttérbe szorulnia, mert csak a tervszerű, okos munka és a józan, világos belátás vezethet célhoz. Délibábkergetők és ködevők összetört tagokkal hullanak vissza a földre. De az érzelem éleszt, táplál és az ész éles pengéjén biztos kézzel vezet végig.

Igaz, nekünk a kisebbségben, nehéz. Kevés az alkalom az érzelmeire és hányszor nem lehet és nem szabad érezni. A politikai élet érzelméből ki vagyunk ragadva. Egy-egy választási siker híre, egy-egy kis eredmény és sok-sok szomorúság. Részben magunk vagyunk az okai. A mászt kizárók, önmagunkban üdvözítők és egymással acsarkodók elárulják az érzelmet, az egység és osztatlanság erejét. Azt hiszem, Henlein választógyűlése a 100.000 résztvevővel felejthetetlen élmény maradt a jelenlevőknek.

De van nekünk is saját birodalmunk: a kultúra és művészet birodalma. A magyar vers, a magyar beszéd csengése a színpadon, a magyar zene édes hangzása. A múltból annyi kincsünk maradt, annyiaval ajándékoz meg a tőlünk elkerült fejlődés és magunk is gyarapodunk. Nem szabad a Zsigárdi gyerekek felejthetetlen előadását, melyen az a néhány elpergett könny többet használt a kisebbségi fennmaradásnak, mint sok okos, hideg szó, — nem szabad a zenei és színelő-

adásokat tiszta szórakozásnak tekinteni. Igaz, hogy művészi jellegük sokszor hiányos. Akkor jóakarattalag kell segíteni rajta és a hibákat kiküszöbölni, nehogy többet ártsanak, mint neveljenek. De szükségüket nem szabad letagadni. Mert a magyar beszéd és a magyar zene az utolsó tündérvárak, ahová az érzelem menekült. Gyenge és halódó az az érzelem, amely az egyes szívekben húzódik meg árván és a reális életben haszontalan és meddő, ha a szív nem tud nyíltan a szívvel találkozni.

Az európai fejlődés háborút üzent a racionalizálásnak. Olaszország és Németország, sőt Oroszország ezrei egyaránt keresik és kívánják azt és meg is találják, ami értelmi meggyőződésüket sikeres akaratba tömöríti az érzelem erejével. De Olaszország 16 év alatt fegyelmetlen és súlytalan államból világhatalommá lett; Oroszország sötét és kietlen múltja világosodik, Németországban pedig a Saarvidék hősiess munkásszavazói akkor is a visszacsatolásra szavaztak, mikor tudták, hogy másnap talán a koncentrációs tábor vagy az akasztófa vár rájuk. Mert éreztek és azután indultak, ami szívükben lakozott.

Kis európai szegletünkben nekünk sem szabad visszariadnunk. Merjünk és akarjunk érezni. Akkor is, ha nehéz és akkor is, ha a köznapi gondok minden időnket és erőnket megfojtják.

Mert érzelem nélkül ingatagok leszünk, cselekvésre és önfeláldozásra képtelen, üresen futó kerekei a nehéz kisebbségi életnek.

EGRI VIKTOR:

ALBOIN.

Öten ültek a tűz körül, Alboin herceg, három vadász-társa és Ágó, az öreg bárd. Hallgatagon nézték a szolgák munkáját. Már kizsigereztek az elejtett gímet, fölakasztották Morgastinánál fogva egy csonkított ágra és gyakorlottan nyúzni kezdték. Könnyen szakadt le a bőr a kövér faggyas húsról.

Akkor felállt Ágó, leoldotta övére kötött kétélű pallosát és levágta a gím egyik combját. Sok hozzáértéssel bükkfanyársra húzta és elkezdte a tűzön sütni. Percegeve csöppent az olvadó zsír a parázsra. A készülő sült illatára sem vidámodtak fel a vadászok.

— Megnézem Pemmót, — mondta az egyik legény és a sátorba ment, ahol Pemmó iszonyú sebével feküdt. Tudták a tűz körül, hogy hiába megy Pemmóért, nem fog részt kérni a vacsorából. Egy dühödt vadkan felöklelte s mire segítségére siettek, feltépett testét félholtra taposta. Nedves agyaggal betapasztották és bekötötték rettentő sebeit. Alkonyatkor odahozták a tűzhöz, de hogy a hideglelés rázta, visszavitték a sátorba és prémekbe csavarták.

— Vajjon megéri a reggelt? — sóhajtott fel komoran Alboin. Leszegett fejjel várták, míg visszatér társuk a sátorból.

— Csak egy korty italt kért, — mondta az ifjú és csüggedten a tűz mellé telepedett.

Az öreg Ágó rájuk nézett és el akarta oszlatni sóhajtó keserűségüket.

— Ne búsulj, herceg! Pemmó fiatal, kiheveri sebet és tavasszal még eljár veled medvelesre.

Kivágott egy jókora szeletet az izesre sült combból és Alboinnak kínálta. Nagyokat faltak a húsból és sűrű, nehéz borral csillapították szomjukat. Csak a bárd keverte vízzel a tömlő mézsűrű cseppjeit.

Ahogy torkig laktak hússal, biztatgatni kezdték az öreget:

— Mesélj valamit, apó!

— Az ám, énekelj valamit Attila királyról, — biztatta a herceg is.

Az öreg megpengette lantját, a szeme fényes lett és fáradt hangja mélyé és teltté öblösödött:

— Mit tudtok Attila királyról, fiúk?

— Alszik a Tibiscus vize alatt hármas koporsóban, — mondta az egyik vadászlegény.

— Aranyban, ezüstben és vasban alussza örök álmát, — bólogatott az öreg bárd és már nem kellett többé nógatni.

Lábuk alatt bővízű patak locsogott kövecses medrében, mélyen lent a tó vize csontszínnel csillogott a holdvilágban és a sással benőtt szittyós partok felől keserű füstszag szállt. Lent nádat gyújtottak a halászkok.

Felakadt szemmel ülték körül az ifjak az éneklő bárdot. A Nagy Hódítóról szólt a dal, aki messze napkelet felől jött hún népével, messze a Don és a Volga vészviharos szteppéiről bevillámlott Pannóniába.

— Vajjon igaz mindez, amit Isten ostoráról dalolsz? — ébredt a hercegben a kétely.

— Apám öregapja még látta őt, — mondta enyhe mosollyal a bárd. — Látta a nagy királyt, akinek lángoló kardot adott a föld méhe.

Az ifjú herceg szája keserű volt:

— Négy emberöltő csak és lásd, mindent homály takar. Hír, dicsőség füstté száll. Mi maradt belőle? Érc-koporsók és csontok hideg vizek alatt... Az életről dalolj, Ágól Hódítóról, aki megtartja országát. Népről, aki megmarad!

Az öreg megrendült tekintettel nézett Albionra. És akkor felállt az ifjú herceg, ittasan kitérte karjait a csillagos ég felé és hatalmas lélekzettel kiáltotta:

— Én Alboin herceg, Audoin és Rodelinda fia, meg-

hódítom az egész világot. Meghódítom és megtartom népemnek.

A tűz lángveres fénye felugrott arcára; rozsdaszőke dús hajára, mely csimbókba volt kötve oldalt és kondorítva verte nyakát. Elbűvölő sudáran állott előttük, megrázta az övéről bokájáig hulló széles szallagokat és megforgatta pallosát a feje fölött:

— Huj, huj, előre langobard hadak! Én leszek a vezetőök, én, Alboin király!

Tulnan, a tópart fölől titokzatos visszhang kélt és öblösen visszabúgták a hegyek:

— Alboin király!... Alboin király!

Az ifjak megrettenve nézték, ahogy a sötétbe mered, pallosát elejti és megborzongva figyeli a hegyeken végigdübörgő hangot.

Akkor felállt a bárd és hozzálépett:

— Herceg, Audoin király még él!

Komorán hallgattak a tűz körül, mintha istenkáromlás fojtotta volna beléjük a szót. És csüggedés vett erőt a harcegen. Miféle tűz és lázongó erő feszítette testét? Kinek akarta meghódítani a világot? Micsoda zavart és világrengetést akart maga körül! Új isten ostorának lenni? Adhatott-e szebbet és teljesebbet az élet, mint a békének ezeket a borutlan napjait a haldokló erdőkben, a vadászatok izgalmas örömeivel. Miféle ismeretlen és idegen mélyekből fakadt békétlen lobogása?

Csüggedten és szomorúan gondolt a sebesült Pemmóra. Nincs borútlan béke sem. Pemmó, a vidám cimborá meg fog halni. Olyan gyenge az ember, hogy egy oktalan állat halálra taposhatja.

Sokat ittak még, a mámoruk nehéz volt és bedagadt nyelvel elnyúltak a tűz körül. Csak az öreg Ágó ment a sátorba, hogy a haldokló mellett virrasszon.

Hajnalian talpra ugrasztotta valamennyiüket az érkező hírnök, Helmechis volt, Alboin tejtestvére, Brige-

tióból, Audoin udvarából jött. Megdöbbenve fogadták, olyan tépett és alélt volt.

Alboin aggódva elébe futott:

— Mit hozol, testvér?

— A lapályon ragály pusztít, — lihegte Helmechis.

— Adjatok egy korty italt, elalélok!

Míg szomjasan kortyolta a bort, körülállták mind.

— Beszélj! — sürgette Alboin.

— Orvul jött az őszi nyirokkal és esővel. Vészesebb, mint a tavaszeleji lázak... Tengerré dagadt a Duna, elöntötte egész Brigetiót. Az a sok víz hozta a nyavalyát. Beleeszi magát a mellbe és elrohasztja egy éjszakán.

A fiatalok megrettenve hátráltak, mintha Helmechis máris rájuk lehelné a pusztulást.

— Beszélj, apám bizánci orvosa nem talált gyógyírt? — sürgette Alboin tovább.

Helmechis tagadóan rázta fejét.

— Meghalt az elsők közt.

— Hát a papok?

— Nem segített a fohászuk!

Ágó, az öreg bárd, izgatottan kiáltotta:

— Gyújtsatok tüzeket éjszaka és fessetek véres kezeket a házak ajtaja és a sátrak benyílója fölé! Így kell elűzni e gonosz démonokat!... Varázslat kell, tűzvarázs és vér!

Lihegett kigyulladt szemmel és a hangja érces volt, ahogy a kelő napba kiáltotta:

— Napisten, segíts!

Sápadt volt Helmechis és patakokban csorgott a verejtéke. Lová inaszakadtan hörgött és a szolgák nem tudták többé talpraállítani. A tisztás peremén két lovas bukkant fel, Helmechis kísérői voltak.

— Átvágtattam fáklyásaimmal az egész éjszakát, hogy meghozsam neked a hírt, — szólalt meg Helmechis. Alboin fojtást érzett a tonkán, a testvér szeme komoran függött rajta.

— Mondd tovább, mi van apámmal? — kérdezte balsejtelemtől gyötörve.

— Meghalt!

Alboin meg se rezzent, nem ejtett könnyet, úgy fogadta a hírt, csak az arcát futotta el a pír, mintha vére meggyulladna és kivetette volna lángját. Úgy állt ott kimagasodva, túlnőve a szálas legények alakján, már királyin, ahogy éjszaka az őrtűz fényében a visszhangnak elkiáltotta álmát.

Csak egy kérdése volt:

— Mikor halt meg az apám?

— Tegnap este, holdfelkelte után... Alig egy napig gyötörte a láz.

— Holdfelkelte után, — mormolta Ágó és könnyes tekintettel nézte Alboint. Aztán hirtelen odament hozzá és mélyen meghajolt előtte.

— Alboin király! Engedd meg, hogy én üdvözöljelek így először.

— Alboin király! — kiáltották a legények és Helmechis kísérő harcosai tisztelegve felemelték pallasukat előtte.

A hegyek is tömören visszazúgták:

— Alboin király!

A sátorból kijött a haldokló Pemmó és mosollyal az ajkán lerogyott Alboin lába előtt.

De Alboin komoran állt, friss izgalom lángolt arcán, élesvágású orrának cimpái megremegtek.

— Még nem vagyok király! Ti tudjátok, a választás a nép joga.

Keményen és súlyosan csengtek a szavai. Aztán Helmechishez fordult:

— Pihenj meg, testvér, aztán hozd utánam Pemmót. Én Brigetióba megyek.

— A halálba mész!

Helmechis véznán elébe állott. Ketten szembe, testvérek, egy anyatej neveltjei, — s Alboin mintha az édes anyatej minden melegét elvette volna tőle, olyan

törpe volt mellette sovány testével és okos finom fejével Helmechis.

— A koronámért megyek! — lobbant fel Alboin.

Ez volt a búcsúja. Lóra kapott és elvágatott. Egyedül, kísérelő nélkül. És vissza sem nézett többé.

SIMON MENYHÉRT:

OTT MENETELEK

Leigázott a szürke élet...
Száz kis gond, baj, másnapos célok:
Viszem én is az én keresztem,
Míg fáradtan sírba alélok.

Hol van a világváltó nagy hév,
A láz, amely csúcsokra űzött —
Ott menetelek én is némán
Tépett magyar milliók között.

Sorsom ellen nincs egy zokszavam:
Gyermekünk van, létünk szent éke,
Asszonyom jó, tiszta és nemes —
Lényünk megértés, tűrő béke.

A negyven év küszöbén lábam,
A hajam ősz, a testem lomha —
De belül örök-gyermek vagyok
Ki álmait tovább álmodja.

Álmomban én Messiás vagyok:
Szavamra egész világ figyel
S megteremtem a testvérséget
A Föld valahány népeivel.

Álmomban én vagyok az Esdett,
Aki eljött, hogy békét tegyen —
Állok s hintem sebek balzsamát
Százmillióktól látott hegyen.

Hogy ez csak álom... és a valóság
Jajgó tömegek, népek láza
S a szenvedők, pusztulók karját
Fegyver, pénz, vad káosz igázza?

Hogy nincs remény, csak nyomor, átok,
Csak mérgezgáz és gyújtóbomba —
Teremtők, mért, mért, hogy nem ügyel
Senki a jó s igaz hangokra?

Mért törtem be köznap-igába
Én, aki oly magasan jártam?

Világháborút átszenvedtem,
Most itt küzd annyi testvér-társam...

MORVAY GYULA:

KISZÁRADT EMBER A NYÁRBAN

Hatan-heten lehettek a szobában, mikor Erázmus gazda bejött. A székeket a falhoz tologatta, a kendermécs kanótyját levágta, megigazította, azzal a konyhába ment és a nyitott küntő alól behozta a vászon-tarisznyába gyűjtött fosztatlan tollat. Az egész tarisznyával az asztalra öntötte és odaszólt a legényeknek, lányoknak, asszonyoknak:

— No, ez az utolja. Ezt még felfosztják, de aztán többet nem.

— Már elfogyott az alaj, — mondta az egyik legény.

— Az, meg már tavasz lesz, — hagyta rá az egyik idősebb asszony.

Nemrégén múlt el a tél. Néhol, a kertekalijában, a kazlak mögött, házak falánál még ott fehértett a hó. A házak előtt folyó patak vize sárgás lett, gyakran meg is duzzadt.

Délről élesszavú vadlúdak repültek. A messze elterülő rétek fűzfái között már feltűntek a csendes tűzokkok. Még távolabb a rét mélyében álló, pirosfalú turbinatelep kéménye már egyre gyakrabban füstölt: tavasz érkezik, mert a kanálisokban felgyülemlik a víz, szivattyúzni kell. Az ég magasan kéklött, már nem borította le fekete felhővel a kis falut. Télen, ősszel igen: akkor csak leszálltak a szürke felhők a kazlak közé, szobákba, ráterültek az emberekre és mintha csak nekik susognának, úgy hullott az eső.

— Tavasz lesz, — mondta Erázmus gazda, — de nem tudom én, milyen tavasz.

Körülülték az asztalt és a kezek sebesen motolláztak: fosztották a tollat. Néha valaki kifújta az orrát, vagy pedig valaki felsóhajtott. Mikor már nem volt miről beszélni, mikor már elfáradtak, akkor Erázmus gazda odaszólt nekik:

— Énekeljétek, hogy el ne aludjunk!
A lányok mindjárt rá is kezdtek. A legények folytatták, de az öregebbek is utánuk dúdolták:

Bakony erdő gyászban van,
Bakony erdő gyászban van,
Rózsa Sándor fogva van,
Rózsa Sándor fogva van

Ezt a nótát szerették legjobban, ezt énekelték legtöbb helyen, mert ennek sok versszaka volt: egész élettörténetét elénekelték. De mikor elénekelték, akkor szinte maguk előtt látták Rózsa Sándor alakját, amint inni megy:

még csütörtökön délbe,
vigan ment a pincébe...

Minden mozzanatot megénekeltek ebben a verses énekben. Benne volt: a szerető, az édesanya, a szegénylegény minden sors-története.

Édesanyja utána: Sándor fiam, jöjj vissza,
Sándor fiam, jöjj vissza.

De a legény csak visszaénekelt anyjának:

Édesanyám nem lehet, kis kocsmába elmegyek,
verekedést kell tennem,
verekedést kell tennem.

Mikor elénekelték, akkor tovább dúdoltak, végül egészen elcsendesedtek, csak néha szóltak egymáshoz. Nótázni sem lehet mindég. Mikor már nincs szó, nincs gondolat, akkor jön a nóta. Málnás Teréz szólt csendesen:

— No, majd meglátom, hogy mi lesz a libákkal ebben az évben.

Senki sem fűzte tovább ezt a mondatot. Mert a toll-

fosztók némelyik mondatot magukban folytattak és ez a mondat aztán élt, motoszkált, zúgott bennük.

Erázmus is csak olyan szegény ember volt, mint a tollfosztók bármelyike, de most nála fosztottak, mert lánya van, aki nyáron férjhezmegy, keli a toll a vánkosba.

A legények elkezdtek beszélgetni a lányokkal, egyik öregasszony már szundikálni kezdett. A kendermészes erősen büdösített, az alja égett benne. Erázmus behívta feleségét:

— Jula, nyisd ki az ablakot, mert nagy a büdösség.

Erázmus felesége kinyitotta az ablakot. Hideg levegő ömlött be a rétek felől a szegény parasztszobába, ahol becsavart lábakkal ültek a tollfosztók.

— Nem ennének valamit? — kérdezte tőlük Jula.

— Hozzon valamit, ha van.

Főtt vadköntét hozott az asszony, fekete cserépfazékban az asztalra tette. A tollfosztók ettek, kezük tovább motollált és újra csend lett.

Mikor már felfosztották a tollat, még egyet énekeltek. A sötét parasztszobából kicsengett az ének a hideglevegőjű rétekre és összeölelkezett az érkező tavaszi illattal:

...megtudta az édesanyád,
hogy én téged szeretlek,
kihajtatott a fálúból,
hogy el ne vehesselek...

Esté lett, mikorra befejezték a fosztást. Erázmus megköszönte munkájukat.

— Nincs mit, ne köszönje.

Egymás után kezet fogtak és élmentek.

Erázmus kiment és ősszel szedett agacságot vetett a kecskének.

— Itt van, egyél. Nemsokára tavasz lesz, akkor ki-verlek a rétre.

Egyedül maradtak: Erázmus és felesége. Két fia a világban volt. Éva aludt.

— Hozd a vacsorát. Mit főztél?

— Darázsolt levet csípettel.

Erős csipői szélesen mozogtak: hét gyereket hordtak ki azok a csontok. Élnek is, meg is haltak.

A barna lében lustán ringott a lámpa árnyéka. És a csillagok, világok csak forogtak a falu fölött. A falu mellett folyott a folyó. Köröskörül margarétás rétek terültek el, a horizontig síkság volt. Fűzfák, bokrok és gyomos utak között élt a falu.

Éppen a falu másik végében lakott Tóbi.

Rozsból, búzából, bogyókból főzte a pálinkát és azt árusította. Olyan nyári-kamra-féle helyisége volt, amelyikben a libák és a tyúkok ültek, de néha esténként máshová kergették az állatokat, ilyenkor a falusi emberek ittak ott. Ez volt az olcsó, titkos kiskocsmá a faluban.

Erázmus arrafelé ment, látta, hogy fent vannak, — Benézek egy decire, — mondta magának.

A kamrában vagy hatan ittak: legények, emberek. Erázmus is leült, pálinkát kért, melyet már hozott is a félszem: Tóbi, akinek szemét kívágta egy kard. A libák nyugtalanul gágogtak a félszerben, mert ott ismeretlen volt nekik a hely.

Tóbi csak hordta a pálinkát.

— Jól megcsináltad a félszemeddel?

— Jól bizony. Tessék, micsoda karcos!

— A!

Előkerült a húzósharmonika, az ajtón lányok is voltak, táncolni akartak, de csak senki sem kezdte. Krákkogtak, köhögtek az emberek. Erázmus is a torkát vakarta, de a marás csak nem szünt.

— Mi van ebben a pálinkában? — kérdezte Erázmus. — Mi az Isten csudája csíp ennyire?

— Nagyon mar ez a pálinka, te Tóbi — mondja egy legény. — Mikor rozsból csináltad te ezt?

— Két éves rozsból főztem, — mondja Tóbi.

— Semmi más nincs benne? — kételkedett Erázmus.

— Egy kis lúgkővet tettem bele, de hiszen azt mindig tettem bele, hogy lehessen érezni, hogy izzik az ember. Érzik, hogy izznak, úgy-e?

— A ménkő, aki belédvág, te átkozott Tóbi. Behh... de bűdös...

Kazlakba, sopákba mentek széjjel az emberek, ott okádtak, ott jajgattak hasukra. Még reggel is halaványan mentek ki a földekre.

Káposztás István gyereke szaladt át Erázmushoz, annak zörgetésére ébredt fel.

— Erázmus bácsi, keljen fel!

— No?

— Döglődik a ló, segítsen, mert csak édesanya van otthon.

Erázmus álmósan nekiindult. Vette a kendermécset, kabátja alá tette és ment.

Káposztáséknál fent voltak, az istállóban gyertya égett. A ló ott feküdt a ganajos szalmán.

— Semmi ez a gyertya, hozzanak rendes lámpát. — mondta Erázmus.

— Elvitte az uram. Elment búcsúra és azt mondta, hogy viharlámpát csinál a kis lámpásból.

Erázmus ránézett az asszonyra, aki nem ment el búcsúra. Egy szoknya volt rajta, linge sárga foltjai kilátzottak alóla. Púpos hasa mindent távol tartott arcától: gyereket vár Káposztásné. Nagy hasával ott szuszogott, ott jajgatott a ló fölött.

Erázmus felverte a lovat, de az csak reszketett. Felállt, nekidőlt a jászolnak és csak tovább reszketett.

— Bűdös ez az istálló, — mondta Erázmus. — Majd én kivezetem őt a jó levegőre. Mért nem szellőztetik az istállót?

El is oldozta a kötőféket, ki is akarta vezetni a lovat, de az térdreeroskadt. Nagy nehezen csak felsegítette őt Erázmus, továbbvezette az udvaron lévő ga-

najrakásra, ott össze is esett a ló, egyet rázott lábán és vége is volt.

— Tudom mi végzett vele, — mondta Erázmus, amint a lovat tapogatta. — Kirepedt a gyomra. Sokat evett, kirepedt a gyomra.

— Honnét tudja? — kérdezte az asszony.

— Ilyenekhez értek, — mondta neki Erázmus. — A ló nem tud háyni, ha sokat eszik, kireped a gyomra. Más állat, meg az ember is kiokádja. Én is beteg vagyok. Este annál az átkozott Tóbinál egy decit felhajtottam, de oda vagyok. Megyek is haza. Isten vele Káposztásné.

Reggelig ott feküdt a ló az udvaron. Éjjel néhány kutya jött rá és lábát már ki is kezdték. A reggeli melében pedig acélkék dongók zúgták körül a dögöt.

Éjfél után lefeküdt Erázmus. Az egész falu ott horokolt a mélyben, valahol ének szólt, de az is belehalakult az éjszakába. A folyó vize néha nagyot loccsant, a fűfák közt nyugtalan pólincok fészkelődtek.

És a folyó mentén, a rétek felől egyre erősebben kúszott, föld mélyéből, fák gyökeréből egyre áradóbban tört elő a tavasz.

— Hallod? — szólt Erázmus feleségéhez, aki a másik ágyon feküdt.

— No? Álmos vagyok.

— Mi lesz Évával? Ketten is alig hogy élünk.

— Majd férjhezmegy — mondta álmosan az asszony és befordult.

Erázmus a hajnali szürkületben ébren volt, gyomra is fájt, csak mozgott a szalmazsákon.

— Azért kérdezem, mert biztosat akarok tudni, hogy mi lesz vele.

Másnap reggel aztán megtudta Erázmus a biztosat. Gyereksapat szálladt hozzá, hogy menjen el a Tímárékhoz, megbolondult a legényük.

— Mi? hogyan? — ijedezett Erázmus. Tímár Gergő akarta elvenni Évát.

— Már régebben olyan volt, — mondták a gyerekek, — de ma reggel aztán egészen megbolondult. A pénz miatt. Mert a gyámja elverte az árva legény pénzét. Emiatt megzavarodott az esze.

Erázmus elment Tímárékhoz. A szobában gyertyák égtek, asszonyok sírtak bent. Egyik asszony rozskalászokból készített szentelővel folyton a szobát szentelte.

— Majd kiimegy belőle az ördög... majd kiimegy... És csak szórta a vizet. Az ágyon pedig megkötözve ott feküdt Tímár Gergő legény, akinek megzavarodott az esze, mert gyámja elverte a pénzét, az árvák pénzét, amelyet kamatra kölcsönadott a parasztnak, abból házat épített. Most nagy legény lett Gergő, kérte a pénzt: nem volt. Éjjel nappal ez marcangolta, megzavarodás lett a vége.

— Eresszen el — mondta halkán a legény Erázmusnak, amint az az ágyhoz ment — Nincs semmi bajom, csak a fejem fáj. Minek kötöztek meg? Minek ég a gyertya? Hát meghaltam én? Ép eszem van, csak Szőke, az a... az nem juthat eszembe... akkor fáj az agyvelőm... fáj...

Most már eszét veszve hánykolódott a legény.

Amíg másról beszélt, semmi baja sem volt, amint azonban Szőke, a rabló gyám jutott eszébe, akkor eszét veszítette.

— No, csak csendben, csak csendben, — mondta neki Erázmus. — Nem lesz semmi baj.

Eszébe jutott Éva, annak sorsa, maguk sorsa.

Az asszony csak hányt a szenteltvizet, zagyvaságokat beszéltek a szobában levő rokonok, asszonyok.

Megjött az orvos, aki kikergette a szobából a lebzselő asszonyokat, injekciót adott a betegnek és elszállíttatta kórházba. Az asszony csak szórta a szenteltvizet.

— Most már fölösleges — mondta neki Erázmus, mikor a kocsi elment.

— Nem fölösleges — mondta az asszony. Még a helyét is ki kell szentelni, hogy az ördög egészen eltávozzon innét.

A rétség mélyében állt a pirosfalú szivattyútelep. Ablakairól ragyogva verődött vissza a napfény a margarétás mezősegre. Virág és fa, emberek és állatok új életet kezdtek, mert elérkezett a tavasz.

Erázmus ott kaszált a csatorna mellett. A fű térdig ért, kaszája csak úgy nyögött a rendben. Távoliabb legett kecskéje. Kipányvázott négy lábával csak nehezen mozgott körbe. Suhant a kasza, fogyott a munka, de Erázmus eszében Éva motoszkált, a gyerekek sorsa, meg maga élete. Két gyereke volt kint a világban, mind a kettő nem írja, hogy rendszeren megy életük: egyik is, másik is azt írja, hogy rövidesen hazajönnek.

— Mit fognak enni? Egy kecském van, ebből is hárman élünk.

Nem is volt este, mikor lekaszálta a kis mezőt, vállára vetette kaszáját. Másik kezével a kecskét vezette.

Lovas kocsiuk jöttek vele szembe, elég munkájába került, míg a fejes kecskét elrángatta az útból. De legjobban az bántotta, hogy mindenki lenevet hozzá, mindenki megcsípte őt szavával: csak azért, mert kecskét vezetett. Jól tudta, hogy a kecske egy külön osztályt jelent, ahová csak a szegények járnak.

— Majd csak kikecmergek én ebből a sorsból — mondotta magának.

Ki is tervezte magának az uton.

— Évának férjhez kell menni. A gyerekek, ha haza is jönnek, szolgálniuk kell. Maradunk ketten. Eladom a kecskét, meg két tyúk-állja csibét, azon tehenet veszek, vagy pedig borjút. De akkor nem vethetek rozst. Napszámba járunk majd. Én is, meg az asszony is. Nem szabad így élnem.

Valaki rákiáltott a folyó töltéséről:

— Jóestét bácsika! Nem tudna nekem valami munkát ebben a faluban?

— Nem én. Milyen munkás maga?

— Kovácssegéd vagyok.

— Egy kovács van a faluban, azt is kapálásból hívják patkolni.

Továbbment.

Otthon már várta őt egyik fia, aki rákiáltott az előbb, az úton.

— Te voltál az?

— Én.

Erázmus érezte, hogy valami szorítja a torkát, valaki egyre erősebben nyomja őt a mélységbe. Előre gondolkozott, előre tudta, hogy mi lesz egy hét múlva, mi lesz ősszel.

— Hát nincs munkád?

— Már harmadik hónapja csavargok munka nélkül.

— Hol van Éva?

Éva ezalatt ruhát mosott a folyóban. Egész nap verte, súlykolta a fekete vásznat és a megzavarodott Gergőre gondolt.

— Gyere csak haza! — kiáltott rá Erázmus.

Éva összeszedte a vizes ruhát, becipelte.

— Ide hallgass Éva. Gergőnek vége, elvitték. Így nem maradhatunk, mert egy kecskéből nem tudunk megélni. Vagy szolgálni méz, vagy férjhez méz. Itt lenne a Kerekes legénye. Jó lenne? Gazdag. Nekünk is jobb lenne.

— Nem kell.

Megvetéssel, elintézésével mondta ezt Éva. Gazdag, de részeges volt az a legény. Hat ökör volt, de az asszony vezetett mindent, aki régen özvegy. Legényfia minden nap ott feküdt a tűzoltó-szertár mellett az árokban, fejét az árokba lógotta és úgy énekelte:

...mert a tűzér olyan fajta,
még a golyó se fog rajta...

Delet harangoztak, este lett, még ott hevert a földön. Az emberek ott hagyták.

— Teheti. Van miből korhelykedni.

Egy hét múlva eljött a legény.

Évát elővette apja:

— Nem akarsz hozzámenni? Mi-i-i? Ne-e-m?

Erázmus becsukta az ajtót és elővette az istrángot. Azzal verte először Éva testét, azután az arcát. Senki sem volt otthon, kint kapáltak a földeken.

— Ne bántson... ne bántson... édesapám... — A gerendákat is majd kétfelé hasították a sikolyok, de Erázmus, a vad szegényiparaszt nem engedett. Há kell, hát így harcolja ki a több kenyeret, a nem annyira nyomorult jövő sorsot.

— Ne?... ne?... most ne bántsalak?... bűdös... bűdös...

Egyik sarokból a másikba pofozta Évát. Fekete körmelvel nekiesett a szép lány melleinek és szaggatta, hasítgatta, gyomrát öklözte.

Éva veszettül sikoltozott:

— Maga az én apám?... maga... maga... disznó...

Ujabb verés következett.

Éva összeesett. Ott rángatózott a földön. Este, mikor megtalálták, már csak a szája mozgott, de nem bírt beszélni. Erázmus pedig ezalatt ott ült a folyó hullámtérén, ahol szelíd pótlincok szállnak, ahol hajlékony gyíkok lustálkodtak a napon.

Két napig nem ment haza: madártojással élt. Munkánélküli fia éppen előtte való este szegődött el szolgálni. Kovácslegény, de beállt szolgálni: kenyér a fontos.

Mikor Erázmus hazament, már az udvaron tömöttelillatoztak az akácok. Bent, a lefüggönyözött szobában feküdt Éva. Erázmus rá se nézett, csak szó nélkül elment mellette kétszer-háromszor.

— Oda van az Éva — mondta neki csendesen felesége.

— Mi a bajod? — rikoltott rá a részeg ember vad-ságával Erázmus.

— Agyonverted Évát, te barom.

Fehéren, sárgán, kéken ott hevert a leány. Az illatos akácokról csapatostól zúdultak be néha a méhecskék és körülzsongták a leányt. Az ablakból ki lehetett látni a földekre. A margarétákon túl lilá, piros és fehérfejú mákok csillogtak a napfényben.

Egyre sűrűbben szálltak a méhek, későbbben pedig a legyek. Éva egy darabig csak hajtotta őket magáról, három nap múlva már beszélt is valamit.

— Kimehetek kapálni édes lányom — kérdezte anyja.

— Kimehet.

Elsorvadt kezeivel nem tudta, nem bírta Éva elhajtani a legyeket, mert nem volt annyi ereje. Szemét, száját, fülét beszállták a legyek és a leány rémületében, mozdulatlan tehetetlenségében haldoklott. Teste vérezni kezdett, egy darabig hallgatta, amint vére csöpög a földre, de aztán azt sem hallotta: minden elsötétült előtte.

Délután bódító akácillatot csapott be a szél, a ház előtt vadon növényes szagos füvek jószaggal legyezgettek Évát: későn volt.

Erázmus ezalatt kint kapálta a kukoricát, felesége zsákokat foltozott az egyik gazdának. Fia szolgál, másik fia munka után szaladgál a városban.

Az otthonmaradt kecske éhesen bőgött az ólban.

Erázmus egy darabig járkált a faluban, aztán elhatározta, hogy bemegy a városba. A falu oda küldi az ő embereit, oda küldi erejét, nyomorát, a város fel dolgozza, aztán visszaköpi.

Többihez tévedt be. Csak két ember ivott a kamrában. Erázmus pálinkát kért, de nem itta meg: sokáig szagolgatta, kóstolgatta.

— Csak igya meg — mondta neki Tóbi — nem olyan, mint a múltkor.

Erázmus megitta a pálinkát.

— Mit csináljak? — kérdezte bele a csendbe, inkább magától, mint valakitől.

— Hogyhogy? — kapta el a szót Tóbi. — Valami baj van?

— Nem bírok élni.

— Micsoda?

— Nem bírok élni. El kell mennem munka után, vagy pénz után, vagy nekimegyek a víznek. Szegény lányomat is majdnem én öltem meg.

— Nem majdnem, egészen biztosan te ölted meg. Ilyen vagy te, meg mind ilyenek vagyunk, — mondta Tóbi. — Mikor Évához a szegény árva Gergő járt, akkor te hallgattál, mert nem tetszett a lötytyedt tarisznya. Aztán pénzt akartál keresni Évával...

— Igaz?

— Igaz.

— Pénzt akartál keresni, de azt a részeged meg utálta: meg lett a baj. No meg szegény is vagy. Ez a bajod. Eltaláltam?

— El.

Erázmus felkelt, kifizette a pálinkát és kiment.

Dombon volt a kocsmá, majdnem végig lehetett látni a falu fölött.

Kazlak világa, szerhák világa, szegényvilág terület el Erázmus előtt.

— Vagy elég földednek kell lenni, vagy pedig nap-számba kell járnod, de mindég, mert ha nem, akkor is felfordulhatsz a nélkülözéstől... — hallatszott még az ajtóban Tóbi szava.

Messze tarka mákok színesedtek. A szivattyútelep fala égőn piroslott a zöld rétben. Mindent érlelő meleg volt a levegő.

— Városba menjek?

— Elszegődjek szolgálni? Ilyenkor kinek kell szolgá?

— Maradjak itt? Így, ahogy vagyok? Ezt már meg-
éltem.

— Hová menjek?

— Mit? Mit? Nő, mit tegyek?

Éva, a kecske, munkanélküli két fia, maga elsodróttsága keringett fejében, ezekkel kínlódott és nem is tudta, hogy hová viszik lábait, csak ment.

Amint lépett: csizmája magasra felpuffantotta a mély port. Előtte verebek játszottak a porban, de csak ment. Erázmus, aki szegényparaszt volt, magából kiszáradva lengett a színes, gazdag nyárban, mint leng a légy üres teste a poros pókhálószálon.

ISÉPY NATA:

INDULÁS ½6-KOR.

A portás pultja előtt elegáns, vöröshajú fiatalasszony áll. Nagyon ideges.

— Nem tudja kérem, nem megy be valaki még ma a városba autóval? — Fojtott torokhangon beszél, muzsikál belőle a nehezen lefojtott izgalom.

— Azt hiszem, Drollingen doktor úr készül be.

— Hol van most?

— A garázsban javítja az...

Nem várja meg, amíg befejezi, már fordul is, valami láthatatlan, belső repüléssel suhan le a garázsba. A retiküljében egy sürgöny gyűrődik, az hajtja fogva-cogtató borzalommal. Drollingen némán izzad a motor felett. Szórakozottan néz fel egy pillanatra, — mintha köszönné is.

— Kedves Péter! — Az asszony hangja most már végleg elful. — Péter, nekem ma — — most rögtön — ...Nem tud beszélni, csak kitépi tarsolyából a sürgönyt és a férfi szeme elé tartja.

„Bubi emeletről lezuhant szentlukács kórházba jöjj azonnal.”

Drollingen Péter komolyan megrendül. De csak egy egész rövid időre. A saját problémája teljesen betölti, nincs hely benne hosszás részvétre mások baja iránt. Morogva beszél:

— ½6-ra kész vagyok a kocsival, azonnal indulunk. — Aztán összeszorított fogakkal dolgozik tovább. Keményen és gyorsan. A 9,20-as gyorsot el kell érni ma este. Kell, még ha beledöglik ő is, meg ez a rongy gép is. Mert ha nem...

A vöröshajú asszony már nincs itt. Leszerelt idegekkel, gépiesen megy fel a terraszra, nem lát, nem hall, mint az alvó: Valaki útját állja:

— Mária! — Szép, magas fiú, jó a ruhája. Ki ez?

Kérdőn néz rá. Aztán megy tovább feltartóztathatatlanul. Eszébe villan, hogy ezzel a jónövésű fiúval ő már csókolózott eszeveszett, örült ölelésben. Mikor is? Tegnap? Egy éve? Egy másik életében? Most nem érez iránta semmit. Levegő. Megy fel a lépcsőn. Egy idegen lépcsőn. Furcsa feljáró, egészen más, mint amin naponta járt. Megmagyarázhatatlan következtetéssel egy hattagú szó kaparászlik az agyában. Képtelen szabadulni tőle. Fogalma sincs, hol hallotta, vagy olvasta. Úgy morzsolja, ismétli gépiesen, mint egy varázsigét, amiktől minden jobb lesz.

— Nabukodonozor... Nabukodonozor... — Ha egyáltalán bírna gondolkozni, tudná, hogy a zenekari menükártyán látta, mint első számot: „Nabukodonozor” c. operából.” De az agya nem engedelmeskedik, különös zűrzavar motollál benne, amin keresztül látja ugyan a dolgokat, de tudatosan felfogni nem képes.

— Meghalt. — Egy kis szikra szakad ki a melléből és visszapattan, mint a bumerang, hogy jól fejbevégyja. Megáll a folyosón. A lélegzetét is visszatartja. Egy parányi hangot les, talán valami ajtó mögül, csak egy cseppnyi nyöszörgést, hogy él! — Rettenetes! Úgy látszik, meg fogok örülni. — Tovább megy a szobája felé. — Itt várom a hangját? Mikor talán a Lukácsban már... — Nem megy tovább a gondolat, elnyeli az édeskés zűrzavar a fejében.

A garázsban most új nő jelenik meg. Magas, fiús, Diana-arcú modern nő. Simára lefésült barnahajú, szolid és egészen tisztességes asszony. Emlékeztet Brigitte Helmre, ahogy ott áll dermedt nyugalommal az ajtóhoz támaszkodva. A hangja is tökéletesen nyugodt, csendes cseppekben szórja a szavakat:

— Minden attól függ, hogy ma este bent lehessenek.

Drollingen halgat. Nem lehet tudni, egyáltalán hallja-e? Csavár, olajoz, srófokat szorít, de mindezt egyetlen szó nélkül.

— Megjegyzem, ha nem vihet be Péter, az se nagy baj. Legalább lesz egy kis szenzációja holnap reggel ennek az unalmas fészeknek. — Válat von: Nem pózol, a hangjában inkább egy kis félszeg öröm csendül, hogy rájött erre a remek megoldásra. Igen, ez nagyszerű. Ha az öreg Würdiger professzor olyat mond, ami... No igen, akkor itt a megoldás. Azaz inkább ott, — fent, az éjjeli szekrény fiókjában, érintetlen tubusban, 20 db 1 grammos pasztilla alakjában. Megkönnyebbülten sóhajt.

— Pont fél hatkor indulok. — Most Péter tompa hangja fűrészel. Bánja is ő, hogy hányan ülnek hátul az autón?! Ketten? Öten? Százan? — Csak a vonatot, a 9.20-as vonatot elérni! Különben...

A sülisima barna fej bólint. Engedelmesen megy fel valamit becsomagolni. Mert ma éjjel ott kell aludni. Egész nyugodtan gondolkozik. A kis necessaire elég lesz.

— Frau Liselotte Kaufmann! Frau Liselotte Kaufmann!
— A boy hangja átható-élesen sivít végig a terrazon.
— Expresse! Frau Liselotte Kaufmann!

A dancing room ajtajában kis világos szökeség jelenik meg. Még ki van fulva a tánctól, platina hajából pár tincs az arcába hullott. Egyszerűen félrefújja a szeméből kancsallt is mellé, mert tudja, hogy ez jól áll nevető, pikáns arcához.

— Jelen! Hier! Hier! — És lihegve nyúl a levél után. Enyhén molett, hajlamos a hízásra. Na de hát ez az Eintänzer, ez egész elsőrangú fogyókúra. Már is leadott 2 kiló 60 dekát. Esküszik rá, hogy a legeredményesebben fogyaszt napi 3—4 óra tánc!

A levelet feltépi türelmetlenül, — elkényeztetett kis lényé nem tűri, hogy hátráltassák. Olvas. Csak olvas, elerőtlenedve, kábán, arcán valami furcsa csodálkozással, olvas, — azután tovább is ott áll. Szája, a mákszemnyi rouge-folt felnyílt, a szeme tétován jár

körbe-körbe. A levelet is megnézi még egyszer. Mi ez? Ja, igen!

— Vonat! — Körülnéz, de senki se felel. — Vonat!! — Istméti türelmetlenül, hangosabban. Észreveszi, hogy nem értik, értelmesebben próbál beszélni. — Mikor megy ma vonat a városba?

Az előtáncos mellette áll és a vállát vonogatja. Kezd dühbejönni. Csak nem akar ez a nő elutazni? A legjobban fizető „páciense!” Azonkívül tetszik is neki a formás baba-asszony. Ez az esete. Az Eintänzer kicsit régi módi ízlésű.

Frau Liselotte Kaufmann idegesen toppant, mint ott hon, ha a szobalány nem jelentkezik az első csengésre. Elfelejtí, hogy hol van, csak akkor eszmél rá, mikor az Eintänzer gyöngéden megérinti a karját:

— Gne Frau, ma már nem indul vonat!

A Diana-fejű tisztességes asszony most közbelép. Csodálatos gyorsasággal felfogja, hogy itt is baj van! A sokszor csődbe jutott női szolidaritás azonnali segítségre buzdítja. A nők nagyon szeretik egymást, ha bajban vannak! — Csendesen belekarol.

— Drollingen doktor $\frac{1}{2}$ 6-kor indul. Addig csomagolj össze holmit. De stess, mindjárt negyed. — Nyugodt szavára egyszerre zúdul minden a baba-asszony szegény fejére. Önkénytelenül a másik nő nyakába borul és keservesen, nyöszörögve elsírja magát. Ettől egy kicsit kitisztul a feje. A szobájában már biztos kézzel rakosgat, ahogy csak nagy bajok esetén tud az ember. Tárgyilagosan hideg józansággal gondolkodik. Az ura soha bele nem avatta eddig az üzleti ügyeibe. És most egyenesen a közepébe esik minden bajnak! Bármennyire tájékozatlan, azt azért jól tudja, mit jelent: „pénztárkönyv hamisítás”, „önbetörés vádja”, „hamis aláírások”, „35.000 silling”. És már lázasan dolgozik az agya: Interurbán telefon papának! Már fogalmazza is a hirtelen jött ötletet, szavakba formázza, még a hangját is ijedt-gyerekesre görbiti:

— Bocssáss meg, Papa, az ember az ilyenekbe belekeveredik! Nem is tudom, hogy történt?! Én brídgeben is mindig nyerek. — Persze tudom jól, szívem, 35.000 rengeteg pénzl! De soha többet! Bizony Isten, Papa, soha többet! Csak még most az egyszer...! Hiszen tudod, hogy azelőtt sem... se bakkot, se sment.

Ezalatt a barna asszony teljes útifelkészültségben újra a garázs-ajtót támogatja. Mellette a kis táska. Peter Drollingen már majdnem kész van. Az ötórai teáról idehallatszik egy megvadult carloca. Az asszony végigpillant a sétányon. Az egyik padon a norvég lány búcsúzik a flújától. Holnap utazik, súlyos gyomorbetegsége miatt már teljesen kigyógyult. A csontig soványodott leányt vonzza az izmos, Louis Trenker-szerű, kisportolt svájci gyerek. Épp most mondja neki halk, szentimentális hangon:

— Látod, a betegségemből kigyógyultam. És mégis betegebbe megyek el, mint ahogy idejöttem. A szívemet már nem lehet meggyógyítani!

— Kedves! — Búgja a flú.

— Fogsz rám gondolni azután is?

— Mindig. Nem foglak elfelejteni soha! — fogadkozik a férfi és közben a feleségére gondol, aki egy berni bankházban gürcöl. Meg a kis flúral.

Az autó kész. Péter rohan kezét mosni. Már a másik asszony is ott remeg, izgul, — vörös haja rendetlenül kócolódik a hetyke kis kalap alatt. Drollingen doktor jön, óvatosan kivezeti az autót az útra. A két asszony beül. A terraszról szőke forgószél nyargal lefele. Lisszotte lélekszakadva roskad melléjük a széles ülésre. Péter ránéz: Szó nélkül veszi tudomásul a harmadik utást. Oly mindegy! Csak a vonatot...

Becsapja az ajtót. A motor halkán dorombol, mint egy óriás szelid macska. Az autó nagyot zökkenve nekiiramodik az útnak. A portás a terrasz széléről utánuk néz:

— Bolond banda! Ha kirándulni mennek, miért nem rendelik le a vacsorát? —

— Kis podgyással mentek, holnapra biztosan itthon vannak megint. — A boy fiatal és egy kicsit frigyli az elszárgult autó négy utasát. Jó lenne egyszer így nekiindulni! A kis vörössel Jóságú, izgató teremtés. Kár, hogy a bécsi úr már elhappolta a többiek orra elől. Minden az uraknak! A boy ebben a pillanatban válik vörös kommunistává.

Az autó lihegve nyeli a kilométereket. Az alig pár négyzetméternyi helyen összezsúfolva négy életsors. Négy szerencsétlenség. Mint egy második Noé bárkája, ahol csak azok szedődtek össze, akiknek valami nagyon súlyos lelki fekélye támadt. Pneumatikon rohanó menhely az élet nyomorékjaival. Megesik néha, hogy egymástól ennyire különböző és a kétségbeesésben mégis ennyire hasonló sorsok egyszer egy kis helyen véletlenül összehátrálnak.

Eszeveszetten száguldanak. Eliselotte asszony más körülmények közt már hisztérikusan sikoltozna. De most kevesli a gyorsaságot.

— Hátha Papa nincs is otthon?! — Mi lesz, ha társaságban vannak valahol? — Gondolatban megszámolja a pénzét. Van nála annyi, hogy azonnal vonatra üljön. 9.20-kor indul egy. És holnap sürgönyileg átküldheti Arthurinak.

— Arthur! Szélhámos, csaló, gazember! Ezzel éltem én 5 évig egy fedél alatt! Rendben van, most az egyszer segíték rajta, de amint elsímul a botrány, azonnal elváltak tőle. — Hamisító! — Egy hamisító felesége! — Pffuj, botrány! — És dühös könnyek marják a szemét. Azaz talán nem is a könnyek, mint a lemállott szempilla-festék.

A vörös asszony lethargikus csendben, gépiesen ismétli az agyába ragadt szót:

— Nabukodonozor... — Nabukodonozor... — Nem halt meg! Nem igaz! Él! — De hogy?! — Mit csináltak

vele? Bubi! Egyetlen gyönyörű kis fiám! — Csak nem gondolkoznál! — Nabukodonozor! . . . — És fehér kórházi szobává lesz az elsuhanó vidék, a benzín kesernyés kárból-szaggá válva elszorítja a szívért.

A barna asszony kívülről szintén egész csendes. Csak belül rágja, tépi, dermedti a félelem. Mindenki megkülönböztetett tisztelettel kezel, mióta csak emlékezni tud. Őt, a megközelíthetetlen, a tisztát. Fogalom volt. A „tisztesseges asszony”. — Nevetni kell ezen, keserű, sírásba fuló kacagással.

Ide kellett jönni, ebbe a kis kerítő bűnbarlangba, ahol a szerelmeit úgy szervirozzák készen, beleszámítva a napi pensióba, ahol az unalomból sarjadó erotika úgy keresztül-kasul fertőzi a levegőt, mint a tbc bacillus, — hogy 11 évi puritán házasság után megcsalja az urát. Azt a mély érzésű, áldott jó embert, akitől még soha életében nem tapasztalt mást, mint gyöngédséget és becsületet.

— Aljas utolsó rongy vagyok! Nem érdemlem meg, hogy az Isten megsegítsen. — De azért titokban lap-pang benne a reménység, a „háthamégis!” — Jó Isten, mi lesz, ha a professzor — a család régi barátja — azt feleli, hogy „Nem”?! — És egyáltalán, el lehet az öregnek mondani mindent, leplezetlenül, nyers igazságban? — Lehet erről beszélni? És éppen nekem, akit mindenki egy buta piedesztálra helyezett, mint a női tisztesség szimbólumát! — Merhetek odaállni a kedves, öreg, őszszakállú arc elé és belemondhatom szemtelenül a bölcs világoskék szemekbe, hogy: megcsaltam az uram egy jöttmenttel és most azt hiszem gyermekem lesz? — Segíts, hogy tovább csaljuk az uramat, azt a szent embert! — És segíts becsapni az én naiv, hiszékeny anyámat, aki belehalna, ha a lányáról kiszülne a gyalázat. — És ha nem segít? — Megérdemlem én egyáltalán a segítséget? — Jólesőn nyugtatja meg a kis táská oldalrekeszében meghúzódnó tibus. — Igen, — ihatároz nyugodtan, véglegesen. —

Ha nem, hát nem. Úgy is, mit várhatok én még az élettől? Mi jöhet még? Esetleg még nagyon sok hosszú esztendő láncolata, aminek minden pillanatát megmérgezi a fertelmes titok, amit nem lehet elfelejteni. Hogy lehet ő meg önbecsülés nélkül? Más asszony... Igen, más asszony lehet rossz, csalhat, hazudhat, a feje tetejére állhat. De neki, — ő, neki nincs joga, csak kötelessége, mindig korrektnek, fedhetetlennek, tisztességesnek lenni. Tőle mást vár mindenki. Még saját maga is, — neki nem lehet így élni.

Egy pillanatra belehasít: — Hát ha nem is mennék Würdigerhez? Csak egyszerűen nyitlatok egy szobát valami hotelben, becsukom magamra — azután — pohár víz mindenütt van... — De az életosztón beleszól és ő megembereleti magát. — Mégis elmegyek. Nagyon jó lesz ez a megalázkodás! — Kell annak a nyavalyás büszkeségemnek egy alapos tisztogatás! Kegyetlenül és teljes meztelenségében fogom kitergetni az öreg előtt az egész mocskot. Azt is, hogy én azt az embert nem is szerettem, — de kellett a csókja, jól esett minden ölelése, éjjel alig vártam a halk, tolvaj kopogást az ajtómon és olyan szenvedéllyel bujtam a karjába, ahogy az uraméba soha! Csak azért, mert új volt, más volt, nem az uram volt! — Behunyt szemmel hajtja hátra a fejét. Az arcát lassan pirossal vonja be az emlékezés. A szája kicsit felnyitk és most olyan intenzíven érzi újra a részeg, forró, idegen száj csókját, hogy testén megint átfut a nemrég megismert remegés.

— Azt hiszem, mégis meg kell halnom. — Dünnyögő ifásultan és az önkénytelen önsajnálattal most már neki is könnyeket présel a szemébe.

Peter Drollingen úgy érzi, hogy merev, de érzékeny üvegből van az egész teste, — a keze is üveg, de tele idegekkel. A legkisebb érintésre elpattan.

Ráfeszül a volánra, néha a fékhez kap, a lába gépiesen táncol a gázpedál és a lábfejk között. Nem

tudná megmondani, mit csinál. Csikorgó foggal fekszik bele az autó lendületébe. A sebességmérő mutatója bolond táncot jár. Az óra is megőrült, mert az lehetetlen, hogy már ennyi idő legyen! — Pedig hiába, neki be kell érni 8-ra. Ha az életükbe kerül is. A másik három nem is tudja, hogy a biztonságuk egy hajszálon függ. Peter Drollingen doktort ugyanis ma, 9.20-kor készült elhagyni a felesége. Hilde, akiért baromi munkában aggyal és puszta kézzel dolgozott, izzadt, verekedett, türt, hogy 8 évi várakozás után a saját autóján, saját puha fészkébe vihesse és elláthassa minden kényelemmel.

— Úgy látszik, 8 év túlhosszú idő a várakozásra. Elfáradt, kimerült bele, szegény madárkám! És most — most — két évi elképzelhetetlen boldogság után repülni akar. Pici buta jószág! Mit kezd ő nélkülem ebben a gonosz világban?

Keserűen elvigyorodik. Keze nagyot ránt a féken, az autó megfarol és a három asszony egymásra hull a kocsi ölében. De most eszükbe se jut a félelem.

Péter sohase hallott, trágár szavakkal káromkodik. Hang nélkül. Szidja önmagát. Egyedül! Majd éppen Hilde megy ki egyedül, kísérő nélkül a világba!

— Mindegy. — Újra összeharapja a fogsorát keményen, daccal. — Könyörögni fogok neki. Letérdelek elébe a sínek közé, a ruhájába kapaszkodom és úgy rimáncodom, hogy itt ne hagyjon. Bőgni fogok és a vonatja elé vetem magam! — A szeretőjétől fogom kikönyörögni, mint a koldus az alamizsnát. Hát megálzskodom. — Mondd már! — Na és? Én leszek az első a világtörténelemben, akit a bolond, örült szerelme miatt kiröhögnek? — Mit bánom én?

A világ egyik leggyönyörűbb vidéke láthatatlan chaosszá szétkenődve viharzik el mellettük, de a négy ember közül egyik se látja. Péter Drollingen egy pont-ra bámul mereven és látástalanul — és nehéz, mély-séges, hangtalan férfizokogás rázza.

TAMÁS LAJOS:

3 SZEGÉNYEK A HÍD ALATT

Vastraverzek nyújtják át karjukat fölöttünk,
de nem szabad velük együtt dübörögnünk.

Sín kinyúlhat, vonat szakadhat, állunk kötözötteen,
csak néha ámulunk, ha színes rakéta röppen

távol, ahol mint mondják, az ég mese-kék,
nekünk alig jut más, csak a nyúlós festék,

mit az eső mos le, ha a hidat vihar rázza
s rátelepszik az arcra, tiszta ruhára, ráncra.

Halavány és mocskos, ki itt áll valamennyi.
Hallgatjuk a világokat fölöttünk sietni.

Most reggel van, most dél van, itt megállt már az óra,
itt mindenkit árnyék kerít, mint örökös pólya.

Két oldalon nagy tágasság, zúg-zúg a villamos:
embert hordok, csomagot, kedvem azért dalos.

A hídon most osztoznak valami nagy kincsen.
Fölöttünk és nélkülünk múlik el itt minden.

FARKAS ISTVÁN:

A SÍNEK ÖSSZEHAJOLNAK

Vasúti csomópont. A jelzőlámpák színesen bóbiskolnak az esti vonatok elé. Talán a hegyeket nézik, nem is a távolba vesző sínpárokat, mert a hegyek fölől a késő nyár borzongatóan is meleget adó levegője áramlik. Olyan a hegyek közeli ölelése, mint az anya simogatása. A messziről dirigált lámpák hunyorgatnak, s mint öreg, megértő cinkosok, loppal mindig másfelé kacsintanak. A hegyek fölött derűsen mosolyog a vezérlő esti csillag. Nagy, kövérkés szemében annyi a megértés, mint a jól fizető görögdinnyében, amely a vevőre mosolyog.

Az átjárónál, amelyet itt sem sorompó, sem ember nem őriz, egy magányos alak álldogál. Füttyürészni való kedve lenne, de vacsora után a demokráciára gondolt, s ettől elment minden kedve. Most át-átmegy a kettős sínpáron, kisgyerek módján számolgatja a lépeteit s minden lépésre elhullajt egy szótagot:

— De—mo—krá—ci—a!

Aztán minisztráns-korából maradt emlékezet-törmelékkel még azt is hozzáilleszti:

— Deó gráciász!

Kisgyerekesen, magyarosan mondja, mert érzi, hogy rá is hunyorgat a csillag, s gyerekeknek érzi magát. A messze kelő hold játszik a hajával és a még barna szálakat is ezüstösre színezi. A késő estében a hold a legravaszabb és legnagyobb színész. Mintha maga is érezné, mert ravasz szemével úgy hunyorgat, mint a vásári kikiáltó a parasztnyecskékre. Nagy, messzire játszó tanagra az öreg hold, minden beléptidíj nélkül mesél és mutatja titkos kincseit a hozzáértő embereknek.

— De—mo—krá—ci—a... — hangzik a szótagolt mormolás és a lépések sűrűn ismétlődnek.

A közelben kazlak vannak. Sovány termés gyér szalmáját őrzik téli alomnak. Szinte idehallik a ma még jóllakott tehének bölgése, amellyel az eljövendő télre gondolnak. De hiszen az állatok gondolkodni sem tudnak, minden csak hallucináció. Az egész, mindennapos élet hallásra és látásra épül. Zsiványság, kegyetlen család. Talán élni sem érdemes. Még a demokráciában sem; pedig a talmi népfront úgy gömbölyödik, úgy neveli hasát, mint valami ellenőrök mellett is nyugodtan alvó gabonabizományos. És ebben a nagy, titokzatosan növekedő, éhbérfillicékkal nevelt népfrontiaskodásban kel, kovászolódik az új élet. Minden messziről visszhangzó testvérölő csatakiáltás ott rejlik a hegyek között, mintha óva mondaná:

— Vigyázz! Nem jó a tűzzel játszani! Egyetlen megváltás van számotokra, s ez a népfront! Éljen a nép, mely a nemzetközi tőkének dolgozik, hogy legyen autókra, legyen új birtokvásárlásokra, legyen finom, aranykeresztes hölgyekre, legyen színházra, filmre, bankra, életre, gabonára, üzletre, mert egyetlen lehetőség van a mások életére, s ez a ti népfrontotok!!!

Még nem jön a vonat. Tízperces időközben két vonatnak is be kellene futnia, de egyik sem jön. Nézi az óráját. Vasutais pontosságával számolgatja a késés perceit. A sínek a holdi erősödő fényében mintha távolodnának egymástól. Optikai csalódás. A sínek a végtelenben összehajolnak, hiszen a párhuzamosak is találkoznak a végtelenben. Lám, innen látni lehet a kivilágított állomást, ott úgy összebogozódnak, összekuszálódnak a szelíd, testvéri módon egymás mellett haladó sínpárok, mint a testvérek a spanyol forradalomban. Az ember mintázza-e a síneket, vagy a sínek aź embereket? A sínek fiatalabbak, rájuk hatott a példa.

— De-mo-krá-ci-a!!!

Most már sürgetőbb minden szótag és a visszhangjuk hull, mint a követelő zápor. Pedig nem érdemes

ézt a szót ismételve, mert minden meddő, minden hiábavaló. Minden csak álarc, hogy az ügyesek, a szemfényvesztők mások bőrén élhessenek. Vagy minden jelszó ilyen szemfényvesztés? Ki tudja a jelszavak értelmét ma már megmagyarázni, amikor az adóhivataltok az adónemek egyharmadát is alig ismeri?!

— Hitler, Mussolini, Göbbels, Göring, Blum, Delbos, Eden, Franco, Abd el Krim, Czéchi, Spilna, Gömbös, Echhardt — tolnakodnak eléje az új nevek, s minden pillanatnyilag hangzó név után egy-egy alak, egy eszme, egy faj jelenik meg a világos égbolton, mint óriási reklámkép. Aztán egy cikk az egyik kormánylapból: Hogyan dolgozik a két zsidó miniszter? Az olympiai beszámoló: Csík Ferenc világbajnok cselédkönyves orvos Magyarországon, de külföldre megy majd, hogy ne a világbajnokságért kapja jövőendő állását.

Messziről dübörög a vonat. Most megy át a nagy vashídon, három kilométerről idehallatszlik a dübörgő hang. A híd megremeg és kényszeredetten viseli a száguldó terhet, mint a legtöbb ember kényszeredetten viseli az élet terhet. Mi lenne, ha most, négy-öt perc múlva odafeküdne a sínek elé? Észrevétlen közeledne a seinkitől nem őrzött útszéli korlát felől, s egyszerre végét vetné minden kétségnek, amelyet egy gyalázatos század hintett el benne? Mit szólna hozzá a szegény mozdonyvezető, aki bizonyára a melegen őrzött vacsorára gondol, s a kis családra, amely már aludni fog, amikor hazatér? Vagy mit szólnának hozzá az utasok, akik bizonyára a fővárosból jönnek, ki a börzéről, ki dolgovégezetlen a főhivatalokból? Talán édesanya is utazik a vonaton, aki fiához jön látogatóba. Az megrettenne, ha hallaná, hogy valaki a vonat elé vetette magát. Vizsgálatot indítanának, sok ember éjjeli álmát megzavarná, s mindnyájan azt mondanák rá:

— Bolond volt ez egész életében, nem is várhattunk volna tőle egyebet! A bolond!!!

Talán lenne egy-két asszony, leány, aki ha meghal-
laná a hírt, keresztet vetne a párnájára és úgy mon-
daná:

— Szegény! Kár volt még meghalnia!!!

És vele álmodnák végig az éjszakát, mint ahogy
valamikor hosszú nappalokat, és félig éber tavaszi es-
tétet is vele álmodtak végig.

Csak a demokrácia mosolyogna szfinx-mosolyával
és mondaná nagyképpően:

— Mindig izgága volt, nem kár érte!

A paragrafusok megkönnyebbülten sóhajtanának, a
népfront vezeterei megdörzsölnék pénzéhes kezüket és
röhögve mondanák:

— Hatott a módszerünk! Az a fontos, hogy minden-
ütt csak zavart idézzünk elő. Csak üssék, vágják egy-
más, legyenek öngyilkosok. Előbb-utóbb mindenkit
idekergetünk! Éljen a buták népfrontja! Éljen a mi jö-
vendő dicsőségünk, nagyobb világ hatalmunk!

Már csak egy perc, a vonat ott dübörög a kanyaro-
dónál, igyekszik behozni a pár perces késést. Jól meg
kell gondolni a dolgot. Az élet kisebb fele még ott áll
előtte, hátha érdemes bevárni? Hátha akad még egy
zug, egy talpalatnyi hely, amely reá vár, hátha akad
még egypár száz ember, aki becsüli és szereti? Vagy
mindenkit fölfalt, megigézett volna már a győzedel-
meskedő népfront, a kávéházi haszonlesők szenzá-
lerege?

Most kanyarodik be a vonat, már elhomályosítja a
jelzőlámpát, büszkén, egyenesen rohan előre jól ki-
szabott és csak neki készített útján. A másik sínpár
élesen elhajol, mintha alacsonyabbrendűségét mutat-
ná a mellette dübörögő vasszörnyeteg mellett. Az
egész, közeli éter hullámzik, zsong, amint a modern
vasmoloch szuszogva, de győzedelmesen szedi a lé-
lekzetet.

— Most, csak három nagy lépés, senki sem lát, sen-

ki sem tudja, s vége minden kétségnek, minden vesztett önbizalomnak!!!

Már itt van a két tüzes szem, a levegő végigzúg az ember füle mellett, furcsa melódiákat kapkod a levegő, a hegyek előrehajolva lesik az utasokat, a hold egy nagyobbat lép és úgy kíváncsiskodik, az esti csillag kinyújtja kezét, mint a kisgyerek, aki szépet lát, s a vonat már el is dübörgött, már elérte az első váltót, nagy csattogással mutatja magát az állomás népének. Mit sem sejtve, mivel sem törődve lassít, tüzes szeme hunyorgóra szűkül, kerekei nyikorognak, s az átjáró mögött az otthagzott, nagy fényesség hatására összehajolnak a sínek.

Nem, nem érdemes. Itt maradtak még a hegyek, s tekintetük vigasztalja az embereket. Itt maradt még az esti csillag és mosolya nagyon elűt a rideg paragrafusoktól. Itt maradt még a végtelen égbolt, s a hold mindenkinek egyformán mesél, aki érti mondókáját. Itt maradt még egy faj, amely szomorú magányában is hálás minden simogató tenyérért, itt maradtak még a testvérek, akik emberi szóval becézik egymás fájdalmát és minden szavuk egy-egy jóleső ölelés. És néni, hiszen a sínek is összehajoltak, már nem futnak széjjel, s a csalóka szemnek új álmot mutatnak.

DR. HAZAYNÉ PÁPAY MARGIT:

VISSZATÉRÉS.

John Dudics levelet kapott otthonról, a messzi Szlovenszkóból. Pánaszos levél volt, felesége Zuzka írta szarkalábás betűkkel, sóhajok és könnyek nyomával fűszerezve. Nagy, nehéz életgondjait darabos értelmetlenséggel papírra karmolászta és közbe, közbe üdvözléseket rakott bele a komáktól, a sógoroktól és külön, külön a három gyerektől, minden új elgondolás előtt oda írta, hogy tisztellek és csókollak hú asszonyod Zuzka, az Úr Jézus nevében Amen.

Akármilyen nehezen, de John lassan még is kiböngészte a sorokból, hogy odahaza baj van, az asszony beteg, nem bír dolgozni, a munka sok, ház, földek, marhák, három gyerek, nincs ki gondját viselje. Ha nem segítsz rajtam, elpusztulok a sok munkában, — írja az asszony és John Dudics a tizenhatodik emelet egy kicsiny szobájában elgondolkozik azon, hogy is lenne, ha ő most haza menne? Úgy hozzá nőtt Amerikához, vagy Amerika nőtt hozzá, hogy mindenképpen nehéz lesz elhagyni. Hamarabb kellett volna erre gondolni, de ahogy az évek rohantak ebben az örökös hajszában, úgy tünedezett szívéből a honvágy, különösen most esett nehezére a hazatérés gondolata, amikor a gyári és bánya munkák után egy neki kiválóan alkalmas álláshoz juttatta a véletlen. Egy csikágói gyermekklinikán szolgái állást tölt be, s a maszatos öltönyeket felcserélte hófehér köpennyel és így fehérben mossa a fehér csempéket, fehér ágyakat és körülötte csupa kedves bébi, igaz, hogy nyögdecselnek, sírnak, de ha elmúlik fájdalmuk, kacagás csendül fel a rácsos ágyacskákból és ő olyan nagy örömmel szolgálja a kicsi betegeket.

De most az asszony beteg, a Zuzka. Tizenegy éve nem látta csak egyszer egy kis képet küldött, azon a

három gyerekekkel van levévé; rá is írta a kép hátára „póltret”. A kép rossz, ilyet Amerikában nem készítenek, csak otthon. Csak otthon! — sóhajt egy nagyot John és maga elé képzelet távoli hazáját, a kis falut, mely most minden nyomorúság dacára is rágyógóan és csábítóan ködlött fel agyában.

A hőhullám teljesen elbágyasztotta John-t és ezen a szabad délutánján átadta magát teljesen a levélnek és a visszaemlékezésnek, mert máskor nincs arra ideje, különben is lassan kilopództa agyából távoli hazájának emlékei s már csak olyan nagyszabású, gyors amerikai gondolatok kavargotnak benne, amit a mindennapi élet magával hozott. Most, hogy az izzadság forrásként csorgott meztelen felső testéről, az emlékezés elröpítette Csikágóból a hűs Ciroka völgyébe, a fenyvesek alá, a rétekre s a Ciroka patak kristályos fodraiban fürödtek emlékei tizenegy év után. Csak-hogy John Dudics sokat művelődött és finomodott a hosszú évek folyamán és belső meglátásai kifinomult formában hozták elő hazájának emlékeit.

Igen, egész jól visszaemlékszik a kis falúra, mely úgy tűnik fel a távolból, mintha tündéni kezek tarka selymekkel belehimezték volna a széles hegy aljába, mert távolról mindig szépet mutatott a falu képe, kivéve az ómos esős novemberi időt, amikor füstös foszlányok szótták át a falut, sírtak a fák és erdők, sírt az egész határ és vele együtt a szürke ég is mintha megsíratta volna ezt a szegény vidéket. Ez a síralmas kép nem tart soká John Dudics képzeletében, átcsapong a hőhullámon által, s a falú téli nyugalalmát idézi fel, amikor a hó elfödí a göröngyöket, a hegyekre, mezőkre fehér szőnyegek terülnek és végtelen csönd borul a tájra, csak a kémények álmos füstje jelzi, hogy odalent élet van. Varjú seregek szállnak a falú fölött s egy egy vándor bandukol hazafelé. Még is tavasszal volt legszebb a falú, amikor virágzó fák selyme közé bújtak a kicsi szalmatetősházák, vidám munka-

kedv hevült az emberekben, hangok, füttyök, madárdalok zsongták tele a tájat. Most eszébe jut még a búcsú, az utolsó pillantás a tájra, amikor tizenegy év előtt elhagyta hazáját, akkor ősz volt. Őszi aranszínekben úszott a falú és határ és körötte aranylombú erdők magaslottak. Ez az utolsó pillantás csak idő múlva vetítette elé színes képét, amikor elfogta a honvágy.

Így váltakoztak emlékében évszakok szerint falújának képei, ezer bánat, gond, küzdelem és csekély öröm kíséretében, míg lassan megérlelődött benne a gondolat, hogy szülőfaluja legszebb a világon. Hazamegy és kész! Az asszony várja, meg a három gyerek, azokat még nevelni fogja.

John Dudics, amikor tizenegy év után megpillantotta a régi kedves tájat, megállította a taxi-autót, amit a közeli városban fogadott, s kiszállt a falu előtt, hogy kissé szemlélődjön. Az idő most a forró nyár derekán haladt, itt-ott már aratott is valaki, de még nagyobb részt az érett búzatáblák sárga szőnyegként futottak le a dombokról, a kender- és krumplicöldek zöld bársonyként terültek el az erdők alatti lejtőkön és John Dudics levette kalapját, kifinomult ízlése összegabalyodott ősi nomád érzéseivel és nagyot sóhajtva szívta magába a fenyőillatos felvidéki levegőt. Megállapította, hogy a Ciróka völgyében most is minden a régi. A büszke Vihorlát uralja a tájat és mellé simulnak, mint felesége és gyermekei a többi ismert hegyek, kissé távolabb a színnai kő meredezik ég felé, mint egy páncélos őr vigyáz a hegyláncre. Szép, szép, gyönyörű ez a táj, — állapította meg magában John, de hirtelen feleségére gondolt és eszébe jutott az a pillanat, amikor búcsút vett családjától, amikor elindult a Cirókahosszúmezei állomásról egyenesen Trentonba, hogy bőgött akkor az asszony, úgy emlékszik rá, mintha most állna itt előtte. Hangosan jajveszékelt

az öreg szülők, komák sógorok élén és kezeit tördelve egyre csak azt mondogatta:

— Janku, Janku, mi lesz velem Itthon és a három gyerekkel? Az Úristenre és az összes szentekre kérek, ha vízhez érsz, írj rögtön, nehogy belefűlj nekem, drága Jankum abba a nagy vízbe! A három gyerek is ott sivalkodott anyjuk szoknyája körül, a legnagyobb öt éves volt. A legkisebb még bébi volt. Dehogy bébi, gyerek volt, ezen a tájon csak gyerekek vannak, az is olyan piros pozsgás arcú volt, mint egy frissen szedett málna szem. Bébiik csak Amerikában vannak, sápadtak és kényesek, gondolta magában John és tovább merengett a tájon. A Zuzka. De elszokott már a nevetől is, olyan különösen esik most, amikor Itt áll már úgyszólván a kapu előtt, hogy milyen is lesz a Zuzka? Formás menyecske volt, amikor elhagyta, tejfehér bőrrel, rőt hajjal és olyan tiszta kék szeme volt, hogy ha Janku belenézett, nyugalom és szeretet áradt abból, hogy is tudta ilyen soká elhagyni?

Az úton sok ember és asszony ment a mezőkre, ott, ahol állt is a földeken, asszonyok szedtek kendevirágot és virgonc gyereksereg lármázott az útszéli árokban, de John Dudics nem látott ismerőst és a régi Jankut sem ismerte fel senki az elegáns úri külsőben; azt hitték a járó-keleők, hogy egy idegen kiránduló lesz, amilyen most sok jár erre felé.

John vissza ült az autóba és berobogtak a faluba. Tizenegy év sok változást hozott a falun is, főképp a szalmatetők helyett jobbára eternit került és sok ciferára festett tornácos ház hirdette az amerikai meggazdagodást. Mind emellett John Dudics előtt síralmas és kétségbeejtő volt a falu képe. A Dudicsék portáját is átépítette az asszony, egész csinos ház áll a régi kékre meszelt, szalmatető házikó helyén, azonban John szíve mégis összeszorul arra a gondolatra, hogy további életét ebben a kis házban kell majd végig élni.

Zuzka nem is sejtí férje hazajövetelét, levelére választ nem kapott s amikor John kiszáll az autóból, nem lát senkit, mint hátul a csűr előtt egy kendert tiloló öreg asszonyt, aki fáradtan veri a kendert, nem érdekli semmi, még a ház előtt megálló autó miatt sem hagyja abba a munkát. Egy kislány jön ki a házból vajaskenyeret eszegetve, egy kicsit szurtos és fésületlen, de hát falun már ez így szokás, — gondolija John és megkérdi:

— Te vagy-e a Dudicsék Hanykája?

— Én hát, — szól idegenül a kislány.

Dudics könnyes szemmel ragadja karjaiba a szurtos kislányt és kitörő örömmel kiált:

— Drága Hanyicska, ügye nem ösmersz? Én vagyok apád, John Dudics Csikágóból. Hol a mama? Hívd hamar anyádat.

A fáradt asszony a csűr előtt megfordul, valami szófoszlány füléhez ért tilolás közben, lassan vonszolja magát előre.

— Mama, mama siess, itt van apánk John Dudics Amerikából, — kiáltja Hanyka.

John szíve megdöbben és ő maga is megdöbben, alig ismer feleségére, de erőt vesz magán és örömmel siet a fáradt asszony felé.

— Zuzka, hát megjöttem Amerikából. Már rám sem ösmersz mi?

Zuzka hamar ismerőssé tette magát férje előtt, amikor hangos sírással borult nyakába.

— Janku, ah drága Janku csakhogy megjöttél, mert igen beteg vagyok. Janikum, milyen finom úr lett belőled és milyen szép vagy, — simogatja férjét Zuzka, — de én öreg asszony lettem a sok munkában.

— Majd meggyógyulsz Zuzkám, én majd vigyázok rád. Egészséges és kövér leszel megint.

Zuzka csak most eszmél föl, hogy a ház előtt megpillantja az autót és kibuggyan belőle a szó:

— Csak nem ezen az autón jöttél, Janku?

— Azon hát, csak nem haragszol érte? Azért jöttem autón, hogy hamarabb nálad lehessenek, a vonatra még várnom kellett volna.

— Nincs eszed Jankú, a vonat sokkal olcsóbban elhozott volna, a kofferekért meg elküldtük volna a szerkeret. Ennyi pénz, azon már csizmát vehettem volna Mizsunak.

A szomszédok összesereglettek az autó körül, megtudták a Dudics Janku hazajövetelét és mentek őt köszönteni. John egy kicsit elfogódott lett vagy idegennek érezte magát a régi nem látott szomszédok környezetében, leverten lépett a házba. Ez hát az otthon!

Hanykát elküldte az anyja a legelőre testvéreiért és ő maga nagy örömeiben és zavarában ki és be totyogott, ennivalót szedett össze. John leverten nézi, hogy mi lett a Zuzkából. Idő előtt megöregedett, barna és ráncos lett az arca, minden szava csupa keserűség. A házban sincs a legnagyobb rend, mert hát itt mindenki a munka után jár és a szoba tele furcsa szagokkal, ami John kifinomult érzékét durván sérti. Mégis felderül a képe, ahogy szép szál fiát meglátja és Marcsut most épp olyanak találja, mint felesége volt, amikor egybekeltek.

A nagy örömteljes találkozás után így szól az apa:

— Gyerekek, öltözzetek fel az én kedvemért ünnepelőbe, annak az ünnepére, hogy apátok hazatért.

Nem sok biztatás kellett a gyerekeknek, egy kettőre magukra kapták a lányok a százcímű tarka szoknyákat és kacagva borultak apjuk nyakába.

John Dudics meglepődve nézi lányait.

— Mi akar ez lenni, ünnepelő? Itt nálatok megállt az idő? Annyi ráncos szoknyát viseltek ma is, mint húsz év előtt, hát hol a divat, hol a kultúra? Ezért küldöztem annyi dollárt haza, hogy a ládába dugjátok és ti buta parasztok maradjatok? Zuzka, hát nem tudtál te rendes ruhákat venni a gyerekeknek? A John Dudics gyerekeinek? Szégyeld magad, te buta asszony, nem

értesz te semmi máshoz, csak a marhákhöz, beleöregedtél a sok munkába, úgy éltek, mint a baromok, nem tudtok semmit a világról, divatról és ezekben a rancos szoknyákban jártok pfuj!

Zuzka leborul a padkára, kötényébe temeti arcát és hangosan zokogja:

— Janku, elment az eszed Amerikában, még körül sem néztél a ház körül, hogy mennyit kinlódtam tizenegy év alatt, nem uraskodhattam, nem parádéztam, de dolgoztam. Nehezen, keservesen dolgoztam, mint egy ember. Mindennap háromkor kelek és késő estig meg nem állok a munkában, hogy megkíméljem a gyerekeket. Én beteg és öreg vagyok, de nézd meg a három gyereket, szépek és egészségesek, az egész falu irigyli őket. Janku, te elfelejtetted, milyen nehéz a falusi élet, ha nem dolgoznánk, nem kinlódnánk, semmink sem volna, a dollárokat el nem puccoltam, megtalálisz mindent a gazdaságban. Azért fáradtam annyit mint egy barom, hogy a gyermekeinknek könnyebb sorsuk legyen.

John végig nézett élettől duzzadó három egészséges gyermekén és ráborult a ifáradt asszonyra, lelkéből éles fájdalmak csapódtak ki, zokogott. Zuzkával együtt zokogott nagyon.

De ahogy a sírás múlt, előtötte a szívét valami mondhatatlan öröm — itthon vagyok! hazajöttem! — és az élet újat lendült Dudics Jankuéknál.

FÉJA GÉZA IRODALMI SZEMLÉJE.

FODOR JÓZSEF: UTÓHANG. VERSEK.

Az új lírai nemzedékben Erdélyi s Szabó Lőrinc után bontakozott ki. Az első hónapokban komoly harangzúgás kísérte, Ady utódját s új Vajda Jánost látták benne. Első kötete ezek után bizonyos csalódást okozott, s ettől fogva úgy tartották számon, hogy a legkomolyabb alkotás lehetőségét s az állandó kísérlet készségét éppenúgy magában viseli. Akár egykor Vajda János, Fodor egészen kimaradt az irodalmi életből. A kezdeményező mozgalmak nem írták zászlajukra a nevét. A kritika alig emlegette. Teljesen a magányba fordult, „tisztá” művész lett olyan mértékben, mint lírikus kortársai közül senki.

Fodor lírikus lett a szó szűzi és eredeti értelmében. A líra számára: gátlások nélküli vallomás és kinyilatkoztatás. Verse minden egyes esetben hősi kísérlet: a lét végső értelmének és törvényeinek összefoglalására. Mintha folyton halál előtti pillanatok suhannának benne, melyek csodálatos időmértékkel, a fény ragyogásával, és sietésével villantják a lefolyt élet lényeges és döntő képeit. Nemcsak költészetet teremtett, hanem utánozhatatlan költői magatartást is:

„Örök nagy vívódásban éltem egyre,
Külső bajok s belül a Végtelenre
Törő száz vágyamat ért sok kudarc közt:
Hős s szikrázó lélekkel vágyva-vésve
Nagy szók tömbjét, az örök Szép művére
Fordítva életem csak, mint egy eszközt.”

De a „Szép” szolgálata, a l'art pour l'art Fodornál etikai tényező lett. S éppen ezért ez a magatartás mereven szembe állította korával s annak egész értékrendszerével, társadalmi rendjével. A Szép szolgálata

lata számára: nyugtalan, lobogó, tagadva-teremtő, idő-szerűtlenségében éppen végtelenül időszerű, állás-foglalásokat végző és állásfoglalásokat követelő, tehát éppen az ellentéte annak az olcsó, gyáva és sunyi elefántcsonttorony-elméletnek, melyet az Ady-nemzedék másod- és harmadrangú lírikusai hirdettek. Az utóbbiak legbensőbb célja: ügyes alkuvolt az idő-vel...

„Vannak, kiket megszállva tart a Végtet —
Eldobott kő sorsaként a világon
Hatalmas karokkal futtat egy álom:
Egy álom, mely nekik több, mint az élet!
És úgy mennek előre könnyű szárnyon,
Nem kérdezőn meddiget és miértet,
Ködös szemekkel arra, ami éltet
Mást, átnézve földön és halálon. —

És:

„Óh népem, furcsa nép, hol csak üzötten
Élhetett az igaz és költőid csak
Gúnyt nyertek: vak közöny-teledbe hervadt,
Szegény dalunk tart csak fenn az időben!
Kik, míg éltünk elnyomva, ködben,
Amíg köröttünk nagy-vígan lakoztak
Ál-papjaid, s kik rossz hajlamidnak
Hízelegtek itt, aranyodtól tömötten.“

Azt mondhatnám, hogy a „virtuális Magyarország” költője, ha a szót apróhangicsálók nem kopogtatták volna el és részben nem kompromittálták volna. Néhányan már első betűinkkel is visszatértünk az egyetlen örökséghez és az örök történelmi ingerhez: a művekben, a szellemben lakozó, a soha meg nem valósult országhoz, a hívő magyarokhoz. Az etikai magatartás költője sem juthatott más stációhoz.

Fodor József formája többnyire a gnóma, egészen modern, egyéni gnóma: vulkánikus lírájának intellektuális fegyelme. Emellett azonban nagy lírai kompozíciókra is képes, szinte a belső élet lírai regényét adja, ahová menekült s ahol számára a világ sorsa lejátszódik. Isten neki adta a nagy bánkát, ahol magában van, csak a holnapra méltó sarjakat vitte magával s az egész „vízözön” rémségét is beláthatja.

Hiányzik ebből a költészetből minden tágység. Kemény és kérlelhetetlen:

„A hitványtól elismertetni, annak
Cinkosává tesz, nem akarva-tudva
Társ-csillaggá az áradt szennyű kornak
Gőzös hulláma ormain ragyogva.”

Meleg szavai egyedül a földhöz szólnak. S ezekből a versekből látszik, hogy Fodor milyen természetes növény, mennyire az élet mélyében lakozó s örök öszszetevők, az élet elnyomott, letagadott igazi őselemei hozták létre. A „Sóhajtás a földhöz”:

Óh áldott, agg erdők és bújá földek,
Rovaraikkal; s vízeik, mik ássák
S öntözik; s gyöngéd, hajlékony plánták,
Mik testükből szöknek s testükbe dőlnek
Pihenni! Óh, nyugodt, istenei ölnek
Hűse, s mik utjukat rebbenve járnak,
Tisztaszemű állatok s a sudár fák
Lakói, és a légé, mely kiterjed
Mindenütt! — Én e halk zsongás-levésnek
Csöndjét már elvesztettem; ég a lélek
Bennem és öledtől rossz szenvedelmek
Ragadtak el, föld: s hogy boldogtalan-vad
Vagyok — és hogy e világon nyugalmat
Nem talállok többé — anyám, óh, halld meg!”

Képeinek eredendő bája s olykor különös finomsága, könnyedsége Csokonaira emlékeztet. Páthosza, érett s tragikusízü ihvülete a késő Vörösmartyt juttatja eszünkbe. Fodor immár a legjobbakkal mérhető. S a legnehezebb években, az „alkuvások és ellígérések” korában mindnyájunk nevében és sokak helyett bátor s tiszta tudott és mert maradni.

KODOLÁNYI JÁNOS: A VAS FIAI.

Regény két kötetben.

Kodolányi legutóbbi regénye, a „Feketevíz” öröndetes epikai fordulatról tudósított. Szemhatára kiszélesedett, elbeszélő hangja dúsabbb, többhúrúbb lett. Új regénye még érettebb munka s szép, komoly művészi erőfeszítésekkel és eredményekkel teli törekvés a „nagy regény” felé. Egyes részleteinek hatásától alig tudunk szabadulni, de az egészet, a „nagy kompozíciót” tekintve: Kodolányi mégiscsak a realista novella mestere marad. Másrészt pedig e könyv: menekülés. A történelmi regény és dráma divatja Kodolányit is elkapta. Igaz, hogy magasrendű művészetet csinált a divatból, de ez nem váltóztat a dolog lényegén és érdemén. Mást vártunk tőle, aki első regényeiben s novelláiban a magyar realizmusnak szociális és komoly szociológiai távlatot adott. S bár a várakozónak nincsen ijoga követelnie, de viszont csalódásáról mégis be kell számolnia.

Kodolányi a tatárjárás korát, tatár harcosok, kún nomádok s magyar parasztok életét írja meg. Színvonalát tekintve: egyetlen történelmi regényünk, mely Móricz Zsigmond „Erdélye” mellé állítható. Móricz azonban a már szinte négy század óta irodalmunkban nyugtalanító Toldi-víziót, a magyar hős sorstragédiáját vetítette be regényébe s vitte nyugvópontra regényében.

Báthory és Bethlen egyúttal az ómagyar sors két jellegzetes arca. Életük: egy kor tükre, de egyúttal időtlen történelmi valóság is. Kodolányi azonban kifejezetten egy korszakba merült, a tatárjárás idejébe. Bámulatos kifejező készséggel teremtette vissza az elmúlt életképeket. S eredeti íze, hogy a korszakot alulról nézi, a tömegek szemével. Nincs is baj, mikor a régi baranyai falu, a halásztanya, a nemesi udvarház, a kún sátor, vagy a tatár tábor életét írja le. Mikor a paraszti dajka mesét mond a beteg királyleánynak, a barát a félpogányoknak prédikál. Az életképszerű részeket s novellabetéteket tekintve: a regény mesteri munka. De Kodolányi emellett félig költő, félig filológiai bravúrokat is bemutat, kún nyelvet alapít s egyáltalában a nyelvészeti különlegességeknek túlságosan nagy teret enged. Igaz, a bravúr nem nyomja el a teremtőt, de melléje nő s túlságosan merész szerepet kap mellette. Magáról a korról pedig, mint történelmi jelentőségű mozzanatról alig mond mást, mint az újabb magyar történetírás. Mihelyt letér a novellista útvjáról, rögtön közhelyszerűségek felé téved.

Még sohasem szólott olyan dúsan Kodolányi, a költő, mint ebben a regényében. Éles, maró látása és beszéde megenyhült. Eddig elszigetelt lírája feloldódott s alkotó rokonszenvét, humánus és kozmikus együttérzését virágoztatta ki. Az epikus egészen megérett s nincs oka arra, hogy a jövőben is meneküljön. Azt szeretném hinni, hogy ez a menekülés is csak erőpróba volt, az érett erő próbája. Történelmi völgy s Kodolányi bizonyára elérkezik a történelmi térre is. A völgy zárt körvonalai jó otthont nyújtottak a most kibontakozott epikai erőnek. De bizonyára nem zárják határait közé Kodolányi epikai géniuszt...

SZALATNAI REZSŐ:

KIS TRAKTÁTUS A HAZATÉRÉSRŐL.

Az ember elindul és visszatér. Néha elgondolkodom rajta, mint aki már járt a csúcson, elgondolkodom és érzem, hogy a sors útjai körbefutó vasútvonalak. Kicsi leányom, aki szólni szoktál nekem énekes madarak helyett, te nem fogsz oly messzire vágyani, mint az apád. Mennyivel jobb így és életigazságosabb is, hidd el. Kicsiny vágyakkal még elmenekülhetsz, de a nagyok már ittmarasztalnak, ezen a földön, a szülőföldeden.

Az élet kötelesség és alkotó vágy. A szülőföld pedig minden idevonatkozó közmondások ellenére is termékeny föld, kitűnő anyag, szilárd márvány: építeni lehet belőle, ha akarsz, ha tudsz. A félelem és szorongás a legnagyobb feszítő erő, amit a történelem ismer. Hellasz kopár volt és sivár, amikor az első görög pásztorok megjelentek a szűk mészköves katlanok között. Először olajfát ültettek, hogy eltűnjön a bántó sárga sívárság s legyen valami élő színű és mozduló karú állandó ösztökélő, ha az ember felemeli a fejét. Arisztóteles már dús kertben sétálva magyarázta, hogy a középfogalom mindig okot jelent. Feje felett pedig az Akropólisz lebegett isteni derűjével.

Prófétának lenni nem érdem, hanem regionális adottság. Viszont az ódon szó nagyon bugyborékol; holmi mélyhangú szakállas jóslás helyett inkább a tervező munkát értsük alatta. Tervezni, igen tervezni, mint a vasútépítők, akik szabályos sínekre rakják a ragyogó vadonatúj mozdonyokat s azok biztos hajlásban robognak előre. Mily különös dolog, nem érezték ezt még soha: az élet, amiben benne vagyunk, környezetünk és a változatlan dolgok, amelyek megszabják mozgásunk határait, roppant valószínűtlennek tűnek fel. Mindig várjuk, hogy az évek érésével a dol-

gok is megérnek s ami elejétől fogva velünk van, megnő és megkomolyodik. Ugyanis az a sajátos érzés száll velünk a valószínűtlenség érzése mellett, hogy minden még ideiglenes, csak vázlat, csak kezdet, hogy a végérvényes szöveget csak később fogjuk megcsinálni, kicsiszolni; ezek a munkák itt ifjúkori lakvarellék csupán. Folyton várjuk, mint egy Ibseni hős, mikor indul meg a rendszeres nagy és szerves alkotó munka. Az évek közben elfolynak, mint a víz s mi csak várunk. Minden fölvetett gondolat körül fiatalos széthúzás üt tanyát, végül behavazza a politika. Hó buckák között járhat sz ebbe az országban boldogtalan olvasó. A hó buckák alatt állmok és tervek fekszenek magas homlokkal és holtan. Meg kell tanulni, hogy a rendszeres, szerves munka: eszmény és tankönyv. Minden a világon, ami törvény és torony, a szervezetlenségből és rendszertelenségből jött létre. Két ember találkozott, összehajtották fejüket s megcsinálták a tornyot. A két emberről később elnevezték a rendszert meg a stílust. Akárcsak az ókori görögök.

Be van zárva az ablak, lerogyott a redőnye is, a rádió halott, csak az óra ketyeg a szívem alatt; az óra és a szív. Az ember egyedül van az örök szobában. Kihullunk néha a közösség parancs-ézéséből, mint valami burokból. Ilyenkor fáradtan és tömören szemlélődünk s hallgatjuk a ház hangjait. Gyerme kem kockákkal játszik, széthullott rózsaleveleket ragasztgat rájuk a másik szoba sarkában s az ajtón át is hallom, német dúdolót mond felettük, németet, mert Pozsonyban mostanában nincs magyar óvoda. Egyébként minden csendes, meleg van, a könyvek színes arccal, mint egy néprajzi felvonulás állanak a polcokon, egy fikus célirányosan a magasba törekszik, ép most szülte meg lágy zöldeske új levelét, olyan magafelejtően termékeny szegény, mint egy cigányasszony.

Észrevétlenül hívságos világi dolgok jutnak az eszembe, nevek és aprócska események, melyeket ná-

lunk megmagyarázhatatlan idegességből jelentékenyeknek szokás tartani. Az ember és a szerepe ki-sebbségi helyzetben csodálatosan hasonlít a kisváros polgári életrajzához. Egy szlovenszki festőművész csinált egyszer egy rajzot, Bovaryné Rozsnyón, ez a címe. Benne van a városka lelkesége; a női alak arcában, szemének fényén, idomaín, napernyőjében, tartásában, mintha visszafordulna a zümmögő pletyka-szózat-ra, ami a láthatatlan előtérből feléje röppen. Nem messze tőle magyar viseletű parasztleányka, háttérben patak, palló, akácfa, fehérkéményű nyugodt ház és egy ösztövért telefonpózna. Szegény Tichy Gyula talán-Móricz Zsigmond regényére gondolt, az Isten háta mögöttre, amelyik Jolsván kerekedett. De a rajz érvényes az egész országra, nevezetesen társadalmi és szellemi életkörülményeire. Bovaryné és örök környezete ez. Flaubert, óh mester, ha át tudnál jönni! De hagyjuk az értelmetlen merengést. Egy szál zöld cérnával át lehet kötni a krónikát és ki dobni az ablakon, mint léghajóból a homokzsákokat. Feljebb, uraim! Feljebb, igen, mert vissza kell vonulni.

Az igazság ma megint magánügy, olyan, mint a költészet vagy a barátság, alig van hitele. De ép azért megéri, hogy magánosan is álljuk. Új paraneizist szövek magamnak és barátaimnak. Aki segíteni akar és alkotni óhajt: vonuljon a magányba, húzza ki lábából a tüskét és mondja meg az igazságot sors-testvéreinek. Aki mint ő is, eszmékből és emberekből kiábrándulva visszahúzódik, hogy a lélek tábláját tisztán megtarthassa. E tábla létfeltételeiért kell ma küzdeni egyébként egész Európában. Ihlet a szorongó tájékozatlanság, ugye barátom, mérlegelj a csömörben, ami mindnyájunkat megfogott s belátod, hogy itt más ki-vezető ösvény nem nyílik. Vissza kell menni a magányba, mint mondom, ez a magatartás ment meg, különben elsodornak a hullámok. Így talán létrejön megint a Csapat, később és csakis utólag, a végzett mun-

ka közepén, a tiszták csapata, mely Ismét közügyé szervezi azt, ami ma csak magánügy. A megélvő rendszerek nem érnek rá, nekünk kell tehát ráermünk. Ez lesz, ha jól csináljuk, az új hősiesség útja, mely összeköt Európa legtisztább szándékú nemzedékeivel; tisztá nemzetiességi és örök emberieesség. Hallod Vörösmarty mély harangszavát:

Majd, ha kifárad az éj s hazug álmok papjai szűnnek
S a kitoró napfény nem terem áltudományt;

Majd ha kihull a kard az erőszak durva kezéből
S a szent béke korát nem cudarítja gyilkok;

De a földet, a szülőföldet addig is ne utasítsd vissza. A magányban ez az egyetlen biztosíték, ami megtart s amihez őszinte lehetsz, mint anyádhoz. Mi is csak most tanultuk meg ezt a leckét a földről.

Mert akik a Duna-táj valamely falú-országából jöttünk s a hátunk mögött ép a kellő pillanatban lezárult a világháború, generációt kiáltottunk ki magunkból a nagy anarchia kezdő óráiban. Kimentünk Európába s megfürödtünk a nagyvilágban, kéjesen és vissza-fitymálva a kicsinyes otthoni viszonyokat, mint a meggazdagodott ügyvéd a tyúkpöröket. Valami érthetetlen láz csavarta ki ezt a nemzedéket. Európa láza, azé az Európáé, mely felborult ekkor apáinkkal együtt s a forradalmi füstben, nagy szenvedélyek s oktalanságig tágitott szabadosságok hullámain, megindultunk egy délibáb felé, egy értelmiségi forradalom és érvényesülés felé. Az értelmiségi nomád azt hitte, hogy megszervezi az új internacionálét s ráborítja a logokrácia uralmát a világra. Semmi sem volt eléggé jó és megtartható számunkra. A családban, az iskolában, a könyvtárban, a kávéházban úgy jártunk, mint valami csatatéren, holtak és sebesültek között, győztes grimásszal, holott mi voltunk az igazi sebesültek, mint utólag kiderült. Az a csendes akvárium-kép, amit az

iskola belénk nevelt, elveszett, jó, de csak később tudtuk a nagy rosta után megszűni és megtartani a multhatatlan értéket, a tisztaság becsületét és az alkotás stílusismereteit. Óh, végefogyhatatlan meddő viták és fecsegések a kávéház ibarrikádjain, óh szeszélyes egyetem! esztendő, amiket nem élt át más nemzedék ilyen vad kavargásban, óh műkedvelő politikai szereplés, mely a legtöbb kint és csömört gurította a lelkiismeret elé! S a külön kisebbségi sors, ami nekünk jutott ki Szlovenszón. Nemzetből nemzetiség lettünk, az állam helyett első közös élményünk a nép lett, mellyel cserkésztaborozások alkalmával, falujárások idején ismerkedtünk meg. Ez volt a legszebb az egészből, ami megmaradt a hitetlenség száraz esztendői után is.

Az ember elindul és visszatér. Visszatérünk nagy másutt-járások után a betlehemi emlékekhez. Ady versével a szívünkben, mint a „fölföldobott kő.” Az első út a savanyú kiábrándulás után a megvetett hazai környezetbe vezet. Pihenni és tájékozódni. Hazakanyarodunk, értelmiségi nomádok, s behúzódunk a szülőföld feladatai közé, mint kagylójába a csiga.

VAJLOK SÁNDOR:

A MAGYAR KULTÚRA PERIFÉRIÁJÁN

Ha valaki megírná a 18 kisebbségi év szellemi meddőségének történetét és ezzel kapcsolatban statisztikát készítené a gyakoribb frázisokból, nagyon sokszor találkozna azzal a fogalommal, hogy „szellemi gyarmat”, „centrális kisebbség, ezzel szemben Erdély...” Öreges és fiatalok egyöntetű lelkesedéssel fedezik fel évről-évre, mint minden bajnak a forrását, kezdve a kultúrális közömböségtől az irodalmiság hiányáig. Minden bajt idevezetnek vissza a közírók, aminek következménye az, hogy kultúréletünk kezd csodabogár-számba menni, ahol semmi sem volt és ami lett, az más és azt másként kell nézni, mint a normális viszonyok kultúrjelenségeit.

Tényleg komoly probléma volt ez a jelenség, de csak 18 évvel ezelőtt, a kisebbségi kultúrélet megindulásakor. Azonban mindjárt megjegyezzük azt is, hogy csak akkor lett volna szabad annak lennie és nem még most is. Mert hogy ez megvan, annak szenvedjük összes hátrányait. Ami azt jelenti, hogy a fogalom hangoztatása mögött nagy kultúrpolitikai mulasztások történtek. A „szellemi gyarmat” is arra a sorsra jutott, amire a többi létproblémánk, lerántotta karjaiba a zsurnalisztika és az ankétezés, hogy minden energiát szenvedéllyé lobbantva elhamvasszon. Közszólammá, frázissá alacsonyította, amit mindenki meghallgat, sőt léptenyomon használ, de gyakorisága és unalmassága miatt nem vesz komolyan. Így történt meg azután az, hogy elmaradt a kultúrális szükségletek kiépítése, a berendezkedés arra, hogy a hiányok minél előbbi eltüntetésével lehetőség nyíljon az irodalmi és tudományos életre, munkálkodásra.

Nem az organizmus megteremtésére, a némi antarchiát jelentő kultúrális berendezkedés létrehozására szolgált a centrális fekvés emlegetése, hanem arra, hogy a meglevő vonalat is lerántsa, más részt, hogy ebben a zavarban, „a kisebbségi kultúr-bozótban” állértékek és álnagyságok kép-

zödjének ki. Ha végignézünk a meddőség frázisain, akkor ez a vélemény alakul ki bennünk; lapis refugii — menedék kő ez a fogalom, amelynek leple alatt létjogosult minden: csak legyen; eltekintve annak művészi, társadalmi, politikai és egyéb értékeitől. Végeredményben abba a szimptomatikus felfogásba lehet besűríteni a centrális fekvéssel megokolt gyakorlatot, hogy jó, mert magyarul van, vagy jó, mert személyével (írójával, politikusával stb.) szimpatizálok.

Aki kisebbségi életünket figyelni, az a legtöbbször észreveszi, hogy mennyire kihasználják ezt a frázist és a 18 évvel ezelőtt megszületett komoly és ma még komolyabb probléma mivé sülllyedt. Most, amikor az első kisebbségi nemzedék megjelent, hogy irodalmilag, tudományosan, társadalmilag és politikailag dolgozzék, kétségbeesve ütközik bele a 18 éves jelenség hiányaiba és kialakul benne a hajlam, hogy elálljon nemzeti ambícióitól. Döbbenettel jön rá, hogy a magyar kultúra perifériáján él, a periféria összes hátrányaival. A kisebbségi nemzet állandóan hull, a szórványokban az isteni csoda és nem a magyar kultúra tartja még a magyarságot, az élet sekélyesedik, a kulturális lehetőségek csappannak.

Mindennek az a kalmárkodás az oka, amely a helytelenül magyarozott kisebbségi élet következményeként jött létre. Itt kellene lennie azonban végre annak az időnek, hogy ezt a kisebbségi magyar „balzsamot” a visszasságok megmutatásával és a helyzet igaz feltárásával a kellő értékére szálítsuk le.

A következőkben ezzel szándékozunk megpróbálkozni.

*

A kétezret majdnem eléri a Csehszlovákiában eddig megjelent magyar sajtótermékek száma, azonban ha értékelnünk kezdjük ezt a könyvhalmozatot, alig marad 15—20 könyv, amely megüti az esztetikai vonalat. Ez a műkedvelőség, felburjánzott dilettantizmus az első, amely a fentemlített fogalom helytelen hangoztatása következtében létjogosultságot kapott. Nem magáról a dilettantizmusról van szó, mert ez megvan mindenütt, a legnívósabb szellemi szint alatt is, hanem arról a periféria-gondolkodásról, amely nemcsak ün-

nepli, hanem patentírozza és terjeszti is a másodrendűséget. Nyugodtan beszélhetünk a kisebbségi magyarság izlés-romlásáról és ami ezzel együtt jár — a kultúrigények eséséről is. Elégséges ennek igazolására felhozni a Nyugatszlovensz-kói Magyar Színház esetét. Ez a színtársulat már évek óta züllesztő és rontja a magyar színi élet hímevét; műsorába alig vesz irodalmi darabot, csak a körút pornográf izléstelenségeit és mégis élni tud a társulat, mégpedig évek óta. Sőt Pozsonyban, ahol pedig azelőtt magas magyar színkultúra volt, még „szenzációt” is jelent. (Világjelenség. A szerk.)

Tudjuk, hogy az olvasó lényeges tényezője az irodalmiságnak. A mi irodalmunkba is lényegesen belejátszik a romlott izlésű olvasó. Szerepe közvetett.

Irodalmunk, illetve íróink — durva általánosítással — két táborba szakadtak. Bal és jobb oldalinak nevezik a két tábor, amely a maga síkján kifelé egységes, legalább is világnézetileg, ha esetleg jelentős személyi ellentétek vannak is közöttük. Az emigránsok megrakták baloldali, az itt maradt nemzetiek a jobboldali irodalmiság fundamentumait, amelyekben azután elindult a fejlődés. Ez ha nem is normális, mégis minden esetre természetes jelenség, így van ez az egész világon. Mindenütt hasonló az intrikálás, az egymás támadása, ami minden rosszasága mellett azzal a haszonnal is járhat, hogy esetleg hatással van a nívó javulására.

Korántsem természetes azonban az a felfogás, amely a táborok belsejében kialakult. A látszólagos helyzeti előny olyan állapotot eredményezett, amely már eleve elfogadott dolgokat anélkül, hogy annak értékéről meggyőződött volna. Az értékes, aki „jól beszél”. Felszakadnak hát a „sváda” és a „blöff” zsilipei és örökké csak szólnak, a tettet, a cselekvést tönkre teszik. Nem a meggondolás irányít, hanem a hangulat. Az első pillanatban észrevehető, hogy sehol sem találunk kiegyensúlyozottságot.

Ha azonban egy objektív kívül álló bele mer szólni ezekbe a viszonyokba, vagy ha beszél róla, egyöntetűen felhör-

dülnek ellene. Megindul az akció az elhallgattatásra, de nem irodalmi, hanem társadalmi, politikai úton. És ezen az utóbbin van a hangsúly. Nem lehet és nem beszélhet addig a szlovenszkói magyar kritikus, amíg ilyenek a közviszonyok.

Pozitívumunk tehát tipikusan külvárosi jelenség. Megvan azonban a jel arra, hogy tisztulás következik be, mert ma már több író és közéleti ember fölemelte a szavát ellene, gyúrja a közfelfogást a javulás érdekében.

Térjünk át azonban a negativumokra, amely világosabb terület, ahol nincs mocsárgöz.

*

Feldolgozásra váró területünk nem szegényebb. Erdélynél, sőt a szlovenszkói anyag a magyar tudomány leggazdabb és legeredményesebb kutatási részei közé tartozik. Szlovenszkó multját tekintve egyáltalán nem beszélhetünk szellemi gyarmatról, multbeli hiányokról, amelyekkel azután a jelen és esetleg a jövő minden műasztását nyugodt lelkiismerettel meg lehet okolni.

A magyar kultúra periferiális jellege azonban ennek ellenére is erősen érezhető életünkben, még pedig a tudományos munka és érdeklődés csekélységében, tudományos vérszegénységünkben. Vessünk csak egy pillantást kisebbségi magyar bibliográfiánkba és meggyőződünk arról, hogy van öt-hat ember, aki néha-néha bekukkant a tudományba. Ez nem jelent tudományos életet, amikor pl. vannak évek, hogy semmilyen tudományos munka nem jelenik meg. Két tudományos folyóiratunk megbukott, aminek nem csak gazdasági okai voltak, hanem közrejátszott az is, hogy nem volt elégséges számú szakember, aki a lapot meg tudta volna tölteni.

Ez a gyér, nagyobb részt az idősebb nemzedékből álló tudományos gárdánk, inkább jószándékú és szorgalmas tollforgató emberekből áll, mint szakemberekből. Nyelvi, vagy metodikai nehézségeik mellett nem tudnak hozzákezdeni a rendszeres kutatáshoz. Feltétlen tiszteletet érdemelnek, mint a pesti és a szlovenszkói kritika egyöntetűen írja

rólunk — azonban még átmeneti jelenségnek sem vehetők. Ezekről függetlenül kellene fellépnie az új tudományos nemzedéknek.

De az új tudományos nemzedék nem jelentkezik. Nem jelentkezik annak ellenére, hogy meg lenne a nyers anyag és hogy nagy szükség van nálunk a tudományos munkára. A tudomány egyes ágainak művelése nemzeti létkérdés: alapja a nemzeti öntudat és emberséges gondolkozás kialakításának. A kisebbség-tudomány, szociológia, irodalom- és történet-kutatás jelentik a fontos munkaterületet. Ezek a legfontosabbak, de természetesen: más, absztrakt tudományok ápolása sem hanyagolható el. Ha ilyen területen kapacitásokat mutat fel tudományunk, nivó-emelkedettséget jelent, ha nem, az nem mond semmi negatívumot. Teljes, szlovenszkói tudományos autarchiára ugyanis nincsen elégséges népi erőnk, más részt meg ilyesmire nincs is szükség.

A megjelölt négy tudomány-ág művelése és felhasználása annyira helyhez, gondolkodásmódhoz-kötött, hogy ez irányú szükségleteink az egyetemes magyar kultúr-forrásból nem elégíthetők ki. Ezek olyan területek, hogy használhatóan csak szlovenszkói erőnk dolgozhatnak rajta. Szlovenszkóisága mindjárt megvilágosodik, ha egy-két pontot kivesszünk a megjelölt területekből. A kisebbség-tudomány illetve annak jogi, állam- és pártpolitikai kultiválása nélkül nem kerülhetnek a magyar társadalom élére alkalmas és felelős vezetők, akik szakszerűen tájékozva vannak a kisebbségi nép sorsát érintő minden problémáról.

A szociológiánál csak kezdeményezések vannak. Hiányuk azonban a pontos helyzetkép társadalmi erőinkről és viszonyainkról. szociológiai felderítése annak, hogy pl. mi okozza a magyar népmozgalom katasztrófális lengését, nemzetünk gazdasági, kultúrális és etnikai apadását, az egyke rohamos elharapódzását. Ezekben és sok más ezzel összefüggő kérdésekben közvéleményünk csak tapogatózik és időnként felhördül, mert tudományos vizsgálatok még alig történtek. Az elgondolás, terv és a munkaprogram sincs megállapítva.

Hasonló a helyzet irodalmi téren is. Nincs irodalomtörténeti kutatás annak ellenére, hogy a XIX. sz. közepéig a mai Szlovenszko a magyar nyelvterület legkultúraltabb része volt. Nagy anyag-halmaz fekszik itt kezdve a Halotti Beszéd kultúrtörténeti háttérének megállapításán. A közép-kor világi irodalma mellett feldolgozásra vár a nagyszámú klostrom kultúrtörténeti szerepe. A legtöbb magyar kódexet, ősymtatványt a mai Szlovenszko területén őrizték és olvasták, különösen a török veszedelem óta. Itt működött Pázmány és a legrégebb magyar egyetem. Innen indult el az első magyar napilap és folyóirat gondolata. A magyar művelődés lényeges gócpontjai voltak ezen a területen, a magyar kultúrát irányító és jelentő költők, írók éltek itt, akik közül nem egynék jelentékenyen emelkedne kultúrtörténeti jelentősége, ha a tudomány művelődési szerepét kikutatná (pl. Barcafalvi Szabó Dávidé.) Folytatni lehetne az irodalomkutatás felvázolását, amelynek elvégzése a magyar művelődés és műveltség eleddig sok homályos pontját világítaná meg.

A kultúrtörténeti kutatásnál kell megemlíteni, hogy az új nemzedék kétnyelvűsége előnyével fontos munkateret kap a nemzetiségi kultúrkapcsolatok vizsgálásában, amelyek nem is sejtett előnyös eredményeket hozhatnának a magyar kultúra számára.

A magyar történelem szlovenszkoí vonatkozásai nagy vonalakban közismertek. Részletei azonban nem. Ez, a népi-ség- és helytörténet akkora anyagot jelentenek, hogy nagyobb apparátus sem tudná elvégezni addig, amikor szükség lesz rá.

Említettük már, hogy az új tudományos generáció nem jelentkezik. Miután az anyag-lehetőségből néhányat felvázoltunk, térjünk rá erre a kérdésre, amely alapgondolatunk szempontjából fontosabb az utóbbinál.

Annak az oka, hogy a kisebbségi fiatalság nem érdeklődik a tudomány és a kultúrával összefüggő egyéb kérdések után, minden valószínűség szerint a középiskolákban és az alkalmas légkör hiányában keresendő.

Köztudomású, hogy a szlovenszkói magyar középiskolák szellemi szintje — kevés kivétellel — silány. A tananyag: a politika és a tanári kar szellemisége olyan, hogy csak ritkán ad megfelelő lelki indítékot és tárgyi felkészültséget a további szakképzéshez. Ennek a vizsgálata már nem tartozik ennek a tanulmánynak e keretébe. Számunkra elegendő volt a tény megállapítása.

Az alkalmas légkör hiányának a legalább is nagyvonalú megtárgyalása azonban nem hanyagolható el, mert itt a kisebbségi társadalmat terhelő kultúrpolitikai mulasztások töréntek. A gyérszámú érdeklődő gárda ugyanis, amint friss munkakedvével hozzá akar kezdeni a munkához, olyan rendezetlenséget, mondhatnók dzsungelt, talál maga előtt, hogy vissza kell hökölnie. Nehézség mindenütt. Nem lát lehetőséget még arra sem, hogy a szakszerű felkészültsége biztosíttassék.

Első sorban is: nincs irányító, vezető, akitől módszert lehetne tanulni, ami alapja a tudományos munkálkodásnak. Tegyük fel azonban, hogy magán úton német és cseh könyvekből, vagy pedig a köztársaság valamelyik egyetemén szert tesz valaki módszerre, előtte van még mindig a másik, nehezebb probléma: hol szerezze meg az anyagot! Mert tudni kell, hogy a fordulat lázában senki sem gondolt arra, hogy a kutatás lehetőségeinek alapját megmentse, vagy megalakítsa. Nincs meg pl. az itteni magyar könyv-anyag jegyzéke. Nincs központi magyar könyvtár. Ismeretes, hogy a tudományos lehetőségeket legjobban az egyetemi könyvtárak adják. Nincs magyar egyetemünk, tehát nem lehet könyvtárunk sem. A pozsonyi egyetemnek ugyan a háború előtti magyar könyvállomány az alapja, de az bürokrata gyakorlata és rendezetlensége miatt alig jöhet számításba. A pozsonyi magyar tanszék könyvtára egészen siralmas, katalógusában még a legszükségesebb kézikönyvek sincsenek meg teljes számban.

Ez a néhány kiragadott példa mutatja, hogy ha az eddigi 18 év alatt nem történt soha más, csak a meglevő tudományos gárda a szlovák gimnáziumok fölöslegessé lett magyar

könyveiből központi könyvtárat létesített volna és összegezve publikálta volna a tudományos könyvtárak kézirat és könyvanyagát, az is elégséges lenne. Fokozatosan már pótolni lehetett volna ezt, vagy cserével gondoskodni lehetett volna a hiányokról.

A mostani helyzetben szinte nevetséges esetek adódnak: isteni csodával határos pl. a Havas-féle Petőfi-kiadást, a Petőfi-Múzeumot, a Magyar Hírmondót, — hogy csak az újabakat említsem — megszerezni. Öt oldalas cikkért, vagy kisebb könyvért Pestre kell leutazni. Nagyon sokan a nehéz anyag-szerzés miatt egyszerűen megakadnak a tudományos munkában.

Ugyan így nincs előkészítve az út a levéltárakba (magán, vármegyei, kolostori), ami nélkül dolgozni szintén lehetetlen.

Amellett, hogy az anyag megközelíthetetlen, a tudományos munka gazdasági alapjai sincsenek meg. Az ilyen szervezetlen állapotok mellett, ötször-hatszor annyi időt és anyagi kiadást igényel a nyers-anyag összegyűjtése, mint normális viszonyok közepette. Az állami stipendiumok kis mértékben állanak a magyar fiatalság rendelkezésére; az említett tudomány-ágakban sehogy sem.

Tovább lehetne vinni a rendezetlenség bizonyítását és be lehetne bizonyítani, hogy pl. csaknem lehetetlen a mai modern korba tartozó Petőfi-kérdés tanulmányozása. Lehetne ími, arról is, hogy még a háború óta megjelent szlovenszói könyveinkből sincs központi könyvtárunk, amely összegyűjtené az itt megjelent kiadványokat.

Folytatva a gondolatot: hogyan írja meg a kritikus az itteni irodalom mértékét, ha a könyvek feléhez még áldozatok árán sem tud hozzájutni?

*

A bevezetésben abból indultunk ki, hogy közéletünkben mennyire lehet kalmárkodni egy félig igaz ténymegállapítással és hogy ennek az árnyékában milyen nyugodtan lehet semmit se csinálni. Nagy baj az, hogy 18 évig ilyen mazochizmussal bódította magát a magyarság, mert a nemzeti lét alapjait ingatta meg vele. Appellálva egy másik népszerű

gondolatmenetre: „vigyázni kell az elparlagiasodástól”, tegyük át oda a kérdést: mi lesz a parlaggal? Az elnevezés helyett magát az elnevezettet vegyük és annak a kimunkálását tegyük a kultúrpolitika homlokterébe. Mert ki biztosít arról, hogy maga a félelem elégséges arra, hogy nem parlagiasodunk el? Az elparlagiasodás ellen egyedül a szint-emelés az eredményes szer, ennek pedig alapja a tudományos lehetőség megteremtése. A legszükségesebb a légkör kialakítása: könyvpolitikával, tudományos intézettel megközelíthetővé tenni az anyagot és fokozni az eddigi érdeklődést.

TANKÖNYVEINK, SZLOVENSZKÓI TANKÖNYV- IRODALMUNK

A XX. század demokratikus áramlata előntötte a pedagógia mezejét is és az újabb pedagógusok közös vágya a régi iskolának a demokrácia iskolájává való átalakítása. A pedagógia új útjai: az erjedésben lévő új társadalmi rend útjai. Akik az emberiséget, annak életét igazábbá, jobbá, szebbé kívánják tenni, nagy érdeklődéssel tekintenek az új nemzedék felé, igyekeznek maguknak megnyerni a jövő társadalmának tömegeit és a világszemléleti ellentétek mellett is a demokráciát nevelik az ifjúsággal.

Jelszavaik lehetnek különfélék, de pedagógiai elveiknek közös gyökere a pedagógia legnagyobb forradalmárának, Rousseau-nak elveiből táplálkozik.

A modern pedagógia a gyermek spontán teremtő tevékenységét használja fel a tanításhoz, neveléshez. A tanító csak akkor nevel, tanít helyesen, ha a gyermek tevékenységének, érdeklődésének és érzelmeinek felhasználásával a szunnyadó energiák legnagyobb teljesítményét tudja kihozni.

Mert a modern pedagógia főfeladata nem a lexikális tudás maximális átültetése, hanem az értelmi nevelés.

A gyermek maga alkossa meg képzeteit, maga fejlessze érzékszerveit, maga építse fel tudását, ne a tanító kölcsönözze neki a magáét. A tanító redukálja aktivitását a minimumra és fokozza a gyermek aktivitását a maximumra. Munkáját korlátozza a feltétlenül szükséges és elegendő segítségre.

A múlt iskolája, pedagógiai rendszere, az emlékezetkultúra állandó csöddel küzdött, mert a túlterhelt tanuló a sok fölösleges ismerettel együtt hamarosan elfelejtette az igazi értéket is, amelynek az életben hasznát vehette volna. Ezenkívül a tanuló-iskola a sablonos magyarázatoknak visszaverklizésével és a könyvek betűinek lélektelen bemagolásával, szajkózásával kiölte az ifjú lélekből a teremtő géniuszt, a megfigyelő, ítélő és gondolkodó képességet, elhamvasztotta az érzelmek üdeségét és merev, logikátlan tekintélykényszerével útjában állott az akarat kifejlődésének és a jellem kialakulásának.

Röviden összefoglalva: a modern pedagógia lényege a múlt iskoláival szemben a nevelés kihangsúlyozásán van, míg a múlté mindég a tanításon, a lexikális tudás maximális átöröklötésén volt.

Éppen ezért a modern, nevelő pedagógiában mind kevesebb szerepet vállal magára a tankönyv. Az emlékezetkultúra eszköze volt az, amely sztereotíp voltánál fogva jól illeszkedett be az akkori tanítási rendszerbe. Ma, a modern pedagógia nevelő volta mellett a sztereotíp tankönyvekre mind kevesebb és kevesebb szükség van. Értve természetesen ez alatt a tanító-iskolák tankönyveit, amelyeket fel kell, hogy váltsanak a modern nevelő pedagógia új elgondolású tankönyveit, amelyek sokkal több szabadságot adva a gyermeknek az önállóságra való nevelést fogják elősegíteni.

A modern pedagógia azonban még csak a kísérletek stádiumát éli. A néhány forradalmi ország, így első sorban is a Szovjet, a mult teljes eltörlésével az iskola-kérdésekben is szakított a multtal és bevezette a még kialakulatlan munka- és szociálpedagógiai-iskolák rendszerét, de a polgári államok csak lassan, a természetes fejlődés sokszor késlekedő előrehaladásával fognak elérni a modern iskolákhoz.

Ezt a fejlődési stádiumot mutatják köztársaságunk iskolái is, amelyek sok esetben már közelebbjutottak a célhoz, mint más polgári országok iskolái. A modern pedagógia elveinek gyakorlati alkalmazásai azonban nálunk mindég csak kísérleteket jelentenek, amit más oldalról nézve krízisnek is tekinthetünk. Ez a krízis azonban egy biztos pozitívum, amely mögött már látszik az új kialakulás.

A szlovenszkói magyar iskolák, amelyek ezen kívül még speciális problémákkal is küzdenek, természetes, hogy még jobban magukon viselik a krízis jellegét.

Ahhoz, hogy a modern pedagógia elvei hasznosan tudjanak kamatozni iskoláinkban: elsőrangú, kifogástalan pedagógusokra volna szükségünk. Ha megnézzük a valóságot, a szlovenszkói magyar tanítóságot, amelyet két nagy csoportba lehet felosztani, azt tapasztaljuk, hogy példaképpen minden tanító elé odaállítható egyedek, kiváló pedagógusok mellett a többség különösen nehéz, nagy feladat megoldására nem alkalmas. Az idősebb generáció, amely már az államfordulat előtt is tanított, nem igen kíséri figyelemmel a pedagógia rohamos haladását és megalégszik konzervatív, sokszor elavultnak is minősíthető pedagógiai elveivel, amelyek már egyáltalán nem felelnek meg a modern tanítás követelményeinek. Régi, elavult rendszerrel verik bele még ma is a „nebulók” fejébe a tudományt, sok esetben elérve a maguk elé kitűzött célt is: a tanítványaik az előírt anyagot tökéletesen le is tudják évvégére darálni, de nem veszik észre, hogy közben tanításukkal kiölik a jövő generációból az aktivitást, az önállóságot, a teremtés, a

munka szeretetét. A fiatalabb generáció, szintén egy-két kiváló tagját kivéve, nem rendelkezik mindenkor azzal a pedagógiai szakismerettel, amely elégséges lenne a feladat megoldására. A nagy tanítóhiány következménye az, hogy nem azok mentek első sorban is tanítói pályára, akik hivatást éreztek magukban, akik célokat tűztek ki maguk elé, hanem akik gyors és biztos elhelyezkedési lehetőségnek tekintették ezt a pályát. Az abiturienens-kurzus nem adhatott annyi pedagógiai nevelést egy év alatt hallgatóinak, amennyi elégséges lenne mindörökre, viszont a fiatal tanítógeneráció egyes lelkes tagjait kivéve egyáltalán semmi gondot nem fordít pedagógiai továbbképzésére. Világosan mutatja ezt az a tény, hogy alig egy-két pedagógiai szakfolyóirat jár a magyar tanítószágnak és évenként alig egy-két pedagógiai szakkönyvet adnak el a könyvkereskedők. Most azonban, hogy a tanítói pálya már nem a régi biztos elhelyezkedési lehetőség, csak az igazán hivatástérzők lépnek erre a pályára és így lassan mind több és több lelkes, magát továbbképző tanítónk lesz, akiknek öntudatos, áldásos munkája meg fogja hozni gyümölcsét.

A mai helyzetet véve nálunk a tankönyveknek még sokkal nagyobb szerepük van, mint esetleg más országokban. Mert a jó, kifogástalan tankönyvek nem csak a tanulóifjúságot segítik az előrehaladásban, hanem támpontokat nyújtanak a tanítónak, a tanárnak a tanításhoz. Éppen ezért nálunk kétszeres súlyt kell fektetni arra, hogy igazán kifogástalan, minden szempontból nézve is hibátlan tankönyvek kerüljenek az ifjúság, illetőleg a tanítószágnak kezébe.

Ha tankönyveinkről beszélünk, több szempontot kell figyelembe vennünk és nem szabad csupán a milyenség kérdésével foglalkoznunk, mert épp oly fontos kvantitatív, mennyiségi kérdés is ez.

Ha az államfordulat óta Csehszlovákiában megjelent magyar tankönyvek számát összehasonlítjuk a szintén az államfordulat óta megjelent cseh, szlovák, illetőleg német tankönyvek számával, nem a legmegnyugtatóbb arányszámot kapjuk, ha a számításunk alapjául a lakosság nemzetiségi megoszlását vesszük kulcsul. Ellenben, ha a mércét a különböző tannyelvű iskolák számarányában jelöljük meg, akkor tankönyvirodalmunk a megfelelő arányt mutatja, sőt egyes években ezt még meg is haladja.

Az államfordulat óta az elmúlt év végéig megjelent, az iskolai és Nemzetművelődési Minisztérium által jóváhagyott magyar tankönyveknek száma saját számításom szerint 227. Sajnos, hivatalos statisztikai adatokra itt hivatkozni nem tudok, így meg kell elégednem saját számításaimmal, illető-

leg Vajlok Sándor szintén csak magánhasználatra összeállított tankönyv-bibliográfiájával, amely nem mutat eltérést.

Az első tíz év alatt, 1928-ig tankönyveinknek majdnem fele jelent meg. Ez természetes is. Különösen az első években, amikor szinte teljesen tankönyv nélkül maradtak iskoláink, volt nagy a termelés. Sajnos, ez tervszerűtlen volt és így megtörtént az, hogy ugyanazon osztályos megegyező tankönyv kettő-három is jelent meg alig egy-két év leforgása alatt, viszont más szaktantárgyból, első sorban is a középiskolákban, évekig nem voltak tankönyvek, vagy az 1918 előtt Magyarországon megjelent tankönyveket használták. Így számtanból, a klasszikus nyelvekből volt különösen nagy a tankönyvhiány.

Az 1928-tól 1933-ig terjedő öt év alatt megjelent 132 tankönyv körülbelül megoldotta az eddig észlelhető tankönyvhiányt és egy-két klasszikus nyelv könyvét kivéve minden osztálynak, minden szaktantárgyban meg volt a tankönyve. Azért kell azt mondanom, hogy meg volt, mert az Iskolai és Nemzetművelődési Minisztérium 1933. július 14-én kelt 4547—II. számú rendeletével életbeléptetett új tantervének megfelelő tankönyvek még nem mind hagyták el a sajtót.

Érdekes megfigyelnem ez öt év tankönyvének megoszlását. Az említett 132 tankönyv közül épp kétharmada, azaz 88 volt elemiskolás tankönyv, míg a megmaradó egyharmad, 44 középiskolás. A továbbiak során szükségünk lesz annak a megállapítására is, hogy az öt év alatt megjelent 132 tankönyvből mennyi volt eredeti és mennyi fordítás. Itt az arány 122:10, ami az első tíz év tankönyvészetének ilyen megoszlási arányához viszonyítva erős javulást mutat az eredeti tankönyvek javára.

Az utolsó év tankönyvtermelése természetes átlagot mutat.

Kvalitatív szempontokat véve figyelembe nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy tankönyvészetünk alig tizenötéves. Ez azonban nem szabad, hogy azt jelentse: az őszinte és objektív bírálatot elhallgatjuk, mert éppen a kritika az, amely megadja a fejlődés lehetőségét, amely nem rombol, hanem épít.

Tankönyv egyáltalán nem volt, tankönyvekre pedig szükség volt. Így különösen az első években nem lehetett válogatni a tankönyvek elbírálásánál, mert régi elv, hogy jobb egy gyöngébb, mint semmi.

A centralizáció következtében az államfordulat után nem maradt Szlovénzkón olyan tanító-gárda, amely már beledolgozta magát a tankönyvírásba. Így, éppen úgy mint az irodalomban és minden másban nem a meglévőnek folyta-

tása indult el Szlovenszón, hanem teljes ujrakezdés. Ez a minden gyökér nélkül elindult tankönyvirodalom természetes, hogy mindjárt a kezdet kezdetén nem üthette meg azt a magas nivót, amelyhez csak fejlődés útján érhet el. Lassan azonban ezek a sokszor igazán értéktelen, a tanítást csak gátoló tankönyvek kicserélődtek és a helyökbe lépő új tankönyvek többnyire sokkal jobbak, színvonalasabbak voltak a megelőzőknél. Így a természetes fejlődés már kimutatható javulást hozott, hiszen alkalmas, megfelelő szak tudású, kis tankönyvíró gárda is kialakult Szlovenszón. Azt a szomorú tényt még most is le kell szögeznünk azonban, hogy tankönyveink még mindig nem állnak azon a nivón, — bár a lassu fejlődés kétségkívül e felé vezet, — amely elégséges volna ahhoz, hogy tankönyveink megfelelően járuljanak hozzá a tanítás megkönnyítéséhez, azzal, hogy a tananyagot megfelelően karolják át.

Tisztán pedagógiai szempontokat véve alapul, ahhoz a megállapításhoz jutunk el, hogy tankönyveink legnagyobb hibája: egyáltalán nincs metodikájuk. Áll ez elsősorban is az elemiiskolás tankönyvekre. A legnagyobb részét, különösen az elemiiskolás tankönyveket dilettánsok írták, akik szinte iparszerűleg, minden rátermettség, külön készütség nélkül ontották magukból a tankönyveket, ami elsőrangú keresetiforrást jelentett.

Sok esetben nagy hibája tankönyveinknek az, hogy írója konzervatív, maradi, nemtörődöm, aki tanítói képesítése óta talán nem is vett kezébe pedagógiai könyvet, folyóiratot, így teljesen elmaradt, elzárkozott a pedagógia teljességében épp most kibontakozó nagy eredményei elől és így annak elveit sem tudja könyvében felhasználni.

Egyes tankönyveink legnagyobb hibája az, hogy egyáltalán nem magyar tankönyvek. Így van olyan magyar olvasókönyvünk, amelyben egyáltalán nincs egyetlenegy magyar dal sem. A középiskolás történelem könyvek csak fületesen foglalkoznak a magyar történelemmel, az elemiiskolások pedig mondhatnók egyáltalán nem. Sokszor, az előbb említett olvasókönyv esetében is, ez arra vezethető vissza, hogy a könyv, jelen esetben egy polgáriiskolás magyar olvasókönyv, nem eredeti: hanem fordítás.

Tankönyveink nyelvezetét figyelve, szintén sok kifogásolnivalót találunk. A fordított tankönyvek nyelvezete sokszor az érthetlenségig magyartalan, stílusuk ügyefogyott és tele van idegenszerűségekkel. Azonban az eredeti tankönyvek nyelvezetét sem állíthatjuk mintaképül, Agyongyötört körmondatok elemiiskolás tankönyvekben, fületsértő idegenszerűségek, elsősorban is germanizmusok és szlávizmu-

sok; a középiskolás tankönyveinket ezen felül még káros tudákosság, idegen szavak felesleges, megokolatlan használása is jellemzik. Az első években megjelent tankönyvekben rengeteg volt a sok értelemzavaró sajtóhiba, amelyek később aztán eltűntek a következő könyvekben.

Szociális szempontokat véve alapul, a használhatatlan tankönyvek szinte évenkénti kicserélése nagyon megdrágította tankönyveinket és így megnehezítette a tankönyv-ségélyezést is.

Fennáll a kérdés: kik felelősek tankönyveink fogyatékoságáért?

Felelőtlen az a kritika, amely az első évek tankönyvészetét véve alapul, most bűnbakot keres. Fejlődésről van szó, így nem azzal kell törődnünk, hogy mi volt akárcsak egy-két évvel ezelőtt is, hanem mi van most.

Első sorban is az Iskolai Referátust lehetne hibáztatni tankönyveink fogyatékoságáért, amely hivatalból gyakorol kritikát tankönyveink felett. Nem akarok objektivitásáról, a könyvek jóváhagyásánál előfordult furcsaságokról, különleges szempontokról e helyütt beszélni, mert az már politika volna. Tény: a Referátus nem hagyhatott jóvá jobb könyveket azoknál, mint amilyen kéziratok beérkeztek. Hiába gyakorolt volna színvonalas kritikát akkor, amikor nem volt mi felett. Tankönyv kellett, különösen az első időkben, tankönyv nem volt: inkább egy rosszabb, mint semmi. Ennek kellett lenni az alapelvnek.

Sokkal nagyobb hibát követtek el azonban azok, akik az Iskolai Referátus megbízásából közvetlenül gyarolhattak kritikát a tankönyveink felett. Akiknek kezökben volt a kézirat, azoknak kellett volna megakadályozniuk, hogy nivótlan, használhatatlan tankönyvek forgalomba kerülhessenek. Akkor nem fordulhatott volna elő olyan eset, hogy egy 5. osztályos elemiiskolás magyar nyelvtanban a következőményes mondat példája így szóljon: „A tűzoltók fújnak, tehát tűz van.”

Egy egész sereg hasonló furcsaságot lehetne idéznünk tankönyveinkből.

A Szlovenszkói Általános Magyar Tanító Egyesületnek volna kötelessége objektív, szigorú, színvonalas, szükséges kritikát gyakorolni a tankönyvek felett, de szinte alig foglalkozik vele.

Azonban a hiba gyökere magukban a tankönyvek szerzőiben van. A tanítóság, — ők írják legtöbbszörre elemiiskolás tankönyveinket — teljesen elhanyagolja a szükséges öntovábbképzést. Nem kíséri kellő figyelemmel a pedagógia rohamos előrehaladását; az ismeretközlés és nevelés számukra nem jelent problémát, a legtöbb esetben — sajnos

— csak kenyérkérdést. Lassan egészen elparagiasodnak, mind a várososon, mind a falun. Így természetes, hogy az általuk írt tankönyvek egyáltalán nem felelnek meg sem anyagukban, sem annak feltárlásában a modern iskola, a modern pedagógia követelményeinek.

A középiskolás tankönyveink írói, a középiskolai tanárok pedig rendszerint azt a végzetes hibát követik el, hogy tankönyvekben élík ki szaktudásukat.

Bognár Cecil dr. logikája mondhatnók az egyetlen kifogástalan középiskolás tankönyvünk, amely mind anyagbőségben, mind feltárlási módjában példaképül állítható oda minden tankönyvetíró elé. Kár, hogy a logika rohamos fejlődése következtében ez a könyv lassan túlhaladott lesz. Nem érdektelen azonban felemlíteni, hogy az elismerten legjobb középiskolás tankönyvünk helyett a legtöbb intézetben egy, anyagában éppen annyira elavult, egészen silány fordítást használnak.

Az utolsó három év, amely termelésben egy megfelelő átlagot mutat, kétségkívül színvonalban is javulást hozott.

Dr. Borka Géza friss elemiiskolás magyar nyelvtana és olvasókönyve az a modern tankönyv, amely minden nehézséget megkerülve, szinte játékká avatva a tanulást, megmutatta, hogy ki tud és ki fog fejlődni Szlovenszókban az igazi, színvonalas tankönyvirodalom.

Azonban nem egyedülálló Borka könyve. Épp oly friss tankönyv több is megjelent a közelmúltban, hogy mást ne említsek, mint dr. Horváth Cézár új elsősztályos természetrajzkönyvét, amely bizonyítja az előbb már leszögeztetteket: a fejlődés során mind közelebb érünk ahhoz, hogy véglegesen megoldódjék iskolaproblémáink egyik legfontosabb kérdése: a színvonalas tankönyvirodalom.

MANGA JÁNOS:

POGÁNYKORI EMLÉKEK AZ IPOLYVÖLGYI PALÓC NÉPLELEKBEN

Ipolyvölgy magyar lakossága néprajzi és nyelvi szempontból az őseredetű, törökökkel azonos törzsből származó palócsághoz tartozik, mely népszokásait a különféle külső behatások ellenére is, az itt élő népek közül legjobban megőrizte. A palócok életmódjában és szokásaiban ma is kimutathatók az ősrégi elemek, melyek a keleti pogány hitvilág misztikumába nyúlnak vissza. Pintér Sándor szerint a palóc szó „síkon, gyepen lakó” népet jelent. Hunfalvy Pál feltevése szerint a régi Magyarország területére a 12-ik században jöttek be és védőgyűrűt alkottak a már ittélő szláv őslakók és a magyarok között.

A régi Nógrád vármegye monográfiája szerint a palócok ősapái azok a magyarok voltak, akik a kereszténység terjedése után is rendületlenül ragaszkodtak ősi vallásukhoz és szertartásaikhoz. Hogy pedig ezeket minél zavartalanabban végezhesék, nehezen megközelíthető erdőkben, az utaktól félreeső helyeken telepedtek le, Szete községtől keletre Nógrád határáig. Legvalószínűbb, hogy a palócok, mint a kunokkal rokonnép, még abban a korban magyarsodott el, amikor a magyarok is a pogányhitnek áldoztak. Szedér Fábrián palóc tudós szerint a 19-ik század elején Hontban 21.634 palóc élt.

Eltételezve attól, hogy kik a palócok ősei, tény az, hogy rendületlenül ragaszkodtak őseik hitéhez és szokásaihoz. Nem csoda, ha az Ipoly völgyében és általában a palócnál találkozunk a legtöbb pogánykori emlékekkel, mert még körülbelül 500 esztendővel ezelőtt is az Ipoly parti berkekben lángolt fel az áldozati tűz.

A pogánykori emlékek nemzedékről-nemzedékre szálló népszokások alakjában élnek tovább, melyek habár lassan-lassan már a feledés homályába is merülnek, még elég gazdag változatokban található fel az Ipoly völgyében.

Ezek az őseredetű népszokások már a születésnél kezdődnek és tartanak a sírig, sőt a síron túl is, mert a palóc néphit szerint a szerencsétlenül kimúlt ember lelke éjjelenként ott jár az ipolyparti berkekben, hogy szerencsétlenséget hozzon az élőkre.

A palóckeresztelő annyi ceremóniával van egybekötve, hogy a rokonsághoz tartozó öregasszonyok mindegyikének munkába kell állnia. Születés után az egész rokonság látogatást tesz az újszülöttnél, majd közös megbeszélés után

meghívják a komát, komaasszonyt, illetve a komákat és komaasszonyokat, mert a módosabbaknak több koma és komaasszony is jut. Érdekes szokás, hogy amikor a bábaasszony megállapítja az újszülött nemét, azonnal megkezdik a ceremóniát a ház öregasszonyai. Ha fiú az újszülött, akkor előkerül az ostor és a gyermek kezébe adják, hogy jó kocsis, illetve jó pásztor váljék belőle. Az iparosember gyermekének kezébe apja szerszámját adják. Ha az újszülött leány, akkor a legtapasztaltabb öregasszony sorrajárja azokat a házakat, hol szintén újszülött leány van és nyelvvel megérinti mindegyik nyelvét, majd a kör befejezése után a család újszülöttjének nyelvét, hogy majd ha asszony lesz belőle, jól és sokat tudjon beszélni saját maga és családja érdekében.

A népszokások eldorádója a lakodalom. A sok közül a legjellegzetesebbek a következők: Mikor az újdonsült menyecske átlépi férje házának küszöbét, a küszöbön egy 8—10 éves gyermek fekszik, hogy a menyecske magtalan ne legyen. A férfiasság megőrzésére pedig gatyamadzaggal kötik át a vőlegény derekát. A gatyamadzag még a házassélet szorosabbátételét is szimbolizálja. Valószínű, hogy ez a cselekmény már a pogányszertartású házasságkötési ünnepélyeknél is fontos tényező volt. Húsz-harminc évvel ezelőtt — az esküvőt követő hajnalon szokásban volt a hajnalégetés is, mely abban állt, hogy a lakodalmas ház udvarán tüzet gyújtottak és azt zene- és énekszó mellett körül táncolták. Ilyenkor minden legény a választottjával táncolt. A hajnaltűz jelképezte azt, hogy most már minden kötelék elégett, amely a vőlegényt vagy menyasszonyt esetleg máshoz fűzte.

A temetés előtt a halott zsebébe pénzt és egy darab vásznat tesznek, hogy a túlvilágon, a tisztító tűzben azzal legyezgethesse magát. Gyakran előfordul még ma is, hogy a halott mellé helyezik annak legkedvesebb tárgyait is. A virrasztás és siratás szintén dívik a palócoknál.

A túlvilágbavetett pogányhitre legjellemzőbb, hogy a halottak szellemeit a berkekben vélik látni. Az ipolymenti dülőnevek között nagyon sok a Berek elnevezés. Pereszlény és Gyerk község határában három berek is van, melyek az Ipoly partján, fűzesektől körülvéve terülnek el. A néphit nagyon veszélyes helynek tartja a berkeket. Valószínű, hogy ezt a hitet a keresztény papok oltották beléjük, hogy visszaríasszák őket a pogányáldozatoktól. A berek köré fűződő néphitre jellemzők a következő kisértethistóriák, melyeket Tóth Ferenc 66 éves pereszlényi gazda mondott el:

— Vagy ötven esztendeje, hogy úgy az ősz első hónapján

halásztunk az Ipolyban, a Berek alatt. Éjjel 11 óra után a harmadik testvérünk, Sándor jött hozzánk. Amint a vízen keresztül felénk tartott, az Ipoly szélén egy asszonyt látott menni. Mi is láttuk. A bátyám megkérdezte, hogy ki az, de nem szólt semmit. Mikor a szót meghallotta, aztán a Berek partján a faluba ment. Éjfél után fél kettőkor láttuk megint, mikor hozzánk jött, egészen a víz szélébe és onnan beledőlt a vízbe és nagy zuhogással lefelé úszott.

A berkekhez fűződő kísértethit nem egyszer mulatságos eseteket is teremt. Agárdi István (58 évvel ezelőtt) éjjel halászott az Ipoly partján. Mikor kiemelte a hálót, egy rengeteg zuhanás esett. Agárdi megijedt és a hálóját vállára kapva, futott a falu végéig. Ott elesett a fáradságtól és a kísértet ráesett. Kétségbeesve nyalábolta át és a kísértet helyett egy 10 kg-os márnát szorított magához.

Ugyancsak Tóth Ferenc mesélte, hogy egy alkalommal szintén a Bereknél akartak halászni, de 11 óráig nem fogtak és lepihentek. Mielőtt elaludtak volna, jött a kísértet és a szűrt huzogatta, amellyel takaróztak. Erre hazamentek, — mert szerinte — ilyenkor már úgysem fogni.

Tóth Ferenc elmondta, hogy 55 évvel ezelőtt volt a faluban egy öreg halász, akit Gazdag Jánosnak hívtak, az pontosan tudta a napokat, hogy mikor járnak a kísértetek. Szerinte minden héten egy nap. A napot nem árulta el.

A szentiván tüzéről Fadrás Mihály 67 éves kanász beszélt. Eszerint a palócoknál keresztalakjában rakták a tüzet, (ellentétben pl. a Nyitra-vidéki és csallóközi szentivány tüzével), ami szintén ősrégi eredetű, mint a tűz vagy napisten szimbóluma. Ipoly völgyében a szentiván tüze már csak az öregebbek emlékezetében él. A szertartásnál énekelt dalmokkat még nem sikerült felkutatnom. Maga a keresztalakú tűzrakás a tavaszi ünnepekkel volt kapcsolatban és a tűz, vagyis a meleg diadalát hirdette a tél, illetve a hideg felett. A tűz átugrálásával a tél okozta reumát vélték elűzni. Természetes, hogy ezenkívül a szerelemnek is szerep jutott, mert szerintük az a lány, aki a tüzet átugrotta, még abban az esztendőben férjhezment. A szentiván tüzének kultuszát a községek plébánosai tiltották el kb. 40 évvel ezelőtt.

A pénzgésszel is találkozunk az ipolymenti palócoknál. A palóchit szerint csak tavasszal és késő ősszel ég, amikor tisztítkozik. Lángja két méter magas, aranyszínű. Minden három esztendőben ég. Aki meglátja az égést, megfogja a haját és amennyi hajszálat szorít a markában, a kincsből annyi darab marad a föld felszínén. Ha a pénzt jószándékkal ásták el, akkor szerencsés lesz a megtalálób, ha pedig rossz szándékkal, akkor egy év múlva halállal fizet érte.

Akkor is halállal fizet a kincser, ha megnézi a pénz helyét. Virágvasárnapján van szokásban a kiszehajtás. Ebéd után a lányok sorrajárlják a falu menyecskéit és ruhát kérnek tőlük a kiszének. Azt a menyecskét, aki megtagadja a lányok kérését, a kiszehajtás alkalmával utcahosszat kiéneklük. Mikor már együtt van a ruha, felöltöztetnek vele egy zsupkévét, melyet a következő dal éneklése közben visznek végig a falun.

Haj ki kisé, haj ki,
Jöjj be sódar, jöjj be.
Fére voltál, fél csizmádat
Varrd be suszter, varrd be.

Az a híres Tóth Ferencné
Olyan híres asszony,
Ruhát kértünk a kiszére,
Nem volt embersége.

Haj ki kisé, haj ki,
Jöjj be sódar, jöjj be.
Félre voltál, fél csizmádat
Varrd be suszter, varrd be.

Az a híres Pintér Margit
Olyan híres asszony,
Ruhát kértünk a kiszére,
Mindjárt kész volt adni.

Haj ki kisé, haj ki, stb.

Mikor a kiszével a faluvégére érnek, ott bedobják a vízbe vagy elégetik. Utána a lányok megint énekszóval mennek vissza a faluba. Útközben a következő dalt éneklük:

Kis pipa, nagy pipa, parányi dohányka,
Lapos patkó, német cipő, Hajdú Ilonácska.
Sej, haj, fényes nád, borsos kapitányka,
Legyen velem jó vitéz, Hajdú Ilonácska.

Nyisd ki asszony a kapudat, mert nem pénzed ára.
Sej, haj, fényes nád, stb.

A kiszehajtás Lippert szerint ősi elemeiben az ősök és holtak tiszteletével kapcsolatos népszokás. A szláv népeknél a tél és nyár küzdelmét jellemzi. Talán ez az egyedüli

őseredetű népszokás, melynek tulajdonképeni eredeti értelmét már úgyszólván lehetetlen kiböngészni, mert nem is beszélve a szokás régebbi alakulásairól, újabban teljesen keresztény színezetet vett fel, mely szerint a bőjt kihordását és a sonka megérkezését jelképezi. Valószínű, hogy a szokás őseredete a tavaszi ünnepek hajdonfelvonulási ünnepélye volt, amikor az eladó lányok kiöltözve mutogatták a „házasulandó” fiatalemberek előtt. Egy öreg kanász azt állítja, hogy a kiszét azért hajtják, hogy vele a dögöt kiűzzék a faluból.

A boszorkányhitnek is számos követője van még az ipolymenti palócok között. Tóth Ferenc, a már említett pereszlényi gazda mesélte, hogy Túry Ferenc harangozó, aki csősz is volt, egy alkalommal, mikor a mezőn járt, éjnek idején egy szép dudanótát hallott:

Megösmernyi ja kanászt
Csak a járásáró,
Cifra, fűzött bacskoráról,
Tarisznaszíjjáró.

Cifra szűröm, tarisznám
Vetem a vállamra,
Felesígem, gyermekem
Hagyom a csárdába.

Hajcs ki babám a disznót
Kilenc malacával,
Utána megy a kanász
Ures tarisznával.

Túry Ferenc harangozó abban a reményben, hogy a vásárról hazafelé baktató pásztorok mulatnak valahol a határban, a dudaszó irányába tartott. Azonban a legnagyobb csodálkozására piros kendős menyecskék és öreg asszonyok táncoltak az Ipoly partján. Ahogy a harangozót észrevették, megragadták, maguk közé vitték és addig táncoltatták, amíg össze nem esett. Majd megparancsolták neki, hogy amíg ők élnek, senkinek ne mondja meg, hogy mit látott, mert különben minden csontját összetörik. A harangozó megfélekezett ígretéről, meg is adta az árát. Amikor egy disznótorból éjfél tájban hazafelé tartott, elcsípték a boszorkányok és úgy összetörték, hogy ájultan maradt a keresztúton.

Tóth Ferenc, aki ezt a boszorkányhistóriát elmondta, ma is abszolút hisz a boszorkányok létezésében. Boszorkányhite mellett jó katolikus, sőt templomatya. Széles látókörű, in-

telligens gazda, katona is volt. Különös, hogy ezekben az ipolymenti palócokban milyen jól összefér a kultúra a boszorkányhittel és a katolikus világnézet az ősi pogányság ármány szellemével. A falu legöregebb emberével, Pintér Mihállyal is beszéltem a boszorkányokról. A 95 éves Miska bácsi samánokról, öreg pásztorokról beszélt, akik valamikor megrontották a teheneket. Ezeknek a samánoknak csak a falu határáig terjedt hatalmuk, mert amikor a megrontott tehenet kivitték a faluból, a rontás is megszűnt.

Az öreg Miska bácsit megkérdeztem, hogy ki volt a leg-tudósabb azok közül, akiket ismert? Minden gondolkozás nélkül azt felelte, hogy a legtudósabb samán Kuvik Mátyás volt, aki az ő gyermekkorában, ha elfáradt a dudálás-ban, dudáját szegre akasztotta és ott magától szólt. Az egész vidéken híre járt ennek, de a hír valódiságában senki sem kételkedett, mert Kuvik Mátyás a láthatatlan samán-nokkal cimborált.

Még egy másik kanászról is mesélt Miska bácsi, aki ber-necel volt. Ez a kanász a pereszlényi kocsmában az üres szűr ujjából hajtotta ki a malacokat. Csak annyit mondott, hogy „kuss ki, kuss ki!” és az üres szűrűjéből kilenc malac ugrott az asztalra. Ennek a varázslatnak nyolc szemtanúja volt, akik közül hárman ma is élnek és akár esküvel is haj-landók bizonyítani, hogy igaz volt.

Az ipolyvölgyi asszonyok Luca-estélyén valóságos kul-tuszt űznek ősi boszorkányhitükből. A Luca-esti népszokások és babonák a téli napforduló idejének ősi pogány szokásai-ból származnak. A palóc kanászok Luca estélyén készítik a va-rázserejű pentagrammot, magyarul boszorkányszöveget, amely egy szabályos ötszög köré írt, öt egyenlőszárú háromszög-ből álló csillag. Ez a boszorkányok ismertető jele, mely a lakószobában az ajtó fölé van felrajzolva. A pentagramm eredete is évezredek homályába nyúlik vissza. Már a kel-ták jósai, papjai és varázslói is ismerték. Némely ipolymen-ti öreg kanász házában még ma is megtalálható. Megtalá-lása azonban nem könnyű feladat, mert a pásztorok egyál-talán nem beszélnek róla.

Luca napjának reggelén a gyermekek járják sorra a háza-kat a következő vers elmondásával:

Vas legyen fazekatok,
Cín legyen tálatok,
Ólom legyen kanalatok,
Csikózzon meg a lovatok,
Malacozzon meg a disznótok.
Adj Isten gazdának bort, bűzát,

Gazdaasszonynak tyúkot, lúdat,
Menyecskének egy kas gyereket,
Igy heverjenek-e!

Ezzel a gyermekek lehevernek a földre.

Karácsony és husvét napján a jó palóc gazda ezüstpénzről és egészséges piros almáról itatja meg állatait, hogy egészségesek és értékesek legyenek. Ez a szokás is abból az időből ered, amikor a palócság még ősi foglalkozását űzte.

A pogánykori emlékek még élnek az ipolyvölgyi palóc néplélekben, hogy hirdessék az évezredes mult homályba vesző, megíratlan történelmét. Napról-napra kevesebb marad belőlük. A folklórisztika feladata, hogy még időben megmentse és kihámozza belőlük a megíratlan multat.

Dr. WAGENHUBER AURÉL:

VALAMIT A NÉPRAJZI GYŰJTÉSÉRŐL

Aki régebbi, néhány évtizedes néprajzi folyóiratot, vagy könyvet átlapoz, beleszédülve a töméntelen cifra hímzés, kiabálóan színes viselet, tarka-barka cserepek, tálak, agyongyapált tálások, verejtékesen kifaragott kerítések, összevissza mázolt házak hullámszó sodrába, nemkülönben az oldalakra terjedő lakodalmi rigmusok, vőfély-szónoklatok, leánybúcsúztatók még Jupitert az égből is leráncigáló rengeteg sok verssorába, a néprajzzal első ízben foglalkozók járványos kórjába esik és a szóbanforgó tudomány alatt a művészet, irodalomtörténet egyik alfaját fogja érteni.

A kezdőnek igaza van: hisz e komoly tudomány is csak népdalok, népmesék, majd utóbb a népi iparművészeti (háziipar) termékek gyűjtésével és leírásával kezdődött. Az első gyűjtők maguk is művészek voltak (pl. Herder népdalokat gyűjtött). Költőket a népdalok, festőket a tarka hímzések, cserepek, tálások érdekeltek. Összefüggésben állott mindez az akkori társadalmi szemlélettel, amit más szavakkal úgy mondhatnók, hogy a népet lehetőleg csak vasárnap igyekeztek megismerni. El kellett hitetnünk elsősorban sajátmagunk lelkiismeretének megnyugtatóra, hogy falun az emberek cifra, dús, színes ruhákban járnak, amiben szinte már mozogni sem bírnak, szobáik pompázatosak, tele népművészeti tárgyakkal, akár a divatos piktorok műtermei és sok napig tartó lakodalmakat csapnak, végig danolásokkal, szónoklatokkal. Természetesen ez a felsőbbretegű, úri szemlélet a népművészet sokfajtajú és számtalan irányban szeretőradó termékei közül ösztönösen elsősorban a sajátmagához legközelebb állót látta meg, vagyis épp azt érezte jellegzetesen népinek, mi a legkönyebben levezethető, pl. a renaissance, vagy a barokk művészetből. Különösen a barokkból levezethető népművészeti termékeket érezték és érzik még manapság is sokan jellegzetesen népi alkotásúaknak, így pl. a közismert barokkos faragású támlás parasztszékeket. Igaz, hogy e barokk a nép kezén valóban átfurmálódott, falusi piros-pozsgás színt kapott, valóságos népművészet lett, de jellemző, hogy a korábbi kutatók csak ezeket vették észre és nem a kőkorszakból, vagy hallstadtkorból levezethető díszítő elemeket és a hozzájuk tartozó tárgyakat. De az úri szemlélet vérszemet kapott és továbbment: saját munkácskáit azon frissiben, még ki sem hűtve, kinevezte a nép legősibb, legtösgyökereesebb, legtelivérebbe hajtásainak ahogy például a borozgatásait alátámasz-

tó cigánymuzsikás műdalokat népzeneinek hirdette és sajnos terjeszti még ma is.

Azonban nem csupán vasárnapokról van szó. Kevés vasárnap közt sok a hétköznap és a cifra ruhák nem készen potyryannak az égből, azokat maguknak kell igen fáradtságos műveletek hosszú során a semmiből megteremteni.

„Úgy szomorkodik, mint akinek kenderföld nem jutott”, mondják az elszontyolódott arcú emberre. A kendert jó földre vetik, ha már érett, kitépik (nyúvik), megszáritják; majd az áztatóba rakják, ahol 2—6 hétig ázik, pállik, hogy ezalatt a rostszálak közti anyag elrothadásával a kender megpuhuljon. Ha a szál már száraz és szőszöz, az áztatóból kiszedik, víz partján megszáritják, patakban átmoszák és szárítás céljából ismét szétsátorítják, elkecskélják. Ezután a megszáritott kendert törővályúval, kölyűvel megtörik, hogy fás részeitől megszabdítsák, majd vagy kendermorzsolóval, vagy anélkül megdörzsölik, megmorzsolják. A megtört, megmorzsolott kendert a szálak osztályozása végett a héhel, gerebennel, ecsellővel megfésülik, meggerébenelik, amikor kétféle kendert és a fogak között maradt hatféle szőszot kapják. A kendert fűbecsavarják, de a fonás előtt még kibontják a facsarokat, megtépik (megágyazzák) és csak ezután kötik a guzsalyfejre. A guzsalyon, vagy rokkán megfont fonal az orsóra, innen a motollára és csak előzetes szapulás, súlykolás után (még egy gombolyítás közbeiktatásával) kerül a szövőszékre. A megszőtt vásznat még vízbe, majd a napra teszik, hogy megfehéredjen. Ezzel ép csak jeleztem a fonó-szővő munkák bonyolult voltát, az elnevezések, a finom megkülömböztetések boszorkányos sokaságát és a munka ütemének a kész szőttesnél tündöklőbb szépségét.

A hasított keményfából egyszerű faszegekkel összeillesztett szuszék tetszetős kép úgy a népművészetet tárgyaló díszmunkákban, mint a haladottabb szellemű lakások előszobáiban. De sokkal érdekfeszítőbb, ha a szuszéket visszafelé kezdjük nyomozni. Abból, hogy nem fűrészelt deszkából; hanem baltával, késsel hasított falemezekből állították össze, helyesebben rötták egybe, kivitelezésének középkori eredetére következtethetünk. (Fűrészmalomok csak 1230 óta ismereteseek.) Vésett, karcolt, vonafas ékítménye is egész régi díszítő művészetnek maradványa. Sőt háztető alakú fedelükkel meghökkenően hasonlítanak a római szarkofágokhoz. Efajta négy lábbon álló ládákat már az etruszkok, a régi egyiptomiak is ismerték, kiindulási pontjuk talán valami rejtélyes állatábrázolás lehetett, csoda, varázslat, hiedelem, rég elmerülve népek sejtelmében.

Múzeumainkban számtalan, szárvas aggancsból készült lőportartó látható, nagy részük a XVIII. századból kelteztve. De hasonló, természetesen más rendeltetésű, aggancstartók kerültek elő népvándorláskorabeli sírokból is. Egyikén-másikán még az ékítmények is azonosak, sőt a leggyakrabban előforduló díszítő elem (kis karika közepén ponttal) megtalálható már a hallstadtkori urnákon is. Amilyen egyszerű és kicsi ez a központilag pontozott karika, olyan makacsul és szívósan belerágta magát évezredek hullámmászába.

A bodzafával kapcsolatos gyógyító eljárások meglepő hasonló alakban egyformán megtalálhatók úgy Európában, mint Szibériában vagy az indiánoknál Amerikában. Embereket manapság már nem falnak fel Európában, de valaha, még az antik világ előtt, így tehették, mert az ősi kannibalizmusnak nyomát megtalálták népmeséinkben. Valamikor, mert még csak faedények voltak, behajjigált tüzes kövekkel forralták a vizet. A tűzálló edények elterjedésével a tüzes kövekkel való forralás (köveztés) kiszállt az emberek emlékezetéből, de elcsökevényesedett maradványként még fellelhető az úgynevezett szenes vízben. Szemmelvért embert, beteg marhát Európaszerte úgy gyógyítanak faluhelyen, hogy pohár vízbe néhány (3, 5, 9) tüzes parazsat dobnak és ezzel a vízzel mosdatják, vagy itatják a beteget.

Ezek a példák már az újabb néprajzi tudomány kutatás területének egyes fejezetei. A nép többé nem „piros pünkösdi napjára kivirult rózsa”, nem „vasárnap délutáni ácsorgás és terefre a hidon”, tudománya nem művészet, vagy irodalomtörténet, hanem mindennél sokkal több, sokkal mélyebb, de legfőképp sokkal korszerűbb. Több, mert többé-kevésbé minden tudományhoz (és a tudományoknak a néprajzhoz) köze van. Mélyebb, mert emberi törekvések, mozdulatok elsődleges alakjait, mondhatnám életünk alaprajzát keresi. Korszerűsége szükségesség, mert annyi maradandónak vélt dolog felbomlása és szétporladása, az abszolútumban vetett hit megrendülése után vigasztalás, hogy v a n n a k, szinte alávétve magukat az energia megmaradása törvényének, apróka ékítmények, kézmozdulatok, egyszerű szokások, melyek évezredekken át változatlan formában a föld legkülönbözőbb helyein épen megmaradtak és a szertefoszló abszolútum helyébe lépve, összefűzik a térben, időben, világszemléletben egymástól túlmesszire hajtott embereket. Lázasan keressük a nagy összefüggéseket, kőkorszak és XX. század, Európa és Sarkvidék közt; ezek ép az emberi tevékenységek legkezdetlegesebb alakjaiban, életmegnyilvánulásának első felcsillanásában bújtak el.

De egy tudomány ily elképesztően nagy területre és időkre való kiterjesztésében adatokra van szükségünk, sok és hűséges adatra. Ez a pont, ahol bárki bekapcsolódhatik és kiveheti a maga részét egy széleskörű, tudományos mozgalomban. Nem kell szaktudósoknak lennünk: Sokkal fontosabb, hogy ismerjük gyűjtéseink alapját képező szempontokat, nehogy ismételten eltévelyedjünk pompázatos szoknyák, csillogó párták, cifra házoromzatok közt. De ha nem is vagyunk szakemberek, azért lehetőleg maradjunk a néprajzi kutatásban is polgári foglalkozásunk szakterületén, összegyűjtve az ezzel kapcsolatos holmikát és adatokat. Orvos foglalkozzon a népi gyógyításokkal, építész a falusi építkezésekkel, zenész a népdalokkal. Az anyag mindenképp oly hatalmas, hogy semmi értelme sincs különböző területeken elcsatangolni és innen is, onnan is csipegetni valami kevéskét. Gyűjtő munkánkat tehát elsősorban egy tárgykörre korlátozzuk.

Az eddig összehordott anyag eléggé egyenőtlen. Lakodalmi búcsuztatókból értékesnek alig mondható, vőfélymondokákból elég dús raktáraink vannak, viszont kemencékről, tűzhelyeink felszereléséről keveset hallottunk. A meglévő adatok hiányosak: népdalnak szövegét dallam nélkül jegyezték le, a gyógyításra használt növényt csak a nép által használatos, de nem a tudományos rendszertani névvel jelölték meg, a házak leírásánál megfedekeztek a falak építésére használt anyag minőségéről és így tovább. Mindez pedig kiküszöbölhető lett volna, ha egy tárgykörön belül maradunk.

Előbb népi termékek változatlanul megmaradó formáiról beszéltünk. Ez természetesen nem szó szerinti értendő. Az emberek kezétől összetákolt holmiknak megvan a maguk sajátos rejtelmes élete, valahol kicsiráznak, óriásivá nőnek, szélesen elterülnek, akár a gyorsan növő bújá növényzet, eljutnak távoleső, nehezen megközelíthető zúgokba, közben faji, nyelvi határokat figyelmen kívül hagyva. másfajtákkal összetalálkoznak és keverednek, röviden szólva: élnek. Az egymástól messzire esett tárgyak egyező formáit már csak a szakember veszi észre. De ez ne is érdekeljen bennünket, a magyarázatot bízzuk a szaktudományra, mi elégedjünk meg a gyűjtéssel. Épp az említett széles földrajzi elterjedés kikutatásához van szükségünk minél több adatra. Csak ilyen alapon nyomozható ki sikeresen a tárgyak eredete, születési helyük, vándorlásuk, összefüggésük társaikkal.

Vegyük például a házat. A régebbi adatközlőket inkább a házak külső formája, mint belső lényege érdekelte. Rengegeteg képet közöltek díszes oromfalokról, hangulatos me-

leg otthonokat sejtető tetőféleségekről, sőt még faragott kerítésekről is, annál kevesebbet a ház leglényegesebb részéről, a tüzelőrendszeréről. Már pedig ép az utóbbi az életet adó csíra. A tüzhely hőre szobák rétegződnek, a választott tüzelőrendszer a döntő a ház további fejlődésében. A meleg délvidékről felfelé nyomuló tüzelőrendszerek szükségkép egész másnak kell lenni, mint a havas, hideg északi kiindulónak, bárha a házak kívülről esetleg hasonlóak egymáshoz. A hideg éghajlatnak inkább a zárt kemence felel meg, a melegnek a nyitott tüzhely. Az északi szláv ház például eredetileg egy helyiségből állt (izba), amiben kemence volt, természetesen kémény nélkül. A füst szabadon terjengett a helyiségben, ami különösen esős időben nem ép a legkellemesebb. A fejlődés első foka tehát a helyiség füsttelenítése, úgy, hogy a kemence száját a pitvarba tőlják, a pitvart válaszfallal elrekesztik az ujdonan sült szobától. A szoba tehát füsttelen lesz, a ház két helyiségű, vagy tudományosan: kétsejtű. A sütőkemence további élete folyamán mindinkább kikerül a házból, végül az udvarra telepítik, helyét a szobában elfoglalja a XVI. század végén felbukkanó szenes kályha. Ezzel szemben az antik hagyományoktól átítatott szlavóniai stájer tüzhelyes ház, a „rauchstube”, eredetileg (az egyetlen helyiség közepén) nyitott tüzhellyel rendelkezett, további fejlődése és felfelé (délről északra) nyomulása közben szintén füsttelen helyiséggel (szobával) bővült, de ebbe kemence nem került. Tehát az élő, növekvő szervezethez hasonló emberi lakóház éltető meleget kisugárzó központi szervét, a különböző tüzhelyeket, kemencéket, kályhákat kell elsősorban megfigyelnünk és leírunk. A nép csodálatosan találékony és figyelmes használati tárgyainak elnevezésében, pl. tüzhely, kemence legrejtettebb zugainak, apró vaklikáinak is nevet adott. Egész egyszerűnek látszó tárgyakon számtalan részletet figyel meg és lát el névvel, ezek pontos, részletes feljegyzése kiválóan fontos ép a népi alkotások fejlődése, növekedése, vándorlása, átalakulása szempontjából. Természetesen nemcsak a szóbanforgó tüzhely, de annak tartozékai is, mint a pizskafa, szénvonyó, kuruglya, lapát, vasháromláb, katlan, tüzelő anyag stb. perdöntő bizonyítékokat szolgáltathatnak a ház eredetének, életfolyásának megállapításában.

Né hogy pedig esetleg a fától ne lássuk az erdőt, nem hagyható figyelmen kívül a házak egymásközi viszonya sem, a településformák. A település formájai nem okvetlen a környezet földrajzi adottsága szabja meg, hanem inkább az ott elhelyezkedő nép műveltség javainak minősége. Pász-

torok magános hajlékot építenek, a magyarság inkább zárt faluformában tömörül. Az ősi faluforma nem az a szabályos utcasarokkal ékeskedő, már a hirdető művészetbe is benyomult (de máskülönbén a tuberculosist még mindig melegen ápoló) falucska, hanem girbe-gurba, zeg-zugos teljesen szabálytalan megtelepedés, ahol az egyes házak közt még kerítés sem akad. De annál érdekesebb, hogy magát az egész falut közös kerítés veszi körül, hasonlóan a középkori városokat körülövező, de azoknál békésebb rendeltetésű körfalakhoz: a jószágoknak a közös mezőn való elbitangolását akadályozzák meg.

Butorok közül pedig ne szédítsen el a sok cifrára festett ágy, pad, tulipános láda, mert tudományunk szempontjából esetleg sokkal érdekesebb és értékeesebb lesz egy egyszerű fadarab, amit a szunnyadni készülők fejük alá dugnak párnának. A régiségek, a fejletlenebb formák előbb-utóbb kikopnak a mindennapi használatból, tulajdonosuk már restelli is, de nyomuk, emlékük csak megmarad, akár gazdasági melléképületek (pl. egykor a ház fala nád volt, ma csak a csirkeól fala az), akár kis gyerekek játékszere, játéka, (a gyermekdalban szereplő „sippal-dobbal, nádi hegedűvel” való gyógyítás az egykori samanizmus maradéka) akár mesék, ráolvasások alakjában (például a kőpárna kifejezés több ráolvasásunkban). Sok régiséget, vélt szegénységet a nép szegyenli bevallani, pedig a mi szempontunkból ép ezek volnának a legfontosabbak. Így az ürgét rendszeren csak a szomszéd faluban eszik meg, ők, akiktől kérdezzük, nem. Ínség eledelekről nem szívesen beszélnek, pedig Torkos János feljegyzései szerint 1730 körül ínséges időkben a tatárkenyér (*Crambe tartarica*) gyökerével éltek némely vidéken. Tisza mentén az 1831—32. évi ínséges tavasszal az érett gyékénykák (*Typha*) húsos gyökértörzséből sós vízzel pépet készítettek, pogácsának gyúrták, kenyérfélének megsütötték parázs, forró hamú közepében. Ez volt a nyelvészek-től utóbb annyira megvitatott bényege.

Igen kívánatos volna a hasonló ínségeledetek (gyökerek, fakérgéből készült liszt, kenyér, gumók, stb.) összeírása és összegyűjtése. Szerfelett kevés adatunk van a falu konyhájáról, ételeknek elkészítési módjáról, a használatos eszközökről, étrendről, ezzel kapcsolatos szokásokról, hiedelmekről. Hogy mindennek a néprajzon túlmenő társadalmi, egészségügyi jelentősége, röviden gyakorlati haszna is van, azt felesleges külön hangsúlyoznom.

Vannak manapság már teljesen eltűnt megélhetési lehetőségek, így például a vadászat, pákászat. Figyelmesebb utánnézéssel talán még fellelhetők nyomait imitt-mott, külö-

nősen a nagy Duna mentében. Régebben egész dunamenti községek éltek kizárólag halból, madártojásból. A halászat tárgyi részét Hermann Ottó elég részletesen dolgozta fel, de annak a szellemi néprajz területére eső részével, halászmondákkal, babonákkal, szokásokkal stb. alig foglalkozott. Nem ismerjük a halászok jelbeszédeit, nincs tudásunk névmágjáról, a számok szerepéről, csak keveset tudunk a hallal való gyógyításról stb. A régebben valószínűleg igen elterjedt vadfogásról, madarászásról alig tudunk valamit. Ha más nem, a gyerekek játékaik esetleg itt is nyomra vezetnek.

Manapság a népi orvostudományról sem fogunk vállvergetve, lóhátról beszélni: részben, mert elfelejtett hagyományok töredékeit rejtegetik, részben, mert jóegynéhány szer utólagosan a hivatalos tudomány is igazolta helyességüket (pl. organoterápia). Adataink vannak már, de legtöbbje, — sajnos, — hiányos, a korszerű tudomány szempontjából hasznavehetetlen. Aki egy gyógyeljárás leírásában hétféle fűről beszél, de ezekből egyet sem említ a maga becsületes nevében, az komoly gyűjtőmunkát nem végzett.

Roskadozó kemencék vázlata, tűzkirágta kormos pizskafák, összeszáradt lepényfélék, kezdetleges madárhurkok, elaszott növénymagvak: ennyiből álljon a mai néprajzista zsákmánya? Cserepek, szőttesek, pingált bútorok mellett szemlesütve tovább menjen? Nem. Ha mondókám elején így beszéltém, azzal csak súlyt akartam vetni az eddigi elhanyagolt, kezdetleges néprajzi tárgyak túlmagasra szökkenet serpenyőjébe. Eszem ágában sem volt a másik serpenyőből az egész népművészetet kihajítani.

Népművészetről sok mindent elmondtak már, jót-rosszát egyaránt. Csak ép a lényegét nem ismerjük még. Ma már senkisé is hisz abban a mesében, hogy a nagy világtenger kicsinyke magányos szigetein, egyes népcsoportokban, mindentől függetlenül, tarka, bújá növekedésű virágok sarjadnak, feslenek nagygyá, hogy elbódítsák a városokból leránduló álmodozókat. Forrer (1906.) ennek a falusi muskátlinak gyökereit a városban, a magas szintű műveltségben keresi és találja meg, hasonlóképpen Naumann is, az azóta már erősen megtépázott „gesunkenes Kulturgut” elmélete segítségével. Sajnos, a dolgok nem így egyszerűek. A népművészetben gyakran szereplő kedves virágcserep, középben kihajtó növényvel, két oldalán egy-egy madárkával, már a korábbi magas úri művészetben is szerepelt és valószínű; hogy jobbagylányaink úri asszonyok felügyelete alatt, azok mintái után hímezgették, másolgatták. Tehát nem a nép eredeti, saját ötletéről van szó. Viszont az említett gondola-

tot (virágcserepben növény, két oldalán madár) az úri művészet egy ősből néphitből kölcsönözött, maga az életfa már az égei műveltségben is megtalálható Kr. e. 1500-ban. Műveltségjavak örök hullámzása ez, egyszer hullámhegy tetején, máskor hullámvölgy fenekén csillannak meg, kissé ázotlan, megtépázva, de állandóan megújuló erővel. De a hullámvölgy mélyén táncoló cserép nem értéksökkentést, nem a léket kapott hajóból kidobott kevésbé becses holmit jelent, hanem az örök mozgásnak csak minőségileg más pontját. Fraenger érdekes fejtegetéseiben bizonyítgatja, hogy a szentírásos (vagyis néplélekből fakadó) gondolatot ábrázoló Dürer metszetet a XVIII. századbeli orosz népi fametsző környezetének, fájának, a nép lelkének megfelelőleg átdolgozva másolja le, műve tehát már nem Dürer utánzás, hanem teljesen új alkotás. Sőt itt-ott még a szentírás gondolatát találóbban fejezi ki a magas művészetet művelő Dürernél.

Az a népművészeti termékekből kisugárzó varázslatos erő az egység, a tömeg, a sok milliónyi ember egyazon mozdulatának, szenvedésének, fájdalmas arcának, örömeinek kifejezése, ép azért semmi közünk a manapság annyira szétujtságot „östehetségek” faragcsálásaihoz, mázolványaihoz. A szerény kis himzés mögött felsorakozó néma milliók ereje oly lenyűgöző, hogy mostanság iparművészetünk is a használati tárgyakat a népművészetből vett (sajnos legtöbb esetben halálra gyötört, agyonkínzott) ékítményekkel látja el, noha a nép azokat a régebbi, felsőbb úri szintből plántálta át. Egyenesebb út lenne tehát, ha a mai magas iparművészet is közvetlen a régi iparművészetből merítene, nem kanyargós úton, a nép közvetítésével. A felső réteg bomlásának jele, hogy képtelen, közvetlen felhasználni saját régiségét.

Aki pedig nem csupán népművészeti tárgyak összeharácsolója, hanem némiképp a tudomány érdekeit is szolgálni kívánja, ne röstelje sorra kikérdezni eljárások, műveletek részleteit, a műtárgyak alkotó elemeinek elnevezéseit. Mert az már egyenesen költészet, ahány találó, érdekes nevet ad a nép egész jelentéktelennek látszó mustra alkotók elemének.

De ne feledjük: tárgyakhoz emberek tartóznak, kapcsolataik a dolgokkal rejtélyes, bűvös; esetleg a legkezdetlegesebb ténykedés is mitológiák, történelmek törmelékeit zárja magába. Aki iszik, mielőtt a boros vagy sörös poharát szájához emelné, keveset („késsel költetvén az fölit elcsapni”, ahogy egy 1578. feljegyzés mondja) kilottyant a földre: áldozat a szellemeknek. De lehet ennek az ellenkezője is, vagyis amikor a letűnt századok mindennapi életének egyik

megszokott velejárója válik manapság ünnepi szokássá. Így a régiségben általánosan elterjedt kásaeledel ma sok helyen a lakodalmi étrend egyik elmaradhatatlan fogása. Nem elég a használati tárgyak leírása, hanem megemlítendő a hozzáfűződő szokások is, egész apróka kis mozdulatok, életük az emberek közt. A falu is változik, divatja, hóbórtja, ízlése szeszélyes és kiszámíthatatlan, akár a városé. Amikor az öreg Káldy Andrásnak *) a szabó elhozta újmódi nadrágját, haragjában azt szertesaggatta, mert a nadrágon gombok voltak. Már pedig ő világeletében nem hordott gombos, hanem csak ellenzős, szíjjas nadrágot. Nem tűrte meg ingén sem a gombokat, sorra levagdalta és a varsakötéshez használatos hálócérnával pótolta. De Káldyné szoknyája is elég sűrűn változott. A nyolcvanas évek elején a pantos szoknya jött divatba (ahol két pant volt rávarrva), amit a fodros szoknya váltott fel (pant helyett fodor), ezt meg a cviklis (lenn bő, fenn húzott, szűk) követte. Akkor énekelték az egyik szomszéd falubeli lányról:

Zsuzsi lányom ne varrass cviklis szoknyát,
Mert megítél Téged az egész világ
Ides anyám nem tehetek én róla
Cviklis szoknya jött most a divatba.

Természetesen az utóbbi sorokból túlságosan kiérezhető a város közelsége. De jellemzőek és fontosak, mert az eddigi gépnek tartott játékbabaszerű paraszt helyébe a végtelemül bonyolult berendezésű, szenvedélyeiben és ízléseiben pompázatosan sokrétű embert helyezik. — És ez különben a legújabb szellemtörténeti irányoknak legértékesebb eredménye: az embert ismét felfedezték.

*) A következő adatok saját gyűjtésemből.

KRITIKA

SASS JÁNOS: Meggyónt nekem a föld.

A világon átvonuló egyetemes nyugtalanság lázában égek a szlovenszkói kisvárosok és falvak kérgeskezü munkásai. A fiatal parasztság hangja hallatszik mindenütt: az Alföldön csak úgy, mint Léván, vagy Szentpéteren. S ez a hang nem a megelégedésé, nem az öröme, hanem a keserű bánaté, a lázas aggódásé, forradalmas indulásé... A földnélküli parasztfiatalság áldozatának tartja magát és szomorúan látja: „vásári álomvilág még mindég a parasztélet temetője.”

Ilyen keserű érzéssel és forradalmas lendülettel szólal meg Sass János is, hogy elsírja az „őstermő lélek” panaszát, önmaga és az egész paraszt-világ nyomorúságának fekete zsoltárait:

Nagy úri portákon idegen lakomás népek
Az őstermő lélek panaszát észre sose vették;
a kenyérét eleették, borát megitták vígan és léha
Pohárköszöntőkben a paraszt sorsát eltemették...

(Százados panaszok.)

S míg egyrészt ez a lobogó lelkű költő hatalmas hullámokban önti ki magából „százados panaszait” a magárahagyott parasztságnak, addig egyben éles, nyílt szemmel látja a faj útjának megváltó irányát, melyet a nemzet egybefogódzó ősi ereje mutat, beleágyazva Isten örök terveinek megtartó hűmuszába.

Nem esik sohasem kétségbe, nem propagál öngyilkos osztályharcot, mert jól tudja, megvetni a testet a szellem nevében farizeusság volna, — elfeledkezni a szellemről a test nevében hamis számítás. Sass János már tudja, hogy csak a közös összefogás segíthet és a mindenfajta robotos megváltásának műve azoké lesz, akik az embernek sem a testét, sem a lelkét nem adják áldozatra:

Testvér, én a barázdák közül üzenek hozzád,
Hogy így egyesüljenek bennünk örök gondolatok;
Szellem és munka örök értékkel teljesedjék bennünk
Így születnek meg az igaz, emberségesebb hónapok.

(A barázdák közül üzenem.)

S miközben Sass János a parasztság s az anyaföld vajudó fájdmát érzi és éneklí, nagy feszültségben élő lelkét a túlvilág hús szellemei borzoltják — és mélységes hite óvja őt sorának omló gátján. A meggyötört, de mégis életerős, örök magyarság lelke szól Sass János verseiből, melyekkel ön magát is igazolja: nem vidéki lantos, hanem költő. A füzetet díszítő pár rajz Taby Ica szobrászművész nő kezemunkája.

Kossányi József.

Csillag és kenyér. — PALOTAI BORIS új versei.

Palotai Boris, a Kassán élő író nő most jelentette meg harmadik verskötetét. Pont tíz évvel ezelőtt jelent meg első verskötete: a Tavaszí áradás. 1929-ben követte ezt a második, a Valaminek a végén című. Erre a kötetre már felfigyeltünk. A mély rezignáció, a női sors kérlelhetetlenségének tudata, a városi lét és a városi figurák fotográfiái maradtak meg bennünk Palotai Boris e költeménykötetéből. S a versek végén az utolsóra emlékeztünk még legélesebben, a Circulus vitiosus-ra, erre a hosszú lélekzetű szabadversre, melyben az anya, a fiatal anya, újszülött gyermekéről beszél és leírja a csecsemő környeztetét. Palotai Borisnak harmadik köteté, mely a Csillag és kenyér címet kapta, sem hangban, sem mondanivalóban, sem formában nem igen üt el a második kötetétől. Sőt a kötetke 29 verse között találtunk olyanokat is, melyek már a második kötetben azonos szöveggel jelentek meg.

Egységes lelkületű költővel van itt dolgunk, aki igen kevésbé egyéni, bár versei közvetlenül fakadó vallomások. A költő szemlélete kész, változatlan. Nincsenek váratlan s alakító hatású nagy élményei. A lírai hang bensőséges, meleg és meghitt, semmi kétség: ez a városban élő dolgozó asszonynak a szava és szemlélete. A dolgozó nőé, aki szolidaritást vállal sorstársaival. Valóságosan, elhítetően s egyszerűen. Palotai Boris reális szemléletű költő, csak a valóságos világot ismeri, álmokról, képzeletről nem kapunk nála igazi értesüléseket. Lírai káprázata, lírai különösségei, leleményei nincsenek. Gyökerében józan, mérlegelő, sőt számító női kedély. Lírája ép azért közel áll az átlagszemlélethez. Amit mond, azt mindnyájan ugyanúgy tudjuk. Nem sejtet semmit, mindent kimond. És mindent, amit lát, leír. Leíró lírikus, olyan mint a szlovenszkóiak közül Tamás Lajos. Jó versei: sikerült pillanatsfelvételek. Nincs különös, megragadó zenéje. Nem is

a ritmusa marad meg emlékezetünkben, hanem a képei és szavai. Ezek pedig annyira keresetlenek, járatosak, hogy külön-külön nem is maradnak meg. A Palotai-versek egy képsorozatban élnek az olvasóban s e képsorozat valóságát adó hiteléhez nem fér kétség. A valóság ábrázolása a költő lényege, melytől sose tér le idegen utakra, ha lázadozik is e valóság bántó részei ellen.

Mert Palotai Boris lázadozik is, mint minden nő, aki sorát gyermekével s társaival érzi egynek az engesztelhetetlen korlátok közé zárva. Az élet bizony pocsolja, ráfér a fényt hintő csillag. Az értelmiségi nomád, a költőnő típusa, aki a világháború után úgy érezte, hogy a nagy változások között az ő akarata is változtatni fog, most szárnyszegetten húzódik vissza. Igaz és őszinte emberszeretete értetlenül didereg a téiben, szociális igazságaitól megrabolták, cselekedni nem engedték, meghasonlott a társaival is s egyedül maradt. Olyan, mint „a nyúl, mely beleszaladt az autó reflektorába” s megvakulva gázoltatja magát halálra. A világban valahol „elromlott egy csavar”, igen, egy fontos anyacsavar, amiben a költő bízott éveken át s amely összetartotta az egész gépezetet, a világot. Hiába jő a tavasz, hiába a vésárnap, évszakok, mindegy; a valóság könnyörtelen és tántoríthatatlanul szenvedünk miatta. Szenved a költő s a megrajzolt alakok, a városiak: anyák, lányok, vénkisasszonyok, a görli, a hivatalnokleány, a manikűrösleány, a hímezőleány, a szakácsnő, az uccalány és a munkanélküli, aki a moziplakátot nézi.

Ezek a tények pontosak, mint egy újsághír. Vigasztaló nincsen.

Ez a Palotai Boris lírai világa. Verseinek formája: a szabadvers, s azonkívül a tízszótagos, ab-ab rímű versalakot szereti szívesen használni. Nyelvi különösségei nincsenek, stílusa szabályos, egy-két zökkenővel, melyekben mintha sajátosságot látna: ragaszkodik hozzájuk. Holott kivetni-valók. Pl. ilyen szavak: „oázva”, „lemariz”. Vagy ez a nonszensz kettős kérdés így egymásmellett: „széllel bírkózzon mint egy ifjú tölgy, ne ásitózzon kora délelőtt”. Gyermekéről mondja ezt, aki egyébként a költőnő legőszintébb élményét jelenti, legjobb verseit is róla írta.

A „Csillag és kenyér” költője, aki prózánknak nem mindennapi tehetségű képviselői közé is tartozik, bizonyosságot tett költői világképének minden mesterkéeltségtől mentes, őszinte s meggyőző hitelességéről. Fel kell jegyeznünk ezt, mint irodalmi életünk eseményét.

Szalatnai Rezső.

ORTUTAI GYULA-BUDAY GYÖRGY: Nyíri és rétközi parasztmesék.

Abban a népi és nép-szellemi kutatásban, melynek ma oly divatja járja Magyarországon s melyhez nem véletlenül adott lökőerőt ép a csehszlovákiai magyar fiatalság egykori szép forrongása, vezetőszerepet játszik a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma. Egyre növekvő figyelemmel nézzük ezt a terebélyesedő munkásságot s egyre igényesebb és rangosabb értékelésre szoktat minket a Szegedről jövő munka-produktum. Az a klisé, ami egykor a magyarországi egyetemi hallgatókról itt nálunk kialakult, alapos revízióra szorul. Hisz ennek a szegedi munkának is fiatal írók és tudósok a megvalósítói, akik még féllábbal az egyetemi pad-sorban állva írják munkáikat. A szegediek valamikor agrár-settlement mozgalmat indítottak, Bethlen Gábor Kör volt a szervezetük neve s csinos, sajátos szépségű kis naptárokat adtak ki a szegedvidéki eredeti népdalok kótáival. Most a modern etnológia, pedagógia, irodalomtörténet és társadalomtudomány módszereinek birtokában figyelemreméltó regionális tárgykörű tanulmányokat adnak ki. Az értekezések valami különös líra alaptónusaira íródnak, annak a lírának az alaptónusára, melynek gyökerei a „népért síró” magyar költők mélyebb gondolatát alkotásaiban vannak. A szegediek közül két név ma már magyarságszerte ismert: Buday György, a grafikusművész s Ortutay Gyula doktoré, az etnológusé. Buday György pláne már itt-ott Európában is járatos név lesz; fametszetei külföldön is keresettek. Ortutay Gyula pedig nemrég folyóiratot indított Budapesten, melynek neve mintegy szimbóluma az egész Szegedről kiágazó mozgalomnak, mert Magyarságtudomány a negyedévenként megjelenő lap címe. A Magyarságtudomány célkitűzése a magyar nép kutatása Középeurópai sajátos adottságainak foglalatában és szervezésében, kutatás a szó szakszerű és tárgyilagos jellegű értelmében. A szegediek eddigi munkája is rámutatott már a magyarságnak a szomszéd népekkel való közös vonásaira s megmutatta a germán szellemi világtól oly lényegesen elütő magyar motívumokat. A székely népballadák tökéletes kiadása után Buday és Ortutay most jelentették meg Kollégiumuk kiadásában a nyíri és rétközi parasztmesék gyűjteményét.

A könyv külsőre nézve bibliofil remek, amit csak símogató mozdulattal lehet a polcra leemelni. De kitűnő alkotás belülről is. A legérdekesebb magyar könyvek egyike. Én véletlenül egyszerre olvastam el. III y és Gyula nagyszerű leleplező társadalom-rajzával, a Puszták népével, s a két könyv

oly egymásmellé valónak tűnik most előttem, mint kevés új magyar írásmű napjainkból. Egy elsüllyedt s egyre süppedő magyar világról kapunk értesítéseket Ortutay mesegyűjtéményéből s a mesék elé írt 36 oldalas tanulmányból. Ezt nem ismertük meg az iskolában s az újságból, a kényesen bőfőgő, hazug metropolis-riportok régen elsikkasztották az ilyen beszámolók lehetőségét. A magyar népi szellemi kincseket e század eleje óta a folklóre zenei zónáján kitűnően felkutatták és feltárták Bartók és Kodály meg társaik. Ez a munka sincs még befejezve s annál jobb, hogy a prózai rész, a népi mese után is most nyúlik a szakértő kéz. Féja Gézának a Kazinczy-kiadásban megjelent mesekönyve, az Élet és álom, kóstoltát nyújtott nekünk ebből. Tapasztalásból tudom, hogy ez a mesekönyv mennyire fontos, hogy az iskolai fiatalság számára s a felnőtteknek, aki napjaink kétes harcaiban elgyököntenve leül: mily üdítő forrás az ilyen gyűjtemény. Ortutay már járt népi kultúrát kutató és felfedező kézzel a Nyírségben. Néhány évvel ezelőtt publikálta a nyíri és rétközi balladákat, betyár és juhásznótákat (Mondotta: Vince András béreslegény, Máté János gazdalegény. Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma kiadása 1933). Most a meséket adta ki.

Különös magyar vidék a Nyírség és a Rétköz. „Szkíta nyílvegeket rejteget a föld, írja Ortutay, s a durvább megmunkálású kőkorszaki edény mellett már a finomabb mykenei kultúrát idéző kis festett cserépedényekre is találhat az ásó. Fölöttük csöndes szántások, friss színű szőlősök, s Anjou-kori gótikus templomban hallgatják a papi ígét református magyarok. A tájéket is oly határozottan eltérő vidékek, tájformák fogják körül: délen és keleten a Hajdúság és a Bihar, Szatmár és Bereg s északon, nyugaton, a Tiszán túl a Bodroghöz, Hegyalja nyugodt síkjai, az újhegyi hegyek finom, gazdag vonulata.” Ezt a vidéket a magyar folklóre-kutatás valahogy kifelejtette a térképéről. Ortutay annál nagyobb szorgalommal merült el benne. Ő már a modern néprajz tudója, azé a néprajzé, mely e fiatal tudományból nem a kuriózumok színes összegyűjtését és gyűjtő-szenvedélyét akarja dirigálni, hanem emelkedettebb szempontok szerint, rangosabb hivatással, a romantikus parasztkultúrába vetett apriori hit nélkül mélyül el finom összehasonlítás érdeklődéssel a tényleges népi alkotásba. A nép teljes életének, teljes lelkének megnyilatkozását fogja fel s változtatás nélkül, híven adja vissza. A népi meséket szövszerint kapjuk itt (a gyűjtemény nem került kereskedelmi forgalomba!) E könyv tehát ezáltal elsőrangú tudományos mű, kútforrás, akárcsak Bartók és Kodály népdal-gyűjte-

ménye. Ortutay szabatosan kifejti a modern etnológia fel-fogását a meséről is. A mese nem mese, hanem létezőnek elmondása. Minden parasztkultúrában, a magyarban is, a mese a népi valóságvilágnak egyik szerves része, melynek hitelességét csorbíthatatlannak érzi a civilizáció durvább behatolásától eltakart vidék fia. Amit mi közönségesen baonának csúfolunk, nem más, mint a sokágú népi hiedelemvilág egy része, mely összefügg a nép vallásos világképével, sőt a politikával is. A bevezető tanulmány után közli Ortutay a meséket, számszerint 46-ot. Minden mese népi nyelven íródott, az etnológus nem is kerekíthette ki őket, hanem közli a mesemondónak, a mesefának, többnyire írástudatlan dohányosok, kanászok, koldúsok, gazdák, kanászgyerekek, kondások és szolgálégyenyek nevét és lakóhelyét. A könyv végén ott vannak a mese-származás szempontjából oly fontos jegyzetek, nem annyira egy teljes meseösszehasonlító bibliográfia szempontjából, inkább a dokumentáció miatt. Ortutay közli a mese típuszámokat is, a szakutató számára oly fontos kulcsot.

Ami e pompás kiállítású könyvet (Kner Izidor gyomai nyomdájában készült) külön is magyar ritkasággá avatja, az a Buday György fametszeteinek kísérő kórusa. Buday György a gyűjteményhez ugyanis negyvenöt szebbnél szebb fametszetet csinált. A fametszetek tökéletesen kifejezik a mesék világát. Ehhez egyébként is ez a fiatal illusztráló művész nagyszerűen ért. Amihez hozzányúl, megelevenedik vésője nyomán, élni kezd s képzeletünkben elfoglalja az elolvasott szöveg helyét. Buday a nyíri mesék lírai hitelét fejezi ki. Arányos és szűkszavú illusztrátor Buday, de annál mélyebben jár. Valami örökkévalóság rajzolódik a lelkünkbe, ha soká nézzük e fametszeteket. Buday a tiszta grafika formanyelvén beszél. Egyszerű motívumokból indul ki s nem is komplikálódik, nem is ismétlődik többé. Minden képében mulhatatlan balladaszerűség van s a képek formai szempontból is balladikusak, tömörek és összevonók. Holott drámákat és tragédiákat mondanak el. Nem szónokiasan, mint a régebbi fametszők, hanem líraisan dolgozik ez a művész. Amit mesterkélettségnek, teatralitásnak nevezünk: hiányzik Buday fametszeteiből. Nyilván Buday expresszionista tradíciója, mint az első meghatározó stílus-tudat, mentette meg őt attól, hogy akadémizmusba essen s Doré utánzóik közé álljon. Kategórikusan a lényegre absztrahált grafikai gyakorlat a Budayé; tiszta vonalvezetése, nemes anyag-szeretete, a vonal művésziességének s e művésziesség teljességének és integritásának szigorú hite egészen újfajta látást csíhol ki a művészből s újfajta látással veszi hatalmába a művész:

elfogulatlan nézőjét is. Örömmel és készséggel ad a bíráló hírt az ilyen könyvről!

Szalatnai Rezső.

BÁNYAI PÁL: Fakó földek. — Humanitas-kiadás.

A kötet hátlapján lévő pár sor úgy propagálja ezt a könyvet, mint az eddig „ismeretlen Szlovenszkó” regényét. Ez természetesen nagy tévedés, de hát az író tévedése nem mindig szuggerálja a nyájas olvasót, úgy hogy mire a regény végére jutunk, minden jóindulatunk ellenére is az író tévedése a mi csalódásunkká válik.

Mert bizony — meg kell vallanunk — ez a regény egyáltalán nem is foglalkozik Szlovenszkó gyötrő, égető kérdéseivel, emberei nem a szlovenszkói földből valók, problémái nem a „Fakó földek” munkásainak, — hanem sokkal inkább az írónak a problémái, melyeknek megoldásával szemben önmaga is tökéletesen tehetetlen. Bizonytalan, kúszva értelmű és szomorúan, sívár vegetációjú sorokból fonódott össze e fölötté keveset mondó, túlhaladott álláspontú regény. Aki eddig nem ismerte Szlovenszkót, az a regény elolvasása után sem fogja megismerni. Minden magasabb kívánságot nélkülöző könyv ez s a gazdag történésű életnek kiáltó megcsúfolása s pártprogrammá váló szomorú lealacsonyítása.

A címlapot díszítő könyörgő torzó Pór Bertalan kezemunkája.

Kossányi József.

JULIAN SORREL HUXLEY: Élet és halál. — Fordította: KORONKAI ISTVÁN. — Révai kiadás.

Amikor a kiadó érkezettnek látja az időt ahhoz, hogy komolyabb elmélyedést követelő érdeklődést elégítsen ki, az már a béke. A világháború emléke mintha már nem lenne olyan terhes, mintha a lélek már megnyugodott volna s a felejtető irodalom után az oktató s a lélek teljes odaadását követelő tudomány felé fordulna. Történelem és filozófia, szociológia és természettudomány, irodalom, művészet, politika, vallástudomány kap méltó helyet ebben a sorozatban. Kitűnő szerkesztői ötlet volt a biológia csodálatos világát tárni fel mindeneke fölött. Természetes az, hogy ilyen kis kötetben a modern sexual biologia, a mendelismus, a halál problémája, a biológia és társadalomtudomány szerves viszonya, mindaz, amit a kötet beígér a biológiának, mint tudománynak csupán csekély részecskéje. Minden felvetett

kérdés körül támadt vita már könyvtárakat tölt meg. A marohanó emberének eszébe sem jutna egy-egy kérdésnél anynyi időt eltölteni. S itt érkezünk el a sorozat jelentőségéhez. A tudományos essay elsősorban azoknak szól, akik minden előtanulmány nélkül bekíváncsiskodnak a tudomány csodálatos világába. Nem is tudnók hirtelenében megmondani, hogy Julian Sorrel Huxley könyve tisztán szórakoztatás-e vagy ismeretterjesztés, miután a tudományosság mellől alig fordul el egy pillanatra, azt is csak a könnyebb megérthetés kedvéért teszi. Természetes, hogy a tudomány szórakoztató formában való közlésénél is szükségesek bizonyos előtanulmányok, melyek azonban azt a látszatot keltik különösen az első oldalak olvasásánál, hogy a könyv unalmas és száraz. Aki azonban ezeken a látszólag kellemetlen nehézségeken átvergődik, olyan ajándékot kap, ami hosszú időre felejthetetlen élmény marad számára. A hegytetőre felért turista tisztá öröme ez. Évszázadok kutató munkájának eredménye tárul itt az olvasó szeme elé, a tudományos világ vérnélküli harcainak győzelmi jelentései. Kár, hogy a szerző nem sejteti milyen időben s milyen utakon jutott fel a tudomány a könyvben lefektetett tételekhez s ezzel könnyelműn olyan fegyvert dobott el magától, mellyel a tudományos érdeklődésű olvasókat a tudomány becsülése és még távolabb érdeklődésére felkelthette volna.

Julian Sorrel Huxley angol tudós s mint ilyen hűvösen szemléli a történeteket. Másként írta volna ezt meg egy francia, másképpen az olasz. A biológia talán az egyetlen tudományág, amelyet a fantázia tett naggyá, másrészt az egyetlen tudományág, amelynek közlésénél eltávolodhat az író a valóságtól anélkül, hogy ezzel annak komolyságát veszélyeztetné. A biológia a tudomány lírája. Julian Sorrel Huxley érzi ezt s a maga módja szerint érzékelteti is. Ott van mindjárt az élet és halál problémája, ahol John Brown meghal, de egyetlen sejtje tovább él s ezzel halhatatlanná válik. Ez a sejt a készülő új élet első sejtje, amely osztódás útján millió új sejtből felépíti az új, a fiatal John Brown-t. A kötet címéül feltüntetett élet és halál kérdése bőségebb foglalkozást is megérdemelt volna. Az Élet hosszas tárgyalást nyer, a halál homályba vész. Akár a valóságban. A sexual biológia újabb kutatásai kárpótolják az olvasót a halál misztériumának elmaradt teoriáiért. Különleges érdeklődésre tart számot a Haladás c. tanulmány. Tagadja, hogy az életet csupán az élan vital viszi előre. Bizonyos biológiai „nyomást” kell szerinte feltételeznünk, amely az élőlények egy részét mindig újabb fejlődési fok felé hajtja. Eszerint az ember sem érte még el azt a fejlődési fokot, amelyet elérnie kell. „Az

emberi faj még nem tudott alkalmazkodni az értelem és a hagyomány értékeihez és nem tudta a bennük rejlő lehetőségeket kihasználni." Az emberi haladással kapcsolatosan nagyon ötletesen és joggal veti fel a kérdést, hogy vajjon az ember, az élő, érző emberi lény ért-e el a tudomány és műveltség fejlődésével valamit, élete nem vált-e ezek révén csak gyorsabbá, bonyolultabbá és nem veszített-e mélységből, nyugalmából és gondtalanságából?

A fordító áhítatosan és tudományos felkészültséggel készült a mű átültetésére. Bár több ízben adódott a mű fordítása során mód arra, hogy a tudományos tárgyilagosságból kikökenve, könnyedébb hangot megüssön, a fordító óvatosan tartózkodott tőle s nem élt a szórakoztatás vagy az ötletesség lehetőségével. Ezzel fordítását a tudományos mű közvetlen szomszédságában megtartotta.

Marék Antal.

NYITRAI ÍRÓK KÖNYVE.

Megható ez a lokalpatriotizmus, ez a bátor jelentkezés, ez a tömeges felvonulás. Nyitra úgy élt emlékezetünkben, mint szlovák város, annál meglepőbb most a magyar szónak ez a bőséges áradása s a siker, amely a kötetet immár a második kiadásig eljuttatta. Természetes, hogy amikor egy város, amely szlovenszkói értelemben sohasem jelentett kultúrgócot, közel húsz író-t vonultat fel, valamennyi nem jelenthet komoly értéket. Az ismert írók között ez alkalommal szóhoz jutottak az epigonok is, a helyi lap hasábjain enyhe napvilágot látó nevek is. Kétségtelen, hogy a nyitrai és a Nyitráról elszármazott írók erényei és hibái így valószerűen adják a couleur locale-t, bár tartalmilag súlyos kifogás emelhető ellene. Sok írás bármelyik város antológiájában megjelenhetne, nincs kapcsolata a sajátos hangulatú s multú várossal s ezzel jelentőségét máris visszahozhatatlanul eltékozolta. Viszont értéket jelent elsősorban a budapesti Schöpflin Aladár nyitrai emléke, aki két oldalon keresztül valódi honi hurokat pendít meg, amikor gyermekkori emlékei közé pillanatokig visszatér. Ez a két oldal az egyedüli vérbeli írói munka, az idő messzeségén is nyitrai remineszenciákat átélő író kezevonása. A kötet figyelemreméltó tanulmányát Dallos István, a jónévű nyitrai újságíró adta, aki a nyitravidéki palócokról értekezik. Igaz, ez a cikk újságba kívánczok, nélkülözi a szociológiai módszer követelményeit, megírásában szerepe volt a szívnek és az észnek. Érdeklődésre tarthat számot, mert adatait a szociológus bármikor felhasználhatja. Kenedy Erzsébet prózája messze kimagaslík

a novellák közül, erőteljes, egyéni, lüktető és érdekes. Hasonlóképpen új hangot üt lírája is, amely két elsőrangú versben mutatkozik meg. Ha már a líránál vagyunk, a kötet érdeme az a néhány egészen jól sikerült szlovák versfordítás, valamint Forbáth Imre modern s őszinte költői átélésekkel teli versei is. Történelmi tárgyú elbeszélők sorában Ethey Gyula neve jelent márkát, aki Szlovenszko történelmi múltját állandóan felszínen tartja s annak magyar vonatkozásait az elmuló idő számára sok hozzáértéssel megőrzi. Irodalmi tanulmány is szerepel Mártonvölgyi László tollából, aki Nyitra az új magyar lírában címmel értekezik. Itt főleg két költővel foglalkozik érdemlegesen: Reviczkyvel és Komjáthyval. Közben büszkén vallja nyitrainak Juhász Gyulát, Kosztolányi Dezsőt és Peterdi Andort.

A nyitrai írók könyve minden hibája dacára a szlovenszkói magyarság betűéhségének és idealizmusának dokumentuma.

Marék Antal.

SIPOS KÁROLY: A hóvirágcsengések. — Versek.

A cím nem jelez földrengést, tomboló vihart, a lírikus kötetete címéül a csengetyűző hóvirágot tűzte. A költő lelkét nem érintette Ady és az Ady nemzedék viharzó forradalma. Nem világlik ki az, hogy a költő hogyan kerülte ki a rázúduló hatásokat, időben kerülte-e ki vagy költészete természetében. A szelídség és jóság lírája ez a kötet, hit az Istenben, csodálkozás a reggelben, élet a tavaszi gondtalanságban, öröm a gyermek szavában és szeretetében. A szép lélek természetimádatát nála is megtaláljuk, túlgyakran emeláz a természet csodáin, csengő soraiban különösképpen tehetséges kifejezője mindannak, ami évszázadok óta a költőket megihletti. Mégis inkább ott költő mélyen és emberien, ahol a bánattal és szomorúsággal találkozik.

Lírája sokhelyütt a Biblia mély s titokteli vízeiből táplálkozik. Szerelmi lírája a tisztaság utáni vágytól fehérlik. Nem tekint távolabbi horizontok felé, nem kapcsolódik divatos kollektív világszemléletbe sem, a szociális hang is csak itt ott sötétíti el rimeinek csillogó sorát. Olyan ez a költészet, mint a frissen lehullott hó, a költő vigyáz a legjobban, hogy annak tiszta fehérségébe bele ne tiporjon. Pedig a hó alatt ott feketéllik a verítékkal megszentelt anyaföld, a nyáron napsütötte tájak, ott nyulik el a föld a maga misztikus, titokteli életével. Mindez örök csoda a költőnek, álmodása azonban a hó alá rejti az életvalóságát. Ez a líra olyan, mint a hó-

virág, első virág s egyelőre igénytelen. A hóvirág után a virágok ezrei nyiladoznak a földeken, a bizonytalan melegü tavaszi napsugár után eljön az igazi, a testet lelket megdidergő tavasz, a forró eseménytelen nyár, a borongós ősz s a hideg tél. Állomások ezek, amik a költő életét is determinálják. A századelőn új Reviczky Gyulát láttunk volna benne, ma szétfeszegetjük lírája korlátait, hogy ábba a mai élet milliónyi problémája is megférjen. A költő ne higgye, hogy csengő rímeire nem vár további költészetében nemes feladat! A költészet tengerén elcsitulnak idővel a hullámok s a valódi líra megcsendülten efféle versekben szólal meg. Csengő rímekben is befér a világ s ha kifejezésben talán szerényebb eszköz, vigasztalásban annál több. S a ma költészeténél ez bizony eléggé fontos.

Marék Antal.

SZÍNHÁZ

A BUDAPESTI SZÍNHÁZAK KAPUNYITÁSA.

A magyar színházi világ központjában évek óta nem tapasztalt élénkséggel indult el az új színházi évad. Az előző rossz esztendőkkel foglalkozók is munkához, szerződéshez jutottak most. A váratlan fellendülés titka a pesti színházak, színházi trösztök között kifejlődött verseny, mely inkább hatalmi háborúsághoz hasonlít.

Négy külön tábor harcol: a művészi megújulás jelszavát lehangosabban hangoztató, és ennek érdekében legtöbbet is kockáztató **Nemzeti Színház**, azután a **Belvárosi és Művész Színház-tröszt**, ahol a színműirodalom klasszikusainak visszatérő uralmát és az európai általános színházkultúra új képviselőinek végső diadalát hirdetik, a **háromszínház**, **Víg-, Pesti-, Royal-Vígszínház** érdekelttség, amely a jó középút (értsd: Magyar, angol és francia **Bús-Feketét**) teljes fenntartását vallja és a magában is tröszt **Magyar Színház**, mely ugyan nem harcolt nyílt sisakkal, hanem mint mozgékony rohamcsapat a könnyen előadódható meglepetésekre állította be haditervét. Az ő részéről van legkevesebb veszíteni való. Ő mutatkozott már a múltban is legrugalmasabbnak és nem kötelezte el magát semmiféle iránynak és műfajnak sem. „Felkészültségére” jellemző, hogy a szükséghez képest úgy klasszikus, mint mai operettet fel tud majd vonultatni, de színpadot tud majd adni a „társasági” szellemű **Fodor Lászlótól** a népieskedő **Babai József**ig minden rendű és rangú színműszerzőnek, ha majd a helyzet éppen ezt kívánja.

A **Nemzeti Színház** ismét nagy részt vállalt a gazdasági harcból, az elvéket illetőleg mégis legtöbbet ígérő munkájában a határozottabb megújulás törekvések mutatkoznak. Úgy a klasszikusok, mint a mai modern és nem modern művek irányában. A tisztább kép érdekében azonban azt is meg kell állapítani, hogy a kivitel eszközeit már kevésbé tartjuk jónak. A szándék és a kivitelezés közötti elég nagy rés kitöltésére még sokkal több erőt, hitet és tudást kell felvonultatnia a Nemzeti Színháznak is. A mostanában sokat emlegetett második színész-vonal mind többször való szerepeltetése ideig-óráig jelenthet ugyan visszaesést, de határozott rossz akarat kell ahhoz, hogy ennek komoly jelentőségét tagadni lehessen. Ilyen szempontból sokkal kevésbé reménykeltő, amiről általában kevesebb szó

esik; a második színpad-íróvonal fokozottabb szerepeltetése.

Egyetlen nagy feladatot látunk: az új színpadi-játék kialakítását. Ha már a márt az új színházi kultúra elérékezéséig való átmeneti időnek tekintjük, — igen helyesen, — akkor legfontosabb teendőnek az új játékmórra való rátalálást tűzhetjük ki. Ez lehet leginkább független a múlttól és jelentől. (Akár a múlt értékálló, akár a jelen átmeneti jellegű színpadi művét vizsgáljuk, nem látjuk akadályát egy olyan előadásstílus kialakulásának, mely ezektől szinte független és az új drámairodalom jelentkezésének és megerősödésének legvalószínűbb boztosítóka.)

A Nemzeti Színháznak meg van ehhez a teljesítéshez a színész anyaga és rendelkezésére áll minden más színpadi készség is.

A Nemzeti Színháznak számbavehető ellenfele a Belvárosi és Művész-Színház-tröszt. Bárdos Arturék igen tekintélyes anyagi és művészi erők felett rendelkeznek. A Művész Színház a klasszikusok színházának készül nyilvánvalóan, de elég későn, Reinhardt hatására. Az is nyilvánvaló, hogy Reinhardt-színpadi elgondolások és a reinhardt-játékstílusok magyarországi folytatása lesz itt a fő szempont. (Mi örülnénk legjobban, ha tévednénk.) Annál inkább megáll ez a feltevés, mert az ú. n. Bárdos-iskola céltalansága is nyilvánvalóvá vált már és az is, hogy hosszú évek alatt a színészfelfedezéseken kívül semmi maradandó nyomot nem hagyott maga után.

A Belvárosi Színháznak bevallom nincsenek ilyen „újító” szándékai, bizonyos, hogy kevésszámú, de állandó közönségét a régi recept szerint szándékozik kiszolgálni.

A színpad művészi megújulása szempontjából jelentékeny és számbajöhető változásra előreláthatólag a Víg-színház csoportnál sem számíthatunk. (Hacsak a Pesti és Royal Színházak művészi vezetőinek nincsenek komolyabb szándékai. Persze még akkor is kérdés, hogy ezek a vezetők — Hegedűs Tibor és Tarnay Ernő — mennyiben kapnak szabadkezet.) Legvalószínűbb, hogy a francia eredetű, újabb francia-angol sémájú Víg-színház-iskola folytatódik majd mind a három intézményben. Az a Víg-színháziiskola, ami bizony Varsányi Irénnek, Hegedűs Gyulának, Fenyvesi Emilek és Vendrey Ferencnek nélkül csak gépszerműn fontos és csak külsőségeiben hibátlan, de belső tartalmában, magában a lényegben nem tud már komoly értékelnivalót felmutatni és a megújulás minden látható jele nélkül való.

A Magyar Színház az utóbbi évek alatt inkább szerencsés

körülmények folytán, de főként gazdaságilag elég biztos alapokra talált. De mintha tagadhatatlan művészi múltja semmire sem kötelezné, színpadát szinte teljesen gazdasági felrendelése szolgálatába állította be. Ezen a harcos körön kívül, távol a hatalmasoktól legkisebb színházunk, a Bethlentéri Színház is munkába állt. Kívül-belül, de főként belül olyan reménykeltő átalakuláson ment át, hogy nem lepne meg bennünket, ha ez a rokonszenves társaság komoly és követésre méltó példát mutatna nagy színpadainknak is.

Kirívó jelenség és nagyon egészségtelen tünet, hogy most, mikor a dal és tánc — sajnos eddig csak külföldön — mindinkább visszaszerzi régtől fogva előkelő helyét a színpad világában, Budapesten egyetlen énekes és táncos-színház nem nyitott kaput. Üresen áll az e célra nagyon alkalmas Városi Színház, a nagymúltú Király Színház, — mint eleve reménytelen vállalkozás, — orfeumként nyílik majd meg. Egyedül az utóbbi években, dilettánsok kezén jövőtlenné vált és jobbsorsra érdemes Kamara Színház talált olyan vállalkozóra, aki ebben az erre alig alkalmas színházban operetteket kíván játszani.

Színházainkból hiányzik a nagy tömegek, a nép kultúrálódásának célkitűzése. Nagy nemzeti feladat: a néplélek nevelés szolgálatába állítani a drámát, a dalt, a táncot és a színművészet kifejező erejét nyújtani annak az igazi nagyközönségnek, mely ezt oly régen nélkülözi.

B e m u t a t ó k :

NEMZETI SZÍNHÁZ.

A magyarság sokszor felvetődött és mindég visszatérő nagy kérdései állnak a Sátoros király, a színház első bemutatójának tengelyében. Szántó György erdélyi magyar író történelmi színművében újból felveti a kérdéseket: Kelet vagy nyugat, pogányság vagy kereszténység. Kár, hogy Szántó György meg sem kísérli, hogy a kérdésekre választ adjon. Csak felveti őket és otthagyja azokat magukra a színpadon és a nézőben. A darab végén egy hamisfajdalmú felkiáltásban maga is elismeri tehetetlenségét, mikor krónikaíró papjával s annak két íródeákjával kórusban mondja: Mi lesz velünk szegény magyarokkal . . .

A Sátoros király IV. László. A „kétvérű” — apja magyar, anyja kún — magyar király Kun László. A történelem ingatag és állhatatlan léleknek festi, Szántó megteszi Attila egyenes folytatásának, aki a német-római császárság legyőzésével, annak romjain akarja felépíteni a nagy kún—tatár—magyar birodalmat.

Nem akarjuk elvenni a költő jogát, álmodja a múltat olyanak, amilyenek akarja — sokszor megeshet, hogy a költő álma igazibb mint a történelem — de Szántó bármilyen kitűnő regényíró is, nem tartozik az igazság-álmú költők sorába.

Az első felvonás még jól indul, de később az egész színmű csak küzdelmes igyekezetté válik, hogy a jól bevált történelmi drámaszabályok ellen valahogy ne vétsen. Ahogy hull alá Kún László csillaga, olyan mértékben zuhan a darab is a kilátástalan sivárság felé. Éppen akkor, mikor a drámának természetszerűen emelkednie kellene. Ez mutatja legjobban, hogy a Sátoros király nem dráma, hanem egy nagyon is mai eszközzel a történelmet is önkényesen tárgyaló „színmű.”

„Sátoros” László nem tud választani kún és magyar között. Azokhoz szíve, ezekhez agya húzza. De csodálatosképpen nem talál módot arra sem, hogy ezt a két marakodó testvért összebékítse. Mindent a morvamezei csatára épít, ahol Habsburgi Rudolfot segítve megveri ugyan Ottokárt, de nem tudja egyesíteni magyar és kún seregeit, hogy Rudolfal is végezzen. Ekkor a kúnok és magyarok is elfordulnak tőle. Sőt a magyar urak fogságba vetik. Mikor kiszabadul, kúnjaira támad és tönkreveri őket. Ebben a testvérharcban a kúnok főembere Oldamur is elesik. Azután nem tudni hogyan, újból kúnjaihoz pártol és borba temetkezik. Így a kúnok sem várhatnak már tőle semmit és Oldamur halála fejében megölik.

A színpad természetéből folyik, hogy mindég megsínyli, ha nem valóságos színpadi mű kerül rá. Hiába a rendezés minden erőfeszítése, hiába minden, az is, hogy kellék, ruha és környezet korhű, a Sátoros király színpadon és közönségen sem tud uralkodni. De hiábavaló a színészek teljes odaadása és játékkészsége is, mikor a szerepek lélek nélkül valók.

Darabtól függetlenül is sok szépet nyújtanak: Timár József, Juhász József, Kürti József, Halmi Margit és Bodnár Jenő. Izabella királyné szerepében Esszenyi Olga mutatkozott be biztatóan. Kivételesen Varga Mátyás díszlete nem elégített ki. Tóth Dénes kísérő zenéje főként a kivitelezés szempontjából nem nevezhető szerencsésnek.

A VIGSZÍNHÁZ

francia szerzővel nyitott. André Birabeau Fiam a mniszter című vígjátékával. Birabeau vígjátéka a mai,

de talán még inkább a holnapi francia politika szatirikus képe.

A politikai berkekben nagyon otthonos Sylvie harminchárom éves fiából szépművészeti minisztert csinál. A hivatal átvételére fiával együtt érkezik, ahol az egyik altisztben ráismer elvált férjére, — fia apjára. A miniszter úrnak kellemetlen az altiszt apa, más hivatalba akarja helyeztetni, de az öreg nem mozdul, sőt egy családi természetű dologban erőt vesz rajta az apai tekintély gyakorlása és hivatalos óra alatt pófonvágja a miniszter urat. A párthívek persze nem tudják, hogy ez csak családi pófon és a fiút kibuktatják a bársonyszékből és „nép-párti” programmal az apát nevezik ki miniszternek.

Birabeau a francia vígjáték irodalom egyik ismert nagysága, most Fiam a miniszter úr cím alatt nevéhez nem méltó vígjátékot szerzett. Sem könnyedsége, sem — a szatiránál különösen elengedhetetlen fölényeskedése, — nem igazi. Eltekintve attól is, hogy a francia darabok magyar előadásban természetesen sokat veszítenek franciaságukból, a darab nem üti meg a Vígszínházban megszokott külföldi mértéket sem.

Fedák Sári fellépése, Sylvie szerepében az egyetlen komoly esemény. Kabos humorát vígszínházira tompították s ez nem használt sem neki, sem az előadásnak. Dénes Györgynél a szerepben vannak alapvető hibák. Komoly sikere van Ladomersky Margitnak és Gárdonyi Lajosnak. Sem a rendezés, sem a díszletezés nem okozott nagyobb gondot Tarnay Ernőnek és Vörös Pálnak.

MAGYAR SZÍNHÁZ.

Vaszary János Háza asság című vígjátéka nagy közönség siker volt a tavalyi szezonban. Érthető, hogy a színház ugyancsak Vaszary darabbal kezdte idei évadját. A komoly kritika már a Háza asság hangját is túl ízléstelennek találta, de a közönség az író igazolta. Vaszary nyilván ezen felbuzdulva írta meg a Hölgyek és Urak című vígjátékát. Legjobban rávilágít a darab mondanivalójára és stílusára, hogy a különben elég elnéző pesti színházi kritika mint a színpad ellen való merényletet utasította vissza Vaszary vígjátékát.

Ennek a darabnak a színrehozása még a Magyar Színház részéről is túlzás. Persze a színészek, ami tőlük telik — kenyerük — mindent elkövetnek a közönség, illetve az anyagi siker érdekében.

Törzs, Bilicsi és Boross a darab érdemén felül jót

nyújtanak. V a s z a r y János rendezőnek határozottan megnyerőbb és elihetőbb mint írónak. U p o r Tibor díszletét alig jászának szerepet.

A BELVÁROSI SZÍNHÁZ

újdonsága igen kellemesen elszórakoztatja a nézőt. Vagy talán nem is a darab, de P á g e r Antal. Szinte úgy tetszik, mintha a színház egyenesen az ő számára rendelte volna az U d v a r i p á h o l y t egyenesen „Párisból”, nem franciás nevű „külföldi” szerzőtől J. M. G r a w f o r d t ó l.

Az U d v a r i p á h o l y az átlag néző számára csupa öröm és boldogság lehet. Egy darab, amelyen nem is kell gondolkodni, csak nevetni és tapsolni. Néhány órán át álmodni lehet a mesét, amibe még a könnyű zene is segít beleringatni.

A mese — kimondottan mese — abból a polgári önámításból indul el, hogy minden lehetsz ebben a világban ha tudsz akarni, ha szerencsés vagy, illetve jóba vagy a Véletlennel. Mottója: Ne legyél öngyilkos, mert a következő pillanatban király is lehetsz.

És a mese valóra válik, az öngyilkosjelöltből egy napra királyt csinálnak. És mint a mesében szokott lenni, szerelmes lesz a királynéba. De mint a mesében, a darab végén az is kiderül, hogy a királyné is csak álkirályné és így semmi akadály, hogy boldogok lehessenek.

P á g e r alaposan meghálálta szerzőnek a jó szerepet. Olyan rendkívüli szórakoztatást rendezett a nézőtér számára, amit egyhamar nem felejtenek el neki. Ennyi ötlettel és ilyen egyéni mulattató készséggel magyar színész — kivülről — talán nem is rendelkezik. M e z e y M á r i a ezzel a szerepével egyszerre több fokot lépett a ranglétrán. Kitűnő a királynéban K o m á r J u l i a is. Komoly rész jár a sikerből G o n d á n a k, M i h á l y f i n a k és B o r a y n a k.

P ü n k ö s t i A n d o r rendezése, G a r a Z o l t á n díszlete jó és H a n s L a n g zenéje is szórakoztató.

PESTI SZÍNHÁZ.

Egy finomtollú francia költő írta a Vígszínház kamaraszínháza évadnyitó újdonságát: D e n y s A m i e l.

„A virágzó asszony” egy harminchétéves asszony, akinek tizenkilenc éves lánya van és aki beleszeret leánya udvarlójába. A megoldás — vígjátékról lévén szó — nem is túl nehéz. A leány másba lesz szerelmes, a virágzó asz-

szony pedig férje gyanakodása dacára elindul az első, nagy szerelem felé.

Hiába próbálnánk szépíteni a dolgot, hogy párisi asszony és modern anya, nem első eset ez sehol a föld kerekén, amióta világ a világ. A lényeg az, hogy író fogta meg ezt a „kényes” témát és ma már szokatlanul finom és előkelő vígjátékká formálta.

A rendezés és a színészek is lelkesen és szeretettel álltak a darab szolgálatába. Makay Margit a virágzó asszony minden ragyogását, szenvedését, boldogságát átélte. Muráti Lili tökéletesen adta vissza az inkább értelmi alapon álló modern leányt.

Hegedűs Tibor rendezése maradéktalan volt.

Denys Amielt és a Virágzó asszonyt sok vígjáték-író „mintaképül” vehetné.

MUHORAY ELEMÉR.

A POZSONYI RÁDIO MAGYAR MŰSORA.

A nyárutó és az őszi évad elején sok érdekes új dolgot, másrészt régi unalmasat közvetített a pozsonyi magyar rádió. Új dolog volt az, hogy végre már majdnem tökéletes a műsorpolitika. Figyelemmel van minden adottságra: a hangulatra, a szezon követelményeire, a hallgatóra és a közvetítendő anyagra. A műsor összeállításban a mostani vehető irányadónak; megfelelő az arány a szórakoztató és ismeretterjesztő anyag közt. Téma választásban is már az aktuális és a közönség világnézete, felfogása jutott szóhoz.

Fokozottabb örömmel látjuk, hogy a műsor kezdi elveszíteni önképzőkori merevségét és gépszerűségét. Bejöttek a jó értelemben vett könnyű számok, amelyek élénkséget és változatosságot hoztak. Néhány új ötlet, kísérlet azonban nem ártana, mert a mostani technika mellett könnyen megeshetik, hogy észrevétlenül is talajt kap újból a dilettantizmus és az unalom. Áll ez például a hangjátékra, amelyek már megint járványszerűen jönnek, jól lehet az utóbbi időben erős korlátozásnak estek alá. Ami feltétlenül szerencsés volt, mert Ungváry Ferenc minden rendezői hozzáértése mellett sem folytak le jól. Két oka van ennek: a színészek és a jó darabok hiánya. A szereplők hanganyaga — a rendező kivételével — kultiválatlan és szívtelen. A hangszínek összeállítása rendszerint nem segíti az auditív hatást. Ehhez hozzájárul még a rossz darab és — nívóról beszélni nem lehet. Nem értjük, hogy miért nem alkalmaz a rádió dramaturgot és a sok rossz darab helyett miért nem próbálkozik meg a régi magyar darabok felújításával. Kisfaludy, Szigligeti stb. néhány darabja pompásan mutatna rádió-átdolgozásban. Már praecedens van erre.

Úgy szintén nem tartjuk helyesnek az átmeneti műsorban — amint már többször hangsúlyoztuk — a sok zongora számot, mert kiszorítja a hangszer-számokat. A zenekari koncertek hiánya jelentős művészi defektus. Dohnányi Rurialia Hungaricáját folyton zongorán előadni, amikor az első sorban zenekari előadásban mutat, ugyanezt vonatkoztatva Bartók, Kodályra (Háry János) nem egészséges jelenség. Egyébként a zeneműsor összeállítását tartjuk magyar kulturális szempontból a legelfogadhatóbbnak. A nyárutóét különösen.

V. S.

P6245/957

A Magyar írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszenszkói szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér, Possonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Ártinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés)

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar írás kiadóhivatala és képviselletei:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa.

Budapesti kiadóhivatal: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés).

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszakos folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj füzött sorozat megrendelése esetén Kč 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Kč 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa Póstafiók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára csehszlovák koronában fűzve	kötve
Brogányi: Festőművészet Szlovenszón	25.—	35.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	12.—	
— Szép ötvöslegény, Ferdetorony	12.—	18.—
— Zuzmara	10.—	
— Szakadék	10.—	16.—
Földes György: Kukkónia lelke	18.—	25.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—	20.—
Győri Dezső: Hol a költő?	15.—	20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—	20.—
Jarnó József: Magyar miniatűrök.		20.—
Juhász Árpád: Hamlet dán királyfi	15.—	20.—
Komáromi János: Zug a fenyves	15.—	20.—
Márai Sándor: Csutora	25.—	30.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	20.—	26.—
— Vigasztaló	25.—	
Rácz Pál: Szomorú ember	15.—	20.—
Reményi József: Élni kell, I—II.	30.—	42.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—	
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—	20.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—	20.—
— Világ ura	15.—	25.—
— A jöttment	20.—	25.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—	26.—
Szitnyay Zoltán: Szeptemberi majális	20.—	25.—
Tamás Mihály: Mirákulum	20.—	25.—
Vécsey Zoltán: Az új Európa	20.—	26.—
Dr. Bálint Afadár: MUDr. Darvas	15.—	20.—
Szabó Pál: Anyaföld	25.—	30.—
Zerdahelyi József: Egy tőnek három fa- kadása	15.—	20.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szö-
vetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben,
kiadóhivatalaiban.